ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI
XXIV. Dizi—Sa. 6

TİMUR'UN ORTADOĞU-ANADOLU SEFERLERİ VE SONUÇLARI (1393-1402)

Prof. Dr. YAŞAR YÜCEL

DOLU SEFERLERİ VE SONUÇLARI (1393-1402) Prof. Dr. YAŞAR YÜCEL

TİMUR'UN ORTADOĞU-ANADOLU SEFERLERİ VE SONUÇLARI (1393-1402)

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI
XXIV. Dizi — Sa. 6

TİMUR'UN ORTADOĞU-ANADOLU SEFERLERİ VE SONUÇLARI (1393-1402)

Prof. Dr. YAŞAR YÜCEL

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ — ANKARA
1989

ISBN 975 - 16 - 0099 - 5

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

Timur ve imparatorluğu hakkında bugüne kadar Türkiye'de tarih metodolojisine uygun geniş çaplı bir monografya çalışması yapılmamıştır.

Timur, XIII. yüzyılın başlarında Asya'nın içlerinden çıkmış, insanlığın bir bölümünün tarihinde etkili rol oynamıştır. Moğol Devleti'nin bu bölgedeki kalıntılarının siyasî iktidar olma güçlerini yitirdikleri XIV. yüzyılın ilk yarısında Timur'un çıkışı Asya ve Ortadoğu tarihinde yeni bir dönemi başlatmıştı. Hiç şüphesiz, Türkiye de bu yeni durumdan yine etkilenmiş; Moğolların Anadolu Selçuklularını ortadan kaldırmalarından sonra Türkiye' de yaşanan Fetret Devri, siyasî bütünleşme devrinin henüz tamamlanmadığı bu topraklarda, daha değişik biçimde bir kez daha ortaya çıkmıştı.

İşte 1393–1402 yılları arasında Anadolu ile Ortadoğu'da Timur'un bu bölgelere gelmesi ile yaşanan siyasî olaylar ve sonuçları bu kitabın konusunu oluşturmuştur. Bu döneme bir nebze olsun ışık tutabildiysek kendimizi mutlu sayacağız.

Prof. Dr. Yaşar YÜCEL

GİRİŞ

Ortaçağın sonlarında önemli bir yer işgal eden, adını taşıyan imparatorluğun kurucusu ve ilk zamanları hakkında pek fazla bir şey bilinmeyen Timur, Nisan 1336'da Semerkand'ın güneyinde Keş'te doğmuştur. Genellikle Timur devri tarihçileri onun soyunu Cengiz Han Sülalesi'ne bağlama gayreti içindedirler. Ancak aynı kaynaklardaki mevcut bilgilere göre Timur, Barlas Oymağı'na mensup ve yönetimleri altında bulunan Keş şehri taraflarında yurt tutmuş Maveraünnehirli, soylu bir aileden gelmektedir. Timur daha 25 yaşındayken kendini tanıtmak fırsatını elde edebilmiş, 1361' lerde Maveraünnehir bölgesindeki siyasî durum nedeniyle ilk kez siyasî hayata atılmıştır. Ancak başlangıçtan itibaren temkinli hareket etmeyi benimsemiş olduğundan, bölgede anarşik ortamın doğmasına sebep olan Tuğluk Timur idaresindeki İli Moğollarına karşı ümitsiz bir kahraman olmak istememiş, barışçı ve uzlaştırıcı bir politika izlenmesi düşüncesini ortaya atmıştır. Böyle davranması Keş'i kendine kazandırmış, nihayet 33 yaşında iken Belh'i de hâkimiyet sahasına aldıktan sonra, bölgenin tek hâkimi durumuna gelmiştir. Emîr Hüseyin'in öldürülmesinden sonra da 1370'te, Semerkand'a gelerek resmen hükümdarlığını ilan etmiş olan Timur'un, kendisini Cengiz Han'ın ve Çağatay'ın takipçisi olarak tanıtmak istediği yolunda kaynaklarda bilgiler bulunmaktadır. Herhalde bu, o günün siyasî ve sosyal şartları içinde bölgedeki halkın sempatisini kazanmak için ortaya atılmış bir iddia olsa gerektir. Çünkü imparatorluğun siyasî ve sosyal tarihi incelendiğinde,

Timur'un bölgede Moğol hâkimiyeti yerine bir Türk hâkimiyeti, Cengiz Han İmparatorluğu yerine de Timur İmparatorluğu'nu getirmiş olduğu görülecektir. Hayatı incelendiğinde, Timur'un ciddî, düşünceli ve sofu olduğu, eğlenceye karşı bir kişiliğe sahip, tedbirli bir kumandan, iyi bir asker olduğu görülür. Bunların yanı sıra sanatçıların ve ediplerin dostu olan hükümdarın edebiyattan da zevk aldığı, kişiliği ile ilgili olarak bilinen hususlardandır. İmparatorluğunun yapısı ise şöyledir : Kaynaklardaki bilgiler, imparatorluğunun durumu ve yapısının, bu büyük siyasî kuruluşun, başlangıcından itibaren çürük bir yapıya sahip olduğunu gösterir. İmparatorluk kültür itibariyle Türk-İranî, hukukî kuruluş yönünden Türk-Moğol, siyasî-dinî disiplin bakımından ise Moğol-İslâm idi. Gerçekten de tarihin ilgi çekici kişiliğe sahip bir hükümdarı tipini yaratmış, iki büyük devrin kavşağında çeşitli medeniyetleri kişiliğinde birleştirmiş bir insanın ortaya çıkardığı imparatorluk, Şahruh, Uluğ Bey, Hüseyin Baykara, Babür gibi kuvvetli takipçilerinin varlığına rağmen süratle küçülmüş, küçük Maveraünnehir ile Horasan'a yayılmış olarak kalmıştır. Herhalde bunun en gözle görünür nedenlerinden birisi, Maveraünnehir'in hiçbir şekilde coğrafî bir merkezden dinamik bir siyaset merkezine geçememiş olmasıdır. Bu bölge XIV. yüzyılın sonunda etrafında fırtınalar kopan bir merkez haline gelmişse de bu hal tamamıyla gelip geçici ve Anadolu ile Ortadoğu'da var olan siyasî kuruluşlardaki çalkantıların bir sonucu olmuştur.

Timur'un kişiliği ve imparatorluğunun karakteri hususunda kısaca çizmeye çalıştığımız bu panaromadan sonra, şimdi de bu kitabın konusunu oluşturan tehlike öncesinde Anadolu ve Ortadoğu'nun durumuna ve siyasî gelişmelerine az da olsa değinmenin yararlı olacağı kanısındayız.

1. *1393-1394'lerde Anadolu ve Ortadoğu'nun Durumu*

Timur, hiçbir plan ve programa bağlı kalmadan yaptığı sayısız askerî seferlerden sonra, 1393-94 yılında Arapların hâkimiyetindeki Irak'ın kapılarına dayandığında Anadolu'da; henüz Orta Anadolu'da hâkimiyet kuramamış bir Osmanlı Devleti, Kayseri-Sivas bölgesinde Kadı Burhaneddin Ahmed'in Devleti, siyasî baskı ve tehditler sonucu Osmanlı tabiyetine giren ve Kayseri - Sivas Devleti'ne karşı yurtlarında tutunabilme çabası veren Karamanoğulları Beyliği, Doğu Anadolu'da, Kadı Burhaneddin Ahmed'le uğraşmakta olan Erzincan Emîrliği ve Karakoyunlular ile Elbistan - Maraş çevresinde Dulkadırlılar ile nihayet bir siyasî kuruluş haline gelmemiş Akkoyunlular, siyasî görüntüyü karakterize eden başlıca kuruluşlar olarak varlıklarını sürdürüyorlardı.

Bu tablo bize, 1393-94'lerde Anadolu'nun, birçok bölgesel hâkimiyetler elinde parçalanmış ve siyasî birlik ve beraberlikten uzak bir halde bulunduğunu göstermektedir. Anadolu'nun batı uçlarında, Rumeli'deki başarılarına rağmen, Anadolu'da henüz tam bir siyasî güce sahip olamamış Osmanlı Devleti vardı. Tahtını, 1389'dan itibaren Yıldırım Bayezid işgal ediyordu.

1389 yılında Yıldırım Bayezid, Kosova'dan sonra, Osmanlı Devleti yapısında köklü değişmelere yol açabilecek iktidar buhranını kısa sürede atlattıktan sonra I. Murad devrinde taslağı çizilen imparatorluğu kurmak için zorlu bir siyasî ve askerî mücadeleye atılmıştı. Yıldırım Bayezid devrinde köklü değişmelere yol açabilecek olan bu buhran, bugüne kadar tarihçilerin dikkatini çekmemiş ve genel ifadeler arasında geçiştirilmiştir.

Yıldırım Bayezid 1390 kışında, Karamanoğlu Alaaddin Bey'in liderliğinde bulunduğu Anadolu Gazi Beyliklerinin direnişini kırmak için harekete geçmiş ve yaptığı ilk Batı Anadolu seferi sonunda Anadolu'nun batısında bulunan Aydın, Saruhan, Menteşe gibi Gazi Beyliklerinin hâkimiyetlerine son vererek bölgeyi Osmanlı topraklarına katmıştı. Ancak Yıldırım Bayezid'in yukarıda belirtmeye çalıştığımız Anadolu'nun siyasî birliğini sağlama yolundaki ilk başarısı, Osmanlı Devleti aleyhine I. Murad devrinde Anadolu'da ortaya çıkmış olan düşmanlığı daha da artırmış ve Orta Anadolu'yu elinde bulunduran Kadı Burhaneddin'i, öteki siyasî kuruluşların koruyucusu durumuna getirmişti. Fakat bu ciddî rakibe rağmen, Yıldırım Bayezid 1390 sonbaharında Karaman topraklarına girerek Konya'ya kadar sokulmuş, beyliği kısmen bağımlılığı altına almıştı. Nihayet 1392 ilkbaharında, Candaroğulları Beyliği'nin ülkesine giren Osmanlı hükümdarı, Sinop dışında, bu beyliğin topraklarını kendi ülkesine katmıştı. Fakat 1392 yazında yaptığı Kırkdilim Savaşı'nda Kadı Burhaneddin Ahmed'e karşı kesin bir yenilgiye uğramıştı.

Orta Anadolu'da ise 1381 yılından beri Eretna Devleti'nin idaresini eline geçiren Kadı Burhaneddin Ahmed bulunuyordu. O, Orta Anadolu ve Danişmendiye

topraklarına yeniden sahip olmak politikası ile ortaya çıkınca Anadolu'daki siyasî denge Osmanlı Devleti aleyhine bozulmuştu. Zira Kadı Burhaneddin bu düşüncesini tatbik safhasına koyarak Osmanlı iktisadiyatının şahdamarı Tebriz-Tokat-Bursa ticaret yolunu kontrol edecek önemli merkezleri ele geçirmiş, Ankara'ya karşı tehdit eder bir durum almıştı. Bunun yanı sıra aynı politikanın etkileri Karamanoğulları Beyliği'nde de kendini hissettirmişti. Öte yandan Malatya'yı alarak Suriye'ye doğru yayılma, genişleme arzusu ise Kadı Burhaneddin Ahmed'i, Divriği'ye kadar sokulmuş olan Memluklu Sultanlığı ile siyasî çatışmalar içerisine itmişti. Doğu Anadolu'ya doğru izlediği genişleme siyaseti ise bağımsız Erzincan Emîrliği'ni siyasî ve ekonomik güçlükler içerisine itmişti. Böylece Anadolu'daki yöresel hâkimiyetler arasında ciddî bir kuvvet olduğunu ispatlamış, Karamanoğulları Beyliği'ni birkaç kez yenmiş ve Osmanlı ilerleyişine başlıca engel olabileceğini, 1392 yazında kazandığı zaferle Anadolu kamuoyuna göstermişti.

Biraz daha güneyde, Moğollara karşı sürdürülen uzun bir uğraşıdan sonra Anadolu'da Selçuklu başkentine yerleşmiş olan Karamanoğulları Beyliği, Alaaddin Bey'in liderliğinde 1393-94 öncesinde varlığını sürdürme mücadelesi vermekteydi. Çünkü yukarıda durumlarından ve siyasî gelişme ve değişmelerinden çok kısa olarak söz ettiğimiz Sivas - Kayseri Devleti de Osmanlı Devleti'nin tehdidi altındaydı. Ancak Karaman hükümdarının, Kadı Burhaneddin Ahmed ve Osmanlıların aşırı isteklerine karşı zaman zaman gösterdiği yumuşak başlılığın, durumun bir gereği olduğu, kendisine dıştan koruyucu aradığı gözden kaçmamaktadır.

Anadolu'nun doğu ve güneydoğusunda var olan mahallî hâkimiyetlerdeki durum ve siyasî değişmelere gelince, 1379 yılından beri Erzincan bölgesinde bağımsız bir emîr olan ve bölge siyasî tarihinde rol oynayan Mutahharten de, tıpkı Karaman hükümdarı Alaaddin gibi Anadolu'daki gelişmelerin tesirlerinden etkilenerek koruyucu bulma çabası içindedir. 1386-87 yılından beri de Timur ile ilişki halindedir.

Erzincan Emîri Mutahharten, 1387 yılında bizzat kendi varlığını tehdit eden büyük bir tehlike ile yüz yüze gelmiştir. 1386 yılının son aylarında Batı İran'ı işgal eden Timur, 1387 kışında Karabağ'da ordugâhını kurmuştu. Burada Doğu Anadolu'yu ele geçirmek için hazırlık yapıyordu. Giderek Timur'un Nahcivan yolu ile Anadolu'ya girdiği, Erzurum sınırına yaklaştığı haberi emîrliğin başkenti Erzincan'da panik yaratmıştı. Erzincan'da esen korku fırtınası sonucu, bizzat Emîr Mutahharten, ailesi ve ağırlıklarını, dostu, Şarkî Karahisar'ı elinde bulunduran Melik Ahmed'in yanına göndermişti. Erzincan içindeki halk şehri terkederek etrafa göç etmişlerdi. Bu olaylar ışığında öyle anlaşılıyor ki, Timur'un, Karakoyunlu Kara Mehmed'in oğullarından Mısır Hoca'nın idaresinde bulunan Avnik Kalesi'nin önünden geçerek Erzurum'a gelmesi ve burayı ele geçirdikten sonra da Çapakçur suyu kenarına vardığında Erzincan'a yetişen Timur'un elçisi, Mutahharten'de bir rahatlık yaratmıştı.

Timur, elçisi aracılığıyla Mutahharten'i kendisine baş eğmeye çağırarak, karşı durmanın uğursuzluğundan çekinmesini kendisine haber veriyordu. Mutahharten, Timur'un bu isteğine derhal uydu. Çeşitli hediyelerle elçinin gönlünü alarak, onu geri gönderdi. Bundan sonra Erzincan üzerindeki baskı bir ölçüde de olsa hafiflemişse de, Mutahharten, Timur, Doğu Anadolu'da faaliyetine devam ettiği sürece memleketinde rahat oturamazdı. Nitekim Timur korkusu ile yüklü Mutahharten, onun Ahlat'ı ele geçirerek yeniden Van Gölü çevresine indiği ve Van şehrini aldığı sırada, elçisini çok değerli hediyelerle yanına göndererek kendine bağlılığını belli etmişti. Timur da, Mutahharten'in elçisini çeşitli hediyelerle geri göndermiş ve Erzincan'daki hâkimiyetini tanımıştı. Zaten bir süre sonra da Timur, Karakoyunlu ülkesinden ayrılarak İran'a dönünce, Erzincan üzerindeki baskı da tamamıyla ortadan kalkmıştı.

Öte yandan Timur'un büyük bir ordu ile Anadolu'yu ele geçirme niyetiyle hareketi, Kadı Burhaneddin'in düşmanları tarafından sevinçle karşılanmıştı. Ancak Mutahharten, emîrliğini temelden sarsacak bir tehlike ile karşı karşıya kaldığından Kayseri - Sivas Devleti'ne herhangi bir saldırıda bulunmamış, Timur ile dostça ilişkiler kurmuş olmasına rağmen, onun doğudaki hareketlerini dikkatle izlemeyi daha uygun görmüştü. Buna karşılık tehlikenin tesirlerinden, nispeten, uzak bulunan dostu Amasya emîrinin Kayseri - Sivas Devleti topraklarında askerî faaliyetlerde bulunduğu görülmektedir. Mutahharten ise, ancak Timur tehlikesinin yarattığı korku havasından kendini kurtardıktan sonra, Erzincan bölgesine sığınan Karakoyunlu Türkmenleri ile birlikte Kadı Burhaneddin topraklarına girmişti. Koyulhisar Kalesi Muhafızı Siraceddin tarafından hükümdara bildirilen bu haber sırasında Kadı Burhaneddin, kuzeydeki Türkmen emîrleri problemiyle uğraşmaktaydı. Çünkü Canik bölgesinin Türkleşmesinde en önemli etken olan Taceddinoğulları Beyliği ile Hacı

Emîr Beyliği arasındaki ilişkiler, sözünü ettiğimiz dönemde, hiç de dostça görünmemektedir. Bundan yararlanmak isteyen Kadı Burhaneddin bölgeye girmiş ve iki küçük Türkmen beyliği üzerinde hâkimiyet kurmaya ve her iki Türkmen beyini de sadık bağımlıları arasına katmaya çalışmış, bunda da başarılı olmuştu. İşte Mutahharten, Kayseri-Sivas Hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed'in bu çabasından da yararlanarak yaptığı askerî yürüyüşle, Sivas şehrinin sırtlarına kadar sokuldu. Süratle kuzeydeki faaliyet sahasından Sivas'a dönen Kadı Burhaneddin, Mutahharten'in hareketinin sebebini öğrenmek istedi. Erzincan emîri asıl amacını gizleyerek, anlaşma gereği yardıma hazır olduğu halde Niksar Seferi'ne çağrılmamasının sebeplerini öğrenmek için geldiğini kendisine bildirdi. Sonunda Erzincan emîrine, mevsimin kış olmasına rağmen, bir an önce hakettiği cezayı vermek için Kayseri-Sivas Hükümdarı Kadı Burhaneddin karşı yürüyüşe geçti. Fakat Mutahharten, bu kez de kesin savaşı kabul etmedi ve memleketine çekildi. Zaman 1387-88 kışıydı. Erzincan Emîri Mutahharten'in bu çekilişi, belki de Karakoyunlu Türkmenlerinin kendisini terk edişlerinden ileri gelmişti. Ancak Kadı Burhaneddin bütün kışı Erzincan'a yapmayı düşündüğü seferin hazırlıklarıyla geçirdi. Nitekim 1388 baharında Memlukluların Malatya Naibi Mintaş'ın Sultan Berkuk'a karşı dostluk teklifi için Sivas'a gelen elçisi, Kadı Burhaneddin'i Mutahharten'e karşı sefer hazırlığı içinde bulmuştu.

Elbistan - Maraş dolaylarındaki Dulkadıroğulları Beyliği de Memluklu siyasî baskısı altında bunalmış ve çıkacak bir olaydan yararlanmak için hazırlıklara başlamış olan bir kuruluştu.

Liderliğini Kara Yusuf'un yaptığı Karakoyunlular ise, bu tarihlerde bölgelerinde nüfuzlarını yerleştirme mücadelesi veren bir Türkmen kuruluşu olarak çalışmaktaydı. Akkoyunlular'a gelince, 1393-94'lerde, başlarında Ahmed Bey olduğu halde, Karakoyunlular'la yaptıkları mücadeleyi kaybetmiş olarak, Kayseri - Sivas Devleti topraklarında mülteci hayatı sürmektedirler.

2. *Timur'un Anadolu ve Ortadoğu'da Görünmesi ve İstilâlar*

1393 kışında Mazenderan'ı ele geçiren Timur'un, Anadolu ve Suriye içlerine doğru yürümeye hazırlanırken, Anadolu ve Ortadoğu'nun siyasî yapısındaki görünüşün kendisi için ne dereceye kadar ümit verici olduğu yukarıdaki açıklamadan sonra açıkça anlaşılacaktır. Ancak bütün bu objektif görüntüye rağmen Timur'u bu işe iten sebeplerin başında şunlar vardı : Cihangirlik iddiası ile ortaya çıkan Timur, bütün bu toprakların büyük bir kısmının Cengiz Han ve oğullarına ait olması, kendisini bunların doğal mirasçısı görmesi ve yerleşik değil daha çok göçebe ve bir yerden bir yere geçen, yer değiştiren kuvvetlere dayanarak devlet kuran Orta Asya liderleri gibi birçok şeyler vaadeden Ortadoğu ülkelerine göz dikmesi, örneğin kendisinden önce Selçuklu ve İlhanlıların, sonra da Akkoyunlu Uzun Hasan'ın izledikleri yol gibi yollar, temel öğeler olarak unutulmamalıdır.

Bu ortamda Anadolu ve Suriye'ye yapacağı yürüyüşün mutlak başarı ile sonuçlanacağına inanmış bir kişi olarak Mazenderan bölgesinde karargâhını kuran Timur, 1393 yılı Ocak ayı sonlarında Emîrzade Muham-

med ile kardeşi Pîr Muhammed ve Mirza Miranşah kumandasında gönderdiği akıncı kuvvetler ile Kazvin ve Sultaniye'yi ele geçirirlerken, kendisi de Mirza Şahruh'la birlikte Luristan ve Huzistan'a yürüyerek bu bölgeleri işgal etmişti. Sonra Şiraz, İsfahan ve Ebrkûh şehirlerini Zeynel Abidin'in elinden alan ve bu hükümdara baskı yapan, Muzafferiye hanedanı liderlerinden olup Şiraz'a kapanan Şah Mansur'un üzerine yürümüş, onu da yenerek öldürtmüştü. Çok geçmeden de Şiraz'a girerek bağlılıklarını daha önce bildirmiş olmalarına rağmen, tüm Muzafferiye hanedanından şehzadeleri öldürtmüş, yörenin yönetimini de Emîrzade Ömer Şeyh'e vermiştir. Bundan sonra da Bağdat'ta Celayirlilerin son temsilcisi olan Sultan Ahmed'e değerli kaftan ve para göndermek suretiyle onu kendine bağlı hale getirmek istemişti. Böylece Arapların hâkimiyetleri altındaki Irak'a girmek için önünde hiçbir engel kalmamıştı. Sadece bu yörede karşısına çıkabilecek, Celayirli Ahmed vardı. Anadolu ve Suriye içlerine girmeden önce gerisinde Timurlu olmamış bir yer bırakmamak isteğiyle Bağdat'a yürüme kararı alan Timur, sadakatını bildirmiş olmasına rağmen Sultan Celayirli Ahmed'in elinden şehri alarak bu hükümdarı Memluklu Sultanlığı'na sığınmaya mecbur bırakmıştı. Aşağıda değinileceği üzere bu durum, daha açık bir ifadeyle Celayirli Ahmed'in Memluklu sultanı tarafından korunması, Timur'un, sultanlığın topraklarına yürümesine bir sebep olarak o sıradaki diplomatik yazışmalarda yer alacaktır.

Böylece Timur'un, Anadolu ve Memluklu Sultanlığı ile aynı hudut kaleleri ve şehirler yakınında görünmesi, özellikle Anadolu ve Suriye'yi ele geçirmeye hazırlandığı haberi, komşu kuruluşların başkentlerinde geniş çapta huzursuzluk doğurdu. Çağdaş Arap

ve Türk kaynaklarındaki bilgilere göre, Ortadoğu ve Anadolu üzerine düşen bu büyük siyasî tehlike karşısında, başlangıçta o bölgeyi ilgilendiren bazı tedbirler alma yolundaki ilk çabalara, Sivas ve Kahire'de rastlıyoruz. Timur'un hareketlerini çok yakından izleyen Kayseri - Sivas Hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed, devletin büyüklerini sarayına toplayarak bu tehlike karşısında devletin izleyeceği politikanın belirlenmesini istedi. Mecliste Kadı Burhaneddin Ahmed, daha önce Moğolların, bu kez de Timurluların Sivas ve Anadolu için arzettiği tehlikeyi belirten bir konuşma yaptı. Söylenenleri doğru bulan emîrler, yeniden asker toplamaya ve donatmaya, mancınık ve sapanla, okçu, ateşçi toplamaya, şehirlerin ve kalelerin sığınaklarının onarılmasına karar verdi. Memluklu Sultanlığı'nın başkenti Kahire'ye Suriye şehirlerinin yöneticileri tarafından iletilen bölge halkının korku ve heyecanı ile yardım istekleri karşısında Berkuk'un da hazırlığa giriştiğini görmekteyiz. Tıpkı Kadı Burhaneddin gibi Berkuk da ordu meclisini topladı. Toplantıda padişahın toprak bağışladığı askerin Memluklu sultanının yanında sefere çıkması kararı veren meclis, ayrıca askerin malzeme ve yiyecek ihtiyacının da görülmesi yolunda ilgililere emirler verilmesini kararlaştırdı. Bu arada aynı yolun izlenmesi hususunda Suriye naibliklerine de emirnameler gönderilmişti. Ancak savaş hazırlıklarının sürdürüldüğü bu başkentlerin yanı sıra, Anadolu'da Konya, Elbistan ve Erzincan'da ise korku yerine tam bir sevinç havası esmekte olduğu çağdaş bir Türk kaynağı olan Bezm u Rezm'de verilen bilgilerden anlaşılmaktadır.

Bütün bu çabaların sürdürüldüğü sırada Timur, 1393 sonu 1394 yılı başında Anadolu'ya girmişti. Bu davranışı ile ilk hedefin Anadolu olduğunu böylece açık-

lamış oldu. Çünkü gerek Timur'un savaş taktiği ve gerekse olayların gelişmesi bu düşüncemizi doğrulamaktadır.

Timur, Anadolu'nun doğu bölgelerini istila için askerî harekâtına başlarken diplomatik teşebbüslerde bulunmayı unutmamıştır. Bağdat'ı aldıktan sonra kuzeye doğru hareket ederek Tekrit'e geldiğinde El-Cezire'yi elinde bulunduran ve yönetenleri ile Mutahharten, Karamanoğlu Alaaddin, Dulkadırlı Suli, Karakoyunlu ve Akkoyunlu beylerine ve Kayseri - Sivas Hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed'e haberler göndererek verilecek emirlere uymalarını istemişti. Bu arada Mısır Memluklu Sultanı Berkuk'a da kalabalık bir elçilik heyeti göndermişti. Bütün bu girişimlerinin sonuçlarını almayı beklemeden Musul'dan Mardin'e yönelen Timur, Re'su'l-ayn bölgesine yetiştiğinde ordusunun sağ kolunu bölgedeki Karakoyunlular üzerine göndererek onları dağıttı. İlerlemesine devam ederek Melikü'z-Zahir İsa'nın elinden Mardin'i aldıktan sonra Diyarbekir'i kuşatıp Karakoyunlu Kara Yusuf'a hakettiği cezayı vermek için Muş Ovası'na indi. Yönetimi altındaki Türkmenler ile oradan uzaklaşan Karakoyunlu Kara Yusuf'u takip ettiren Timur, bundan istediği sonucu alamayınca, Van Gölü'nün kuzeyindeki Aladağ'a geldi. Sonra Erzurum'un güneydoğusunda Kara Yusuf'un kardeşi olan Mısır Hoca'nın korumasındaki Avnik Kalesi'ni almaya karar verdi. Nitekim Timur'un yukarıda değindiğimiz diplomatik girişimlere ilişkin ilk haberlerin bir kısmını daha Avnik'e gelmeden almaya başladığını gösteren kuvvetli delillere sahip bulunuyoruz. Örneğin 1394 yılı yazında Aladağ'dan Avnik Kalesi'ni almak için hareket ederek Aydın Kalesi'ne gidip kale halkından aman malı aldıktan sonra Üç Kilise'de konakladığında, Erzincan Emîri Mutahharten beraberinde uygun hediyeler olduğu halde, gösterişli bir alayla gelerek görevine devam edeceğini bildirerek kulluğunu sunmuştu. Timur da Mutahharten'i hoş tutmaya çalışmış, çeşitli hediyeler vererek ödüllendirmişti. Daha sonra Timur, henüz kapıya gelmemiş olan Avnik'te hüküm süren Mısır Hoca'nın üzerine yürüdüğünde, Erzincan Emîri Mutahharten de kendisine eşlik etmişti. Avnik kuşatması süresince savaş alanında bulunan Mutahharten, bir ara elçi olarak Mısır Hoca'nın yanına gitmiş ve onunla görüşmüştür. Nihayet 43 gün süren uzun bir kuşatmadan sonra kalesini teslim eden Mısır Hoca, daha sonra Mardin Meliki İsa ile birlikte önce Sultaniye'ye, oradan da Semerkand'a gönderilmiştir.

Biraz yukarıda Timur'un kendisine uyulması için yazılan mektuplarına cevap gelmeye başladığına değinmiştik. Mısır Memluklu Sultanlığı'na gönderilen mektubunda Timur, hâkimiyeti altına giren İran, Arapların hâkimiyetindeki Irak sınırına kadarki bölgelerin eskiden beri Cengizlilere ait olduğunu iddia etmekte, karşılıklı elçi gönderilmesi istenmekte ve iki ülke tüccarlarının serbestçe birbirleriyle ticaret yapmalarını dilemekteydi. Bu arada Timur'un Berkuk'a tehdit anlamına gelen kılıç ve ok gönderdiği, Memluklu Sultanlığı'na sığınan Bağdat Hâkimi Celayirli Ahmed'in geri verilmesini ısrarla istediği de Berkuk'un Mart 1394 tarihli mektubundaki bilgilerden anlaşılmaktadır. Ne var ki Timur, Kahire'den gelen haberlerle, Berkuk'un bu isteklerine olumlu cevap vermediği gibi kılıç, ok gibi kendini tehdit ettiği anlaşılan hediyelerden korkmadığını, elçilik heyetinin büyük bir kısmının öldürüldüğünü öğrenecektir. Timur bu haberler üzerine Suriye'ye yürümeye karar vermiştir. Buna rağmen Timur,

arkasında kendini tehdit edebilecek memleket ve kaleler bırakmamak düşüncesiyle başlamış bulunduğu Anadolu'daki ilerlemesini tamamlamak istemektedir.

Öte taraftan, Avnik'te iken Anadolu yakasında durum Timur'un lehine büyük gelişmeler göstermekteydi. Karamanoğlu Alaaddin Bey, Timur'un mektubuna gerek Kadı Burhaneddin'den ve gerekse Yıldırım Bayezid'den intikam almak amacıyla, olumlu cevap vermiş, ayrıca Suriye'ye sefer yaptığı zaman oğlu Mehmed Bey'i gönderebileceğini, eğer Avnik'ten Kayseri - Sivas Devleti ile Osmanlı ülkesine yürüyecek olursa, bizzat gelip kendisine katılacağını bildirmişti. Dulkadıroğlu Suli Bey ise Timur'a elçiler göndererek, onu Suriye' nin ele geçirilmesine özendirip bu yörenin ele geçirilmesinde yol göstericilik yapabileceğini bildirmişti. Erzincan Emîri Mutahharten de, bizzat gelerek emri altında çalışacağını ve kulluğunu bildirmişti. Bununla da yetinmeyip diğerlerinin tersine Avnik'in alınmasında Timur'a eşlik etmekle Anadolu'daki rakip kuruluşlara olan düşmanlığını açıkça göstermişti.

3. *Bölgesel Savunma İttifakı Kurma Çalışmaları*

İşte bütün bu olup bitenler karşısında Orta Anadolu'nun kudretli Türkmen Hükümdarı Kadı Burhaneddin'in, yöresel bazı tedbirlerden sonra, adeta iki bölüme ayrılmış olan Anadolu'da Timur'a karşı direnme kararı alarak siyasî kuruluşlar arasında bir blok, daha açık bir ifadeyle, bölgesel dayanışma ve işbirliği kurma yolunda samimî teşebbüslere giriştiğini görmekteyiz. Mısır Memluklu Sultanı Berkuk'un diğer bölgesel hâkimiyet önderleri olan Mutahharten, Karamanoğlu Alaaddin Bey, Dulkadıroğlu Suli Bey, Yelman gibi Timur'a kolayca bağlanacaklarından korktuğu, dostluğuna bir türlü güvenemediği, kaynaklardaki ifadelerden anlaşılan Kadı Burhaneddin Ahmed, Timur'un elçisi aracılığıyla yaptığı kendisine uyma isteğini reddetmiş ve mektubun bir nüshasını Berkuk'a, diğer bir nüshasını da Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bayezid'e göndermiştir. Timurlu tarihçi İbn Arabşah'a göre ise, kendisine gelen Timur elçisini öldürtmüş, bu hareketini hem Yıldırım Bayezid'e, hem de Berkuk'a bildirmişti. Ayrıca bir taraftan da aynı hükümdara gönderdiği elçi ve mektuplarla, Timur'un Müslümanlara yaptığı zulümden dolayı kendisine, diğer devlet yöneticilerine ibret olsun diye, hareketine uygun bir cezanın verilmesinin şart olduğuna, onun Türkiye ve Suriye üzerindeki istekleri ile askerî ilerlemede elde ettiği başarıları sonucu ortaya çıkan tehlikeli duruma dikkati çekmiş, ortak düşmana karşı birlikte mücadele etmeyi teklif etmiştir.

Bu davranışlarıyla, Osmanlıların Anadolu'da yayılmalarını engelleyen siyasî bir güç olduğunu daha önce ispatlamış olan Kadı Burhaneddin Ahmed, bu kez Timurlulara karşı Anadolu Türklüğünün tek koruyucusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Timur'un bütün siyasî ve askerî gücüne rağmen, Anadolu'yu ele geçirmesi sırasında direnebilecek tek kuvvetin Kadı Burhaneddin Ahmed olabileceğini anlamış olduğuna dair elimizde deliller de bulunmaktadır. Onun Kayseri-Sivas Hükümdarı Kadı Burhaneddin hakkındaki bilgilerinin Doğu Anadolu'yu ele geçirmeye başlamasından çok önceye ait olması kuvvetle muhtemeldir. Timur'un Anadolu hakkında bilgi sahibi bir kişiden sadece Kadı Burhaneddin Ahmed'in düşmanlarını ve kuvvetlerinin sayısını öğrenmek istemesi, bu konuda yeterli bir delildir. Kendisine verilen ve aynı zamanda Anadolu'da kuvvet dengesinin yöresel hâkimiyetler arasında nasıl

dağıldığını göstermesi bakımından da ilginç olan bilgiden, Kayseri-Sivas hükümdarının düşmanlarından Erzincan Emiri Mutahharten'in 5.000, Karamanoğulları'nın 10.000, Taceddinoğlu Mahmud Çelebi'nin 6.000, Taşanoğlu'nun 1.000, Bafra emîrinin 2.000, Moğollarla Diyarbekir ve Şam Türkmenlerinin 20.000, kadar atlı kuvvetlere sahip olduklarını anlamıştı. Ayrıca yine aynı kaynaktan, Timur'un bu kadar düşman karşısında Kadı Burhaneddin Ahmed'in kendisini nasıl koruyabildiği konusundaki hayretini gizleyemediğini de öğreniyoruz. Gerçekten de Kadı Burhaneddin'in iktidarı zamanında mücadele ettiği başlıca siyasi kuruluşlar ve topluluklar bunlar olmuştur.

Siyasî olaylardaki gelişmeler şunu göstermektedir; askerî hazırlığa girişen Berkuk, bölgesel bir ittifak sistemi kurma çalışmalarına, Kadı Burhaneddin Ahmed' in bu uyarılarından sonra geçecektir. Çünkü az sonra, Yıldırım Bayezid'den de birleşmeyi isteyen mektuplar gelmeye başladığı gibi, Mısır Memluklu Sultanlığı ile Kayseri - Sivas Devleti arasında çok sıkı diplomatik ilişkiler kurulmuştur. Bu ilişkiler sırasında karşılıklı alınması gerekli tedbirler konusunda görüş alışverişinde bulunuluyordu. Berkuk'un bütün iyi niyetlerine rağmen Kadı Burhaneddin'e bir türlü güvenemediği ortaya çıkıyordu. Herhalde bu güvensizlik duygusu, önceki dönemlerde taraflar arasında süre gelen düşmanca tutum ve davranışların bir görüntüsü olmalıdır. Oysaki bu sıralarda Timur tarafından Kadı Burhaneddin Ahmed'e gönderilmiş olan yeni elçi Kutluşah, Sivas'ta oturmaya mecbur edilmişti. Sadece bu hareket bile, Kadı Burhaneddin'in Timur'a karşı koymak azminde olduğunu ispata yeterlidir. Nihayet Doğu Anadolu'daki yeni gelişmeleri yakından izleyen Kadı Burhaneddin,

derhal yeni bir elçilik heyeti düzenleyerek Kahire'ye göndermişti. Berkuk'a tehlikenin gittikçe büyüdüğünü, yeni Timur mektubundaki ifadelerde bir yumuşama olmasına rağmen, kendisinin hiçbir şekilde Timur'la dostluk ve ittifak yapmasına imkân olmadığını, bunun kesinlikle bilinmesini, ayrıca Berkuk'tan bölgesel savunma paktı için olumlu teşebbüslerde bulunmasını, Timur'a karşı durmak gerektiğini bir kez daha hatırlatmıştı. Bir süre sonra başkent Sivas'a gelen Mısır elçisi Timur'a karşı ittifak ve birleşme teklifinin kabulünü isteyen Memluklu Sultanı Berkuk'un mektubunu getirmişti. Mektupta ayrıca kurulması özlenen ittifakın sağlam bir güvencesi olacağı ileri sürülerek, Timur elçisi Kutluşah'ın Kahire'ye gönderilmesi isteği de yer almaktaydı. Ancak bu elçinin teslimi hususunda uzun zaman tereddüt eden Kadı Burhaneddin, normal diplomasi kurallarının çiğnenmesi demek olacak bu harekete bir türlü yanaşmak istememiştir. Fakat sonuçta bölge barışı yararına Kutluşah'ı kendi elçisi ile birlikte gönderip aradaki dostluk bağlarını daha da kuvvetlendirmiştir. Böylece ordusu ile Suriye'ye hareket eden Berkuk, Şam'a geldiğinde, Memluklu Sultanlığı'nın, doğudan gelen tehlikelere karşı her zaman ittifakını aramış olduğu esasen Timur baskısından bunalmış, Altınordu Devleti'ne yaptığı ittifak çağrısına da olumlu cevap gelmişti. Ayrıca Kayseri - Sivas Devleti'nin uyarması sonucu, Yıldırım Bayezid de aradaki rekabeti şimdilik unutmuş görünerek bölgesel ittifaka katıldığını Sivas sarayına bildirdiği gibi elçisini de Şam'da bulunan Berkuk'un yanına göndermişti. Bu arada Berkuk'un aracılığıyla Altınordu Devleti'nin de yer aldığı bölgesel ittifakın kurulmasında yoğun siyasî çaba harcanmış, Kadı Burhaneddin, elçisini bir kez daha Suriye'de

bulunan Memluklu sultanına yollayarak ittifaka bağlılığını yenilemiştir. Anadolu ve Ortadoğu üzerine düşen bu tehlike karşısında kuruluşların, aralarındaki bütün siyasî rekabet ve çekişmeleri bölge barışı yararına bir kenara iterek, ortaklaşa çaba harcamaları sonucu meyana çıkardıkları bu bölgesel dörtlü savunma paktına dair Kadı Burhaneddin Ahmed'in divanında ilginç beyitler bulunmaktadır.

Fakat çok geçmeden Timur'un bu ittifakı parçalamak için harekete geçtiğini görüyoruz. Timur bu hareketinde, ilk hedef olarak, Kadı Burhaneddin Ahmed'i seçecektir. Gerçekten de bölgesel ittifakın itibarlı ve güçlü üyesi 1394 yılı yaz aylarında yeni Timur elçisi ve mektubu ile karşı karşıya gelmişti. Mektupta daha önce elçilik göreviyle Sivas'a gönderilmiş olan Kutluşah'ın geri verilmesiyle Kadı Burhaneddin'in ittifaktan ayrılması istenmekteydi. Kadı Burhaneddin bu defa bölgesel ittifakın da verdiği yüksek moralle Timur'un isteklerini kesin bir dille reddederek ittifaka üye hükümdarlardan Berkuk'la sıkı bir işbirliği halinde bulunduğunu ve Sivas'a saldırısı halinde karşı konacağını, kendisine bildirdi.

Timur herhalde bu kesin ve kararlı tutum karşısında Anadolu içlerine yürüme kararı vermiş olmalıdır. Çünkü biraz sonra Kadı Burhaneddin Ahmed'in, Timur'un Doğu Anadolu'nun kuvvetli kalelerinden Erciş'i, yaptığı savaş sonucu zaptederek Sivas yönünde harekete geçtiğini öğrendi ve hemen savaş hazırlıklarına başladığı gibi durumdan kendine yardım edebilecekleri de haberdar etti. Bu sırada Memluklu Sultanlığı sınırları içinde bulunan Malatya naibinin telaşlanarak şehri boşaltıp kaçtığını, Darende ve Divriği

emîrlerinin topraklarını terk ettiklerini, o çevrede bulunan göçebe Türkmen ve Moğolların emin yerlere saklanmak üzere göç ettiklerini haber aldı.

Bu arada kaynaklarda açık ifadeler olmamakla birlikte, Timur'un, Anadolu'nun ele geçirilmesi için kendisine tek engel gördüğü Kayseri-Sivas Devleti'ne karşı ortak bir saldırı tertiplediği anlaşılmaktadır. Çünkü Sivas yönünde yürüyüşe geçtiği sırada Anadolu'da belirli bir bölgedeki hâkimiyetler arasında kendi tabiyetini kabul eden Erzincan Emîri Mutahharten ile Karamanoğlu Alaaddin Bey de çemberleme saldırıya geçmişlerdi. Karamanoğlu Kırşehir'i yağmalamış ve Develi ilini yakıp yıkarak Kayseri'ye kadar sokulup bağ ve ekili toprakları çiğneyip harap etmişti. Erzincan Emîri Mutahharten ise elinden çıkmış olan Ezdebir, Sis ve Burtuluş kalelerini tekrar geri almıştı.

Ancak olaylar bu şekilde kendi istediği gibi gelişmeler gösterdiği bir sırada, Erzurum'a kadar gelmiş olan Timur'un ansızın verdiği bir kararla yürüyüşünü durdurduğu ve buradan geri dönerek Anadolu'yu terk etmeye hazırlandığı haberi geldi. Bu haber doğruydu. Çünkü, gerçekten de Timur, Toktamış Han ile savaşmak üzere, Toktamış'ın ülkesine yönelmişti. Bize göre bu dönüşün nedenleri şunlar olabilirdi : 1. Daha Osmanlılarla karşılaşmadan önce aradaki Kadı Burhaneddin'in zorlu bir rakip olduğunu anlaması, 2. Bu çetin cevizle uğraşırken güneyden Berkuk'un ve kuzeyden Toktamış'ın üzerine yürüme ihtimali, 3. Nihayet Anadolu'yu ele geçirmenin daha planlı, daha güçlü bir ordu ile gerçekleşebileceğine inanması.

4. *Timur'un Dönüşü ve Yeni Gelişmeler*

Timur'un yön değiştirmesi Gürcistan ve buradan da Toktamış Han üzerine yürümesi, geçici bir süre için de olsa Anadolu ve Ortadoğu üzerindeki tehlikeyi kaldırmış, buna karşılık buralardaki Timur'un yönetimindeki bölgelerde hâkimiyetleri elinde bulunduran beyleri endişelendirmişti. Çünkü gerek Suriye'de, gerekse Anadolu'da Timur'la işbirliği halinde olanların hareketlerinin, bölgesel savunma paktı üyelerince tasvip görmediği bir gerçekti. Nitekim, Timur'un her an Anadolu ve Suriye'ye dönme ihtimallerine rağmen Memluklu Sultanı Berkuk'la Kayseri - Sivas Hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed derhal kendisine gerekli cezayı vermek için harekete geçtiler. Berkuk sınır naiblikleri arasında geniş çapta değişiklikler yaparak, Timur'la işbirliği halinde Memluklu Sultanlığı zararına çalışmalarda bulunan onu Suriye'ye inmeye teşvik eden Arap kabilelerini cezalandırdı. Bu arada Dulkadıroğlu Suli Bey'i de Timur'un yanındaki çabalarından dolayı, Halep naibi aracılığıyla cezalandırdı. Ayrıca Karamanoğullarını Osmanlılara karşı koruma politikasını da bıraktığını açıkladı.

Anadolu yakasında ise tıpkı Berkuk gibi hareket eden Kadı Burhaneddin Ahmed, Anadolu'yu ele geçirmek için Timur'u tahrik ve teşvik eden Karamanoğulları Beyliği ile Erzincan Emîrliği'ne karşı harekete geçmişti. 1394 yılı sonbaharında Kayseri'ye gelen hükümdar büyük bir ordu ile Karaman iline doğru yola çıktı. Aksaray üzerine yüklenip şehri savaşmadan teslim aldı. Oradan Karaman askerleri tarafından savunulan Zincirli Kalesi üzerine yürüyüp kaleyi ele geçirdi; kumandanını da yakaladı. Ancak yönetimi altındaki öteki

kaleleri de teslim etmesi şartıyla onu bağışlayarak değerli bir kaftan giydirdi. Daha sonra Salima Kalesi üzerine hareket etti. Kale halkının kaçmış olduğunu görerek orada bir muhafız bırakarak Aksaray'a döndü. Buradaki kale ve burçları onararak ve kuvvetlendirerek köylerin daha güzelleştirilmesine çalışmasını, güvenliğinin sağlanmasını istedi. Bu arada yapılmasını istediği işleri içeren bir mektubu emri altındaki bölgelere göndererek herkese âdil ve eşit davranılmasını istedi. Bölgede imar faaliyetleri ile uğraştığı sırada Karamanoğlu'nun büyük bir ordu ile Akşehir sınırına yaklaştığını öğrendi. Hemen ona karşı harekete geçti. Kadı Burhaneddin'in üzerine gelmekte olduğunu haber alan Karamanoğlu ise ulaşılması güç bir yer olan Hasandağı'na çekildi. Kadı Burhaneddin ise Karamanoğlu kuvvetlerinin izlenmesi sonucu Hasandağı'nı kuşattı. Burada toplanan savaş meclisinde emîrler, Karamanoğlu'nun, asker için girilmesi hemen hemen imkânsız olan dağlık bölgeden çıkıp kesin savaşı kabul etmeye mecbur bırakılması için Karaman ilinde yağma ve tahrip hareketine girişmenin doğru olacağı tezini ortaya attılar. Kadı Burhaneddin aslında bu düşünceyi uygun görmekle birlikte işi daha çabuk bitirmek amacıyla dağlık bölgede saldırıya geçti. Gerçekten de düşmanı bozguna uğrattı. Karaman askerlerinin bir kısmı esir düştü, hükümdarları ise kaçtı. Böylece dağlık bölgeyi kolayca emri altına alan Kadı Burhaneddin, Niğde üzerine yürüdü. Öte yandan Karamanoğlu bu şehri savunmak için yoğun bir hazırlığa girişmişti. Fakat Kadı Burhaneddin, her türlü yardımın gelebileceği yolları emîrleri vasıtasıyla kesti. Yardım kuvvetleri yetişmeden Niğde'yi kuşatmaya başladı. Ancak bir ara Sivas askerinin yağma ve çapul için dağıldığını gören Karaman-

lılar ansızın yaptıkları bir hücum hareketi ile Kadı Burhaneddin kuvvetlerini kovacaklarını sanıyorlardı. Ancak Kadı Burhaneddin, kısa bir sürede dağınık askerlerini bir bayrak altında toplayarak karşı saldırıyla Karamanlıları kaçmaya mecbur etti. Karamanoğlu Alaaddin Bey, Niğde Kalesi'ne sığındı. Fakat Kadı Burhaneddin bütün zorlamalara rağmen kaleyi ele geçiremedi. Üstelik Karamanoğlu'nun barış isteğini kabul ederek Aksaray'a döndü.

1394-95 yılı kışının tamamını Kayseri'de geçiren hükümdar, bahar gelince, Timur'a katılan düşmanlarından ikincisi olan ve akınlarını Sivas topraklarına yönelten Mutahharten'e karşı saldırıya geçti. Bu sefer sırasında Erzincan'da görülmemiş derecede yağma ve tahribat yapıp, bu emîre ait Ezdebir, Sis, Burtuluş gibi üç büyük kaleyi de ele geçirerek Sivas'a döndü. Ancak Kadı Burhaneddin, kendi bu bölgeden çekilir çekilmez Emîr Mutahharten'in tekrar harekete geçmek için hazırlıklara başladığı haberini aldı. Aynı zamanda savaşarak alınmış Sis ve Burtuluş kaleleri kumandanlarının ihanet ederek kalelerini Erzincan emîrine geri verdiklerini öğrendi. Bunun üzerine süratle Hacı Yusuf kumandasında bir kuvveti o bölgeye gönderdiği gibi kendisi de arkadan bizzat savaşılacak bölgeye yollandı. Fakat Mutahharten, bu kez yine savaşı kabul etmeyerek geri çekildi.

İşte bu sırada Timur'un, Anadolu ve Suriye'deki kendisine bağlı ve işbirliği halinde bulunan mahallî hâkimiyetler ve topluluklara karşı dörtlü ittifak üyelerinden Berkuk ve Kadı Burhaneddin Ahmed'in izledikleri siyaseti dikkatle takip etmekteydi. Ancak bu konu üzerinde bugüne kadar yeterince durulmamıştır. Timur, dört bağlaşık olan Kadı Burhaneddin Ahmed, Berkuk, Yıldırım Bayezid ve Toktamış heyetinden sonuncusunu yendikten sonra 1395 yılı ortalarında Şirvan'da Samur Nehri boyundan Yıldırım Bayezid'e yazdığı uzunca mektupta adı geçen hükümdarlara olan öfkesini açıklamaktadır. Osmanlı tarihi bakımından da olağanüstü önemli olan bu mektup, Timur ile Yıldırım Bayezid arasında karşılıklı gidip gelen mektupların da ikincisidir. Bu mektubunda Timur, aralarında dostluk ilişkilerinin kurulmasının iyi olacağını, bundan sonra aralarındaki haberleşmenin devam etmesi gerektiği, dostluğun kuvvetlendirilmesi ve karşılıklı elçilerin gidip gelmesinin iyi olacağı arzusunu belirtmektedir.

Timur'un Anadolu ve Suriye'yi ele geçirme hevesinin en açık bir belgesi olan bu mektup, aynı zamanda Yıldırım Bayezid'e bağlaşıklarından ayrılmasını tatlıca ihtar etmekte, hem de onu zımnen tehdit eder bir anlam taşımaktaydı. Ancak Timur'un, ittifakın en güçlü üyelerini parçalama çabaları sonuç vermemiş, üstelik aralarındaki bağları kuvvetlendirmiştir. Bu durum 1398 yazında Kadı Burhaneddin Ahmed'in Kara Yülük Osman Bey tarafından öldürülmesine kadar devam etmiştir. Örneğin Kadı Burhaneddin, bu dönemde Berkuk'la ilişkilerini daha da sıklaştırdığı gibi, Timur'a tabi Erzincan Emîrliği ve Karamanoğulları topraklarına saldırılarına devam etmiş, fakat Osmanlı topraklarına karşı herhangi bir silahlı harekette bulunmamıştır.

Erzincan Emîri Mutahharten 1389'dan sonra 1393 yılı sonlarına kadar bölgede hâkimiyet kurma çalışmalarını sürdürmüştü. Bu dönemde Kadı Burhaneddin'in de, bütün çabalarını Osmanlılar tarafına yöneltmesi Mutahharten için iyi bir fırsat olmuştu. Ancak 1393-

94 kışında Timur'un büyük bir ordu ile ikinci kez Anadolu'ya yürüdüğü haberi gelmişti. Arap hâkimiyetindeki Irak'a nüfuz ettikten sonra Timur'un Memluklu Sultanlığı sınırındaki kaleler yakınına kadar gelmesi, özellikle Suriye ve Anadolu'yu ele geçirmeye hazırlandığı söylentisi üzerine Mutahharten, arada 1387'de kurulmuş bir dostluğun varlığına rağmen, yeni Tatar tehlikesinin Anadolu ve emîrliği için ortaya koyduğu tehlikeyi anlamakta gecikmemişti. Sonunda başkent Erzincan'da, doğudaki gelişmeleri endişe ile izlemeye başlamıştı. Ancak iktidar hırsı ile yüklü Emîr Mutahharten'in, bu kez fazla telaş göstermediği, Timur'a yanaşma yolları aradığı anlaşılmaktadır. Çünkü o, bu sayede emîrliğinde tutunabileceğine ve düşmanlarına karşı mücadelesini korkusuzca devam ettirebileceğine, içtenlikle inanmıştı. Timur, 1394 yılı başında Dicle'yi aşıp Anadolu'ya girdiği zaman, Mutahharten'in 5.000 kişilik bir askerî kuvvete sahip olduğunu ve Kadı Burhaneddin'in başlıca düşmanlarından biri bulunduğunu öğrenmişti.

İşte Arap hâkimiyetindeki Irak'a söz geçirip, Anadolu'ya saldırıya hazırlandığı bir sırada Timur, Mutahharten'e haber göndererek kendisine bağlanmasını, sözünden çıkmamasını istemişti. Aynı yolda çağrılar diğer kuruluş liderlerine de yapılmıştı. Mutahharten için bu iyi bir fırsat oldu. Böylece 1387'deki dostluk tekrar kurulmuş olacaktı. Nitekim çağdaş Timur devri gözlemcilerine göre, Erzincan Emîri Mutahharten, Timur'un 1394 yılı yazında Aladağ'dan Avnik Kalesi'ni almak için hareketle Aydın Kalesi'ne gidip kale halkından haraç aldıktan sonra Üç Kilise'de konakladığında, beraberinde uygun hediyeler bulunduğu halde gösterişli bir alayla gelerek kulluğunu bildirmişti. Timur da Mutahharten'i çeşitli hediyelerle ödüllendirmişti. Daha sonra Timur Avnik Kalesi'ni elinde bulunduran Mısır Hoca'nın üzerine yürüdüğünde Erzincan emîri de kendisine eşlik etmişti. Avnik kuşatması süresince savaş alanında bulunan Mutahharten, bir aralık elçi olarak Mısır Hoca'nın yanına gitmiş, onunla görüşmüştür. Kaleyi barış yoluyla teslim etmesi için ona öğütlerde bulunmuş ve 43 günlük bir kuşatmadan sonra Avnik Kalesi'ni ele geçirmiştir. Avnik'i zapteden Timur, Erzincan Emîri Mutahharten'e ülke işleri konusunda öğütlerde bulunmuş, ona çeşitli hediyeler vererek ülkesine geri göndermişti.

Ancak Timur tehlikesi kalkınca, düşmanlarının kendisine karşı harekete geçeceğini bilen Mutahharten'in, Timur'un geri dönmediği şeklinde yalan haberler yayarak, onları sindirmek istediği gözden kaçmamaktaydı.

Öte yandan Timur, Kadı Burhaneddin'in Anadolu beyleri arasında kendisiyle işbirliği halinde bulunanlara, bu arada Erzincan Emîri Mutahharten'e karşı giriştiği düşmanca hareketlerden haberdardı.

Bu tarihlerde Memluklu Sultanı Berkuk da adamları kanalıyla Timur'un hareketlerini kontrol ettiriyordu. Memluklu askerlerinin bir kısmının Malatya'da bulunduğu sırada, Halep askerlerinin Erzincan'a gittiği, ancak Timur'un bu bölgede olmadığını anlamaları üzerine süratle memleketlerine döndükleri anlaşılmaktadır.

Öte yandan Timur'un bölgesel pakttan ayırmak istediği Osmanlı Padişahı Yıldırım Bayezid, Osmanlı-Memluklu ilişkilerini güçlendirmek için aynı yıl içinde elçisi Kadı Zeyneddin Seferşah'ı kıymetli hediyelerle

Kahire'ye göndermişti. Berkuk da Tolumin Ali Şah'ı Osmanlı başkentine göndererek olabilecek Timur yürüyüşlerine karşı alınan önlemlerin devamını istemişti.

1393-1394 yıllarında Anadolu ve Suriye üzerine düşen bu tehlike, geçici bir süre için atlatılmışsa da Timur'un Anadolu için tasarıları, deneme seferi diyebileceğimiz 1402'den önceki 1386-87, 1393-94 ve 1400 tarihli üç ana yürüyüşten sonra, nihayet Ankara Savaşı sonucu gerçekleşecek, fakat Mısır Memluklu Sultanlığı için hiçbir zaman istenilen duruma ulaşamayacaktır.

5. *1394'te Timur'un Dönüşü ve Deşt-i Kıpçak Harekâtı*

Timur'un hiçbir plan ve programa dayanmadan yapmış olduğu sayısız askerî seferlerden sonra, 1393-94'te Arapların hâkimiyetindeki Irak'ın surları dışındaki kenar mahallelerinin önüne geldiğinde Anadolu ve Ortadoğu ülkeleri büyük tehditle karşı karşıya gelmişlerdi. Son derece olumlu koşullardan yararlanan Timur'un güttüğü yayılma siyaseti, bölgede toplu barış ve güvenliğin hızla tehlikeye girmesine yol açmıştı. Bu gelişmeler sırasında Altınordu Hükümdarı Toktamış Han ve iki kampa ayrılmış olan Anadolu'daki siyasî kuruluşlardan birinin lideri Kadı Burhaneddin Ahmed, Timur tehlikesine karşı bölgedeki iki büyük kuruluşun devlet başkanları olan Berkuk ve Yıldırım Bayezid'e uyarılarda bulunmuşlardı. Bu uyarılarında Timur'un niyetlerinin niteliği ve değerini açıkça ortaya koymuşlar, siyaset adamlarını bölgesel bir savunma ittifakı kurmaya çağırmışlardı. Nihayet uzun ve yorucu ortaklaşa bir diplomatik çabadan sonra, bölgedeki Timur'a karşı olan kuruluşlar aralarındaki tüm rekabet

ve çekişmeleri bölge barışı yararına bir kenara iterek, Timur saldırısını önlemeyi amaçlar bir askerî ittifak oluşturmuşlardı. Mısır Memluklu Sultanı Berkuk'un Mutahharten gibi kendi isteğiyle teslim olacağından korktuğu ve dostluğuna bir türlü güvenemediği Kadı Burhaneddin, Timur'un kendine bağlı olma isteğini kabul etmemiş ve mektubunun bir nüshasını Berkuk'a, diğer bir nüshasını da Yıldırım Bayezid'e göndermiştir. Bu olaylar olurken diğer taraftan o esnada gelen Timur elçisini öldürmüş, bu hareketini de Berkuk ile Yıldırım Bayezid'e bildirmiştir. Ayrıca Kadı Burhaneddin yine Berkuk ve Yıldırım Bayezid'e yazdığı mektubunda Müslümanlara yaptığı zulümden dolayı kendisinin öldürülmesinin vacip olduğunu yazarak tehlikeyi bildirmiş ve ortaklaşa savaşacakları düşmana karşı birlikte mücadele teklif etmiştir. Bu topraklar yakınında Timur'un görünmesi üzerine hummalı bir hazırlığa girişen Berkuk'un, korkulu düşmanı Timur'a karşı Kadı Burhaneddin, Yıldırım Bayezid, Altınordu Hanı Toktamış ile müzakerelere girişerek bir blok oluşturma çabası ile aynı zamana rastlıyordu. Çok geçmeden Yıldırım Bayezid'den anlaşma ve birleşme öneren mektuplar gelmeye başladı. Mısır sultanı ile de çok sıkı diplomatik ilişkiler kuruldu. Bu temaslar sırasında karşılıklı alınması gerekli tedbirler konusunda görüş alışverişinde bulunuluyordu. Ancak, diplomatik temaslar ve devamlı elçi gidip gelmesinden, Berkuk'un bütün iyi niyetlerine rağmen Kadı Burhaneddin'e bir türlü güvenemediği meydana çıkıyordu. Mısır sultanı onun da Mutahharten ve öteki emîrler gibi kolayca Timur'a bağlı olabileceği endişesini gizleyemiyordu. Oysaki bu esnada Timur tarafından Kadı Burhaneddin'e gönderilmiş olan elçi Kutluşah, Sivas'ta oturmaya mecbur

edilmişti. Sadece bu hareket Kadı Burhaneddin'in Timur'a karşı koymak kararında olduğunu ispata yeterliydi. Nihayet Kadı Burhaneddin hemen bir elçilik heyeti tertip ederek Memluklu sultanına gönderdi. Berkuk'a kendisinin hiçbir şekilde Timur'la dostluk ve ittifak yapmasının mümkün olmadığını, bunun kesinlikle bilinmesini, ayrıca Timur'a karşı durmak gerektiğini, bir kere daha hatırlattı. Bir süre sonra gelen Mısır elçisi Timur'a karşı ittifak ve birleşme teklifini kabulü içeren Berkuk'un mektubunu Sivas sarayına getirmişti. Mektupta ayrıca, ikili anlaşmanın sağlam bir güvencesi olacağı ileri sürülerek, Timur elçisi Kutluşah'ın Kahire'ye gönderilmesi isteği de yer almaktaydı. Ancak bu elçinin teslimi konusunda uzun zaman tereddüt gösteren Kadı Burhaneddin, normal diplomasi kurallarının geçersiz sayılması demek olacak bu harekete bir türlü yanaşmak istemedi. Neticede Kutluşah'ı kendi elçisi ile birlikte gönderip aradaki dostluğu daha da pekiştirdi. Öte yandan Mısır sultanının Timur'a karşı bir ittifak kurma çabalarından da olumlu sonuçlar alınmaya başlamıştı.

Büyük bir ordu ile Suriye'ye hareket eden Berkuk, Gazze yoluyla Dımaşk'a (şimdiki Şam şehri) geldiğinde, kendisi ile birleşmeyi teklif eden Toktamış Han ve Yıldırım Bayezid'in elçilerini kabul etmişti. Bu sırada Kadı Burhaneddin de bir kez daha verilen sözlere bağlı kalacağının en güzel örneğini vererek elçisini Dımaşk'ta bulunan Berkuk'a gönderdi; emrinde olduğunu da açıkça bildirdi. Nitekim kurulmuş olan bu ittifaktan çok geçmeden Kadı Burhaneddin, yeni bir Timur elçisi ve mektubuyla karşı karşıya gelmişti. 1394 Ağustosunda gelen bu mektupta, elçilik görevi ile daha önce Sivas'a gönderilmiş olan Kutluşah'ın geri gönderilmesiyle Kadı Burhaneddin'in müttefik-

lerinden ayrılması istenmekteydi. Kadı Burhaneddin, bu kez de Timur'un isteklerini kesinlikle reddederek Berkuk'la sıkı bir işbirliği halinde bulunduğunu ve Sivas'a tecavüzü halinde karşı konacağını kendisine bildirdi.

Timur herhalde bu cevap üzerine Sivas'a yürümeye karar vermiş olmalıdır. Çünkü biraz sonra Kadı Burhaneddin, Timur'un Doğu Anadolu'nun kuvvetli kalelerinden Erciş ve Macingerd'i savaşarak zaptedip Sivas'a doğru harekete geçtiğini öğrendi ve hemen savaş hazırlıklarına başladı. Bu sırada Malatya naibinin telaşlanarak şehri boşalttığını ve kaçtığını, Darende ve Divriği emîrlerinin memleketlerini terkettiklerini, o çevrede bulunan göçebe Türkmen ve Moğolların emin yerlere saklanmak üzere göç ettiklerini haber aldı. Timur'un Sivas'a doğru yürümesini sevinçle karşılayan Karamanoğlu ise bu buhranlı anda bağlı olduğu kişiye yardım etmek için saldırıya geçerek Kırşehir'i yağma ettikten sonra Burgut, Tamsa ve Develi illerini de yakıp yıkmış, Kayseri iline kadar sokulup bağ ve ekili toprakları çiğneyerek harap etmişti. Ancak çok geçmeden Çoban Köprüsü bölgesi üzerinden Erzurum'a kadar gelmiş olan Timur'un, yukarıda kurulduğunu söylediğimiz dörtlü ittifak karşısında, kuvvetleri ayrı ayrı ezmek için olacak, geri döndüğü ve Toktamış Han'a karşı savaşa gittiği haberi alındı. Nitekim Arapların hâkimiyetindeki Irak ve Güneydoğuyu istiladan sonra, Anadolu ve Suriye içlerine yürüme kararı veren ve ilk adımda Anadolu'yu seçerek Erzurum'a kadar gelen Timur, kendisine karşı oluşturulan bu savunma ittifakı karşısında Anadolu ve Suriye üzerine yapmayı düşündüğü ele geçirme harekâtını durdurmak zorunda

kalmıştı. Çünkü bu dört müttefikten biri olan Toktamış, Timur gerisinde askerî çalışmalara başlamıştı.

Daha Avnik'ten hareketinden kısa bir süre sonra başkent Semerkand'dan gelen Vezir Emîr Hacı Seyfeddin tarafından ona Turan'ın durumu hakkında geniş bilgi verilmişti. Herhalde daha sonra dörtlü ittifaka dahil Toktamış Han'ın çabaları da bu görüşme sırasında değerlendirilmiştir. Gerçekten de bir süre sonra Toktamış'ın devlet topraklarında askerî harekâtı başlattığını görmekteyiz. Herhalde bu, bölgesel ittifaka dahil devletler arasındaki anlaşmanın bir sonucu, Timur'un Anadolu ve Suriye'den dönmesini sağlamak için hazırlanmış askerî planın uygulanmasıydı. 1391 yenilgisinden sonra kısa zamanda toparlanarak devletine hâkim olan Toktamış, bölgesel ittifaka katılarak Şirvan yörelerine saldırıya başlamıştı. Bu yolda alınan haberlerden sonra Timur ona ağır bir darbe indirme kararı vermişti. Aldığı bu kararın ışığında Anadolu ve Suriye harekâtını keserek Deşt-i Kıpçak bölgesine dönme hazırlıklarına başlamıştı. Gerisinde Timurlu olmamış bir yer bırakmadan ileri harekâtına devam etmeme alışkanlığı olan Timur'un böyle bir karar vermesi yadırganmamalıdır. Ayrıca Toktamış'ın Timur aleyhine kurulan ittifak heyetine dahil olması bile onun hakettiği cezayı vermek için yeter saydığı sebeplerden biriydi. Bu geri dönüş sırasında, ilk adımda Gürcistan bölgesindeki Hıristiyan topluluklara karşı yağma ve örnek olacak bir ceza verme işlemini uygulayan Timur, 1394 Eylülünde Tiflis, Şeki dahil tüm Gürcistan il ve kalelerini hâkimiyet sahasına katmıştı. Şeki'de bulunduğu sıralarda Toktamış'ın Derbend taraflarına ordu gönderdiği ve bu ordunun Şirvan'ın bazı illerine saldırarak halkına ağır zararlar verdiğine

dair yeni haberler kendisine ulaştırılmıştı. Timur 1391 yılında Toktamış üzerine yaptığı ve büyük gayretler harcayarak elde ettiği zahmetli başarıdan sonra, tahribatını Altınordu'nun kalbine götürmüş, fakat işgalini siyasî yönden teşkilatlandırmak konusunda hiçbir girişimde bulunmamıştır. O sadece topraklarını Altınordulular her türlü yeni bir saldırısından korumak için onlara yeter derecede dehşet ve korku vermek istemiştir. Amacına erişince de Deşt-i Kıpçak'ın geleceği ile ilgilenmemesi sonucunda Toktamış, oldukça hızlı bir şekilde tahtını geri almıştı. Bu diriliş Anadolu ve Memluklular açısından son derece önemlidir. Çünkü bu olay ve doğurduğu meseleler Timur'un Anadolu ve Suriye'yi ele geçirmesini en azından on yıl geç bir zamana bırakacaktır. Bu da bölge liderlerinin muhtemel Timur yürüyüşleri için gerekli hazırlıklarını yapabilmeleri için iyi bir fırsattı.

Bir bakıma bölgesel ittifak üyelerini bir bir etkisiz duruma getirme olarak da niteleyebileceğimiz Toktamış seferi için ordusunu süratle hazır duruma getiren Timur, Türk âdetine uygun olarak ordusunun sol kanadı önde Derbend'e hareket etmişti. İki ordu 1395 yılı Nisanında Terek Nehri boyunda karşı karşıya gelmişlerdi. Bu savaş yalnız Toktamış'ın değil, Altınordu Devleti'nin de geleceğini belirlemişti. Zaman zaman güç durumlara düşen Timur, bu savaşta Toktamış'ı yenmiş, ancak kaçmasına engel olmamıştı. Toktamış'ın kaçışı ise Timur'u son derece rahatsız etmişti. Çünkü geniş topraklara ve büyük kaynaklara sahip olan Toktamış'ın yeni kuvvetler toplayarak bir mücadeleye daha girişebileceğini takdir ediyordu. Bu nedenle de Altınordu'nun Özi tarafındaki batı halkına yönelme kararı verdi. Zira Toktamış'ın Bek Yarık

Oğlan ve Aktav gibi birtakım emîrleri bu yöreye çekilmişlerdi. Üstelik bu emîrler Terek boyundaki savaşa da katılmamışlardı. Nihayet bu yöreye çıkan Timur, bu iki emîrin yönetimindeki topraklarda geniş tahribat yapmıştır. Timur'un baskısına direnme gösteremeyen Aktav ve Timur Oğlan düşmanları Emîr Hamday'a sığınmak durumunda kalmışlardı. Ancak burada da huzura kavuşmayan Aktav, tümeni ile Rum ülkesine sığınmak zorunda kalmıştı. Daha sonra Don Nehri'ne yönelen Timur ise Azak ve Kuban yörelerini işgalle Hacı Tarhan ve Saray Berke gibi Altınordu'nun varlık ve hâkimiyetinin iki büyük merkezini yıkmak üzere harekâtını sürdürmüştü. Sağlam surlarına rağmen, Hacı Tarhan direniş göstermemişti. Timur önce şehir halkının hayatını korumak için vergi kesmiş, sonra ordunun şehri yağmalamasına izin vererek ayrılmadan önce şehri boşaltıp ateşe vermişti. Daha sonra Saray Berke'ye yürümüş, fakat yine herhangi bir karşı koyma ile karşılaşmamış ve bu şehri de tıpkı Hacı Tarhan gibi yağma ve tahrip ettirmişti.

Timur'un 1395'te Toktamış'a karşı kazandığı başarı, Orta Asya, Güneydoğu Avrupa, Anadolu ve Ortadoğu için geniş kapsamlı sonuçlar getirmişti. Bu zafer Altınordu'nun geleceğini belirlemiş, devleti ikinci derece bir kuruluş haline düşürmüştü. Avrupa ve Orta Asya arasındaki ticarete etkili bir darbe vurmuş, Marko Polo tarafından anlatılan kıta içindeki eski ticaret yolları kapanmıştı. Bu sonuç Timur'a Anadolu ve Suriye'yi ele geçirme politikasını uygulama sahasına koyabilme imkânlarını hazırlamıştır. Şayet Toktamış'a karşı girişilen bu askerî hareket başarısızlıkla sonuçlansaydı, 1243'lerde Moğollar tarafından Anadolu'da sergilenen, sosyo - ekonomik ve siyasî bunalımlara yol açan anarşi devri bir kez daha Timur'la geri gelmeyecek ve Anadolu, Osmanlı idaresinde süratle siyasî birlik ve beraberliğe kavuşacaktı.

Nitekim Timur'un Deşt-i Kıpçak'ı kontrol altına aldıktan sonra dönüşünde, 1395-96 kışında Kuzey Şirvan'da Samur boyundan Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bayezid'e yazdığı mektubundaki kayıtlar, Toktamış yenilgisi ile Altınordu Devleti'nin ikinci derecede bir kuruluş haline gelmesi ve bu olayın Türk ve Memluklu tarihi açısından değeri, ileri sürdüğümüz görüşümüzü desteklemektedir. Ne var ki bu olaydan sonra Timur, ani bir kararla Semerkand'a dönmüştü.

6. *Semerkand'a Dönüşün Sebepleri*

Semerkand'a dönüşün sebeplerini şu dört noktada toplamak mümkündür :

1. Daha Osmanlılarla karşı karşıya gelmeden önce aradaki Kayseri - Sivas Hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed'in zorlu ve başına meseleler açabilecek bir rakip olduğunu anlaması.

2. Bu çetin cevizle uğraşırken güneyden Berkuk'un ve kuzeyden yakalanamamış Toktamış'ın tekrar toparlanarak üzerine yürümeleri ihtimali. Şayet Suriye'ye inecek olursa aynı hareketin bu kez de Kadı Burhaneddin Ahmed ve Yıldırım Bayezid ikilisi tarafından gelebileceği ihtimalinin varlığı.

3. Anadolu ve Suriye'yi ele geçirme işinin daha planlı, güçlü ve dinlenmiş ordu ile gerçekleşebileceğine inanması.

4. İmparatorluğun başkenti Semerkand'dan başlamak üzere tüm ülkesinde, otorite boşluğunun ortaya çıkardığı meseleler.

Şimdi bu gözle görülür sebepleri örnekler vererek açıklamaya çalışalım : Timur'un tüm siyasî ve askerî gücüne rağmen, Anadolu'yu ele geçirmesi sırasında direnebilecek tek kuvvetin Kadı Burhaneddin Ahmed olabileceğini anlamış olduğuna dair elimizde kuvvetli delilller bulunmaktadır.

Birinci sebep üzerinde daha önce durulduğu için burada tekrar üzerinde durmayacağız.

İkinci sebep için açık örnekler yakın tarihte bizzat Timur tarafından yaşanmıştır. 11 ay gibi uzunca bir dönemi kaplayan 1391 yılındaki Kunduz Savaşı sonucu yenilen Toktamış, onun 1393-94 yıllarında Kafkasya, Arapların hâkimiyetindeki Irak ve Doğu Anadolu'daki uğraşısında tekrar toparlanmıştı. Ayrıca Memluklu Sultanı Berkuk'un aracılığıyla bölgesel ittifaka katıldıktan sonra Timur'un Anadolu içlerine yürümeye hazırlandığı sırada da Derbend'i geçerek Şirvan şehir ve köylerini yağmalamıştı. Şimdi 1395 ilkbaharındaki Terek Savaşı'nda gerek Toktamış yenilmiş, gerekse devletinin geleceğini belirleyen bir sonuç alınmışsa da Toktamış yakalanamayarak kaçmıştır. Geniş topraklara sahip olan Toktamış'ın yeni kuvvetler toplayarak tekrar gerisinde bir mücadeleye girme ihtimali uzak değildi.

Timur dönemi kaynaklarında 5 yıllık bir sefer olarak vasıflanan, İran, Gürcistan, Arapların hâkimiyetindeki Irak, Doğu Anadolu ve Deşt-i Kıpçak'ı içine alan bölgelerde sürdürülen harekât sırasında başkent Semerkand'dan uzun bir süre ayrı kalınmıştı. Daha Doğu Anadolu yürüyüşünün başlangıcında Avnik'e gelen Vezir Emîr Hacı Seyfeddin Bahadır, Turan'ın durumu hakkında herhalde hiç de ümit verici bir tablo çizmemişti. Nitekim haberleri ciddî bir şekilde değerlendiren Timur'un, 1394 Eylülünde Toktamış'a karşı Anadolu'dan geri döndüğünde, Tiflis, Şeki de içinde olmak üzere Gürcistan'ı hâkimiyeti altına aldıktan sonra, Maveraünnehir'deki otorite boşluğunun ortaya çıkardığı meseleleri halletmek için çareler aradığını görmekteyiz. Oğlu Emîrzade Şahruh'u Semerkand'a göndererek halka karşı adaletli olmasını, yönetimin onlara iyi hizmet ulaştırmasını sağlamasını, Turan bölgesinde huzur bozucu çalışmalara son vermesini istemişti. Nitekim devletin merkezinde ortaya çıkan durumun yanı sıra, harekât sahasına yakın bölgelerde de buna benzer olaylar meydana gelmişti. Örneğin ikinci kez istilaya uğramış İran'da bile, Deşt-i Kıpçak yürüyüşleri sırasında kıpırdanmalar başlamıştı.

Nihayet dördüncü neden olarak ileri sürdüğümüz Timur'un ansızın dönüşüne etken sebeplerden biri olan, güçlü ve dinlenmiş bir ordu ile Anadolu ve Memluklu topraklarının daha kolay ele geçebileceğini anlamasına gelince : Gerçekten bu noktayı vurgulayan kuvvetli delillere sahibiz. Örneğin, Terek Savaşı'ndan sonraki askerî yürüyüş ve ele geçirme hareketlerine ordu kumandanlarına meselelerin zaman kaybını gerektirmeyecek çabuklukla halledilmesi yolunda verdiği kesin emirler, askerin savaş gücünü yitirmiş ve yorulmuş olması ile yakından ilgilidir. Hele Timur'un seçkin emîrlerinden Osman Abbas'ı idam ettirmesi, emîrler ve askerler arasında var olan bunalıma açıkça tanıklık etmektedir. Ayrıca üzerinde durulması gereken bir diğer husus da zorla Timur hâkimiyetine girmiş olan bölgelerde halkın, iktisadî ambargo uygulamasıdır. Çünkü, Timur'u bölgelerinden silah zoruyla uzaklaştıramayacaklarını anlayan halk, yapay darlıklar yaratarak onu bölgelerini terk etmeye zorlama yolunu seçmişlerdir.

7. *Timur'un Anadolu ve Ortadoğu Üzerinde Kontrol Kurma Çalışmaları*

Anlatmaya çalıştığımız bu nedenlerin doğal sonucu olarak Timur devlet merkezine dönmüştü. Ancak şimdiye dek görmediğimiz bir uygulamada bulunmuştu. Bu uygulama Timurlu yönetimi, tüm İran ve Azerbaycan bölgesinde kesin olarak yerleştirmeye yönelik çalışmaydı. Daha açık bir söyleyişle, bu yörelerdeki fethini ciddî bir şekilde emniyet altına almak istemişti. Bu tedbirler aynı zamanda Anadolu, Suriye ve Arap hâkimiyetinde bulunan Irak üzerindeki açık beyanlarının, bölgeden çekilmesine rağmen, geçerliliğini koruduğunu göstermesi bakımından da ilgi çekicidir. Çünkü bir yandan ciddî bir şekilde idarî yapıda Timurlu sisteme yönelik tedbirleri alırken, öte yandan Anadolu ve Ortadoğu üzerinde adeta bir otokontrol ve baskı mekanizmasını yerleştirmeye çalışmıştır. Şöyle ki, Azerbaycan ve Batı İran'ın yönetimi Miranşah'a verilmişti. Yani Bakü Derbend'i Hemedan, Bağdat'tan Rum diyarına, yani Anadolu'ya, kadar olan bir yörede bundan böyle Timur adına tek sorumlu Miranşah olacaktı. Ayrıca bölgede Timurlu yönetimi yerleştirme ve korumakla yükümlü bulunan Miranşah'a yarım kalmış işlerin bitirilmesi görevi de verilmişti. Örneğin Alıncak'ın alınması işi bu çeşit bir işti. Bu nedenle de onun Şiraz ve Horasan'daki emîrleri Azerbaycan'a nakledilmişlerdi. Miranşah yönetimine bırakılan bölgede ordusunun sağ kolu Avnik'e kadar Karabağ ve Nahcivan'ı kendilerine yurt edinmişlerdi. Sol kol ise Sokbulak ve Dergzin'den Hemedan'a kadar yayılmıştı. İran bölgesinde fethi temelleştirme yolunda yapılan çalışmalara başka bir örnek de Emîrzade Muhammed Sultan'ın İran bölgesinin idareciliğine atanmasıydı. Ayrıca Muhammed Sultan'ı desteklemek için olacak, Miranşah'ın emîrlerinden olup, Alıncak Kalesi kuşatmasını sürdüren Emîr Cihanşah da onun emrine verilmişti. Bundan başka İran ve Turan ülkeleri arasında tampon bölge durumunda olan Horasan da Şahruh'un yönetimine bırakılmıştı. Böylece de Horasan, Siistan, Mazenderan ta Firuzkûh ve Rey'e kadar olan bölge, Şahruh'un yönetimine bırakılmış oluyordu. Şahruh'a bu görevini yerine getirmede yardımcı olmak üzere kalabalık bir üst düzey yöneticisi verilmişti. Timur'un ölümünden sonra Şahruh'un yönetimi ele almasında bunların büyük yardımları dokunacaktır.

Burada asıl önemli olan konu, Timur'un Anadolu ve Ortadoğu'yu devamlı tehdit altında tutmayı amaçlamasıdır. Çünkü Timur bu uygulama ile bir yandan bölgede Timurlu yönetimi sabitleştirmeye çalışırken, öte yandan 1395-96 tarihli mektubunda da açıkladığı, Anadolu ve Suriye'nin ele geçirilmesi programı içinde bulunduğuna dair olan düşüncesinde, hiçbir değişme olmadığını göstermek istiyordu. Nitekim düşüncesini gerçekleştirmek için, devletin iç meselelerini yoluna koyduktan sonra, tekrar buralar için geri döndüğünde İran'dan geçerken herhangi bir direniş veya yeniden bölgeyi yönetimi altına alma gibi bir meseleyle karşı karşıya gelmek istemiyordu. Böylece dinlenmiş ve bölgeyi tanıyan güçlü bir orduya sahip olacağına haklı olarak inanıyordu. Hatta bu tedbirleri de yeterli görmeyen Timur, Doğu Anadolu'da olduğu gibi Güneydoğu Anadolu'da da bir ileri karakol kurmak istemiş ve bu yolda birtakım tedbirleri de süratle almıştı. Doğu Anadolu'da kendisi adına o bölgeyi yöneten bir kuruluş olarak Erzincan emîrliği vardı. 1386-87 yılından beri de onun Anadolu içinde bir kolu gibi çalışmaktaydı. Semerkand'a dönüşü sırasında üç yıla yakın bir süredir

tutuklu bulunan Mardin Meliki İsa'yı bağışlamış ve Mardin'de Timur adına hâkim olacağına dair söz verdirmişti. Böylece Timur, İsa aracılığıyla bölgelerdeki gelişmelerden haberli olmak ve aynı zamanda Memluklu Sultanı Berkuk'un buralarla ilgilenmesini önlemek istemekteydi.

8. *Anadolu ve Ortadoğu'da Timur'a Direnişler*

Ancak görüldüğü gibi Anadolu, Arap hâkimiyetindeki Irak ve Memluklular sahasını kesin olarak hâkimiyeti altına alma hedefine yönelik tedbir ve beyanlarına rağmen, dönüş, siyasî tehdit ve korkuyu geçici bir süre için de olsa ortadan kaldırmıştı. Bu konu Berkuk'un yerine tahta geçen Ferec'e yazdığı mektubunda da tartışma kabul etmez bir açıklıkla anlatılmaktadır. Bu mektubunda Timur, kısaca Türkistan, Horasan ve İran fetihlerinden söz ettikten sonra vaktiyle Ferec'in babası Berkuk ile dostça ilişkiler geliştirmek arzusunu gösterdiğini, bu amaçla tanınmış bir kişiyi birçok hediyelerle elçi olarak Mısır'a gönderdiğini, fakat Berkuk'un kötü bir yol tutarak elçiyi öldürttüğünü, üstelik bazı yakın adamlarını hapsettiğini, bunun üzerine hem bu yapılanlara karşılık, hem de tutukluları kurtarmak için büyük bir ordu ile Mısır'a yürümeye hazırlandığını, tam hareket edeceği sırada Toktamış'ın yeniden baş kaldırması üzerine Deşt-i Kıpçak seferine çıktığını, zafer kazandıktan sonra Semerkand'a döndüğünü, Mısır, Şam (Suriye) ve Anadolu'ya yapacağı sefer hazırlıklarıyla uğraşırken Hindistan'a yürümek icabettiğini söylemektedir. Her ne kadar Timur'un bu bölgelere döneceği kesin olarak kabul edilmişse de, onun Toktamış'a daha sonra Hindistan'a karşı sürdürdüğü askerî faaliyetleri sırasında, Anadolu ve Ortadoğu ülkelerinde, başlangıçta

Timur'un bu arzusunu kıracak olumlu yönde gelişmeler olmuştu. Ancak bu durum uzun sürmemiş, onun bu bölgelerde görünmesini çabuklaştıracak lehine köklü değişmeler meydana gelmişti. Bu nedenle burada bunları, Toktamış'la uğraşı sırasında meydana gelen gelişmeler ve 1395-96 tarihli mektubuna rağmen başkent Semerkand'a dönen Timur'un tekrar bu yörelerde görünmesine kadarki süre içinde ortaya çıkan gelişme ve değişmeler olmak üzere, iki grupta toplayarak incelemek istiyoruz.

Gerçekten de tüm endişelerin varlığına rağmen, gerek Anadolu'daki Timur'a karşı olan kuruluşların liderleri, gerekse Ortadoğu'daki siyasî kuruluş ve toprakların liderleri, daha Timur, Toktamış seferi ile uğraştığı sırada hemen onun 1393-94 seferi ile Anadolu, Arap hâkimiyetindeki Irak ve Suriye üzerinde kurmuş olduğu siyasî hegemonyayı kendi yararlarına çevirme girişimine başlamışlardı.

1393 yılı kışında Mazenderan'ı ele geçiren Timur, oradan Irak içlerine doğru ilerlemeye devam etmişti. Karargâhını Mazenderan çevresinde kuran Timur, gönderdiği akıncı kuvvetlerle Kazvin ve Sultaniye'yi ele geçirmiş, kendisi de bizzat Luristan ve Huzistan üzerine yürüyerek bu kentleri işgal etmişti. Çok geçmeden Şiraz üzerine yürüyerek, bağlılıklarını daha önce bildirmiş olmalarına rağmen, bütün Muzafferiye sülalesi başkanlarını öldürmüştü. Sonra bağlılığını bildirerek adına para bastırmış olan Sultan Ahmed'i cezalandırmaya karar veren Timur, Bağdat'a hareket etmiş, esasen hükümdarlarından memnun olmayan Bağdatlıların kapıları açmaları üzerine de kolayca şehre girmişti. Ancak Timur'un, şehrin ileri gelenleri huzuruna gelerek bağ-

lılıklarını sunmuş olmalarına rağmen, Bağdat'ta geniş çapta bir cezalandırma hareketine girişmiş olduğu kaynaklardan anlaşılmaktadır.

Böylece Timur, 1394 yılı başında Dicle'yi aşıp Anadolu'ya girdiği zaman, ilk safta düşman olarak Malatya'ya kadar sokulmuş olan Mısır Sultanı Berkuk'u ve Orta Anadolu'da kuvvetli bir devletin başında bulunan Kadı Burhaneddin'i buldu. Hakikaten de Timur'un batıdan ilerleyen Yıldırım Bayezid'e karşı başlıca engel olarak görünen Kadı Burhaneddin'i kendisi için de kuvvetli bir rakip olarak gördüğü anlaşılmaktadır ki, bunu çağdaş Arap kaynakları da doğrulamaktadır. Nitekim Timur, Anadolu hakkında bilgi sahibi bir kişiden Burhaneddin'in düşmanlarını ve kuvvetlerini öğrenmek istemiştir. Timur bu kadar çok düşman karşısında Kadı Burhaneddin'in kendini nasıl koruyabildiği hususunda hayretlerini gizleyememiştir. Gerçekten de bilgin ve şair bir hükümdar olan Kadı Burhaneddin'in iktidarı zamanında mücadele ettiği başlıca siyasî kuruluşlar bunlar olmuştur. Ancak bunlar, hünerli bir siyaset adamı olan Kadı Burhaneddin'e karşı, hiçbir zaman birleşip tek bir kuvvet halini alamamışlardır.

Anadolu için tehditkâr bir durum alan Timur'a karşı hazırlığa girişen Kadı Burhaneddin, devletin büyüklerini 1394 yılı başlarında sarayına topladı. Mecliste Sultan, daha önce Moğolların, bu kez de Tatarların Sivas ve Anadolu için oluşturduğu tehlikeyi belirtti. Söylenenleri doğru bulan emîrler, yeniden asker toplamaya ve kalenin surlarının yenilenmesine razı oldu. Sonuçta Timur'a karşı koymaya karar verdiler. Bu arada ileri harekâtına devam eden Timur, Mardin'i aldıktan sonra Diyarbekir'i kuşatıp alarak Muş Ovası'na inmişti. Karakoyunlu Kara Yusuf'u takip ettiren Timur, Mısır Hoca'nın korumasındaki Avnik Kalesi'ni kuşatmış, 43 gün süren bir muhasaradan sonra nihayet ele geçirmişti.

Karamanoğlu Alaaddin Bey, Avnik'in Timur tarafından ele geçirilmesinden sonra gerek Kadı Burhaneddin ve gerekse Yıldırım Bayezid'den intikam almak amacıyla Timur'un yukarıda belirtilen isteğini kabul etti. Suriye'ye sefer yapacak olursa oğlu Mehmed Bey'i göndermek, eğer Osmanlı ülkesine yürüyecek olursa bizzat gelmek için söz verdi. Dulkadıroğlu Suli Bey ise Timur'a elçiler göndererek, onu Suriye'nin ele geçirilmesine teşvik edip bu bölgenin ele geçirilmesinde yol göstericilik yapacağını bildirmişti. Erzincan Emîri Mutahharten de derhal bağlılığını bildirmiş, para ve hutbedeki hakkını ona devretmişti. Bunlardan başka, Doğu Anadolu Türkmen emîrlerinden birisi olduğu kuvvetle muhtemel olan Emîr Yelman da Mutahharten'i izleyerek ona bağlılığını bildirmekten geri kalmamış ve birlikte Timur'u Anadolu'yu elde etmesi için kışkırtmaya başlamıştı.

İşte bu olup bitenler karşısında Orta Anadolu'nun kudretli Türkmen hükümdarının, Timur'a karşı bir blok kurma yolunda içten teşebbüslere girdiğini görmekteyiz. Mısır Memluklu Sultanı Berkuk'un Mutahharten gibi bağlılığını bildireceğinden korktuğu ve dostluğuna bir türlü güvenemediği Kadı Burhaneddin, Timur'un kendisine bağlanma isteğini reddetmiş ve mektubunun bir nüshasını Berkuk'a, öteki nüshasını da Yıldırım Bayezid'e göndermiştir. Bu faaliyetleri özellikle bölgesel ittifakın güçlü üç üyesinin girişimlerini, bir bakıma, Timur'a karşı bir güç gösterisi olarak değerlendirmenin yanlış olmayacağı kanısındayız. Onlar bu girişimleriyle en azından Timur'da bazı tereddütlerin

uyanmasına çalışmak istemişlerdi. Hatta onların bu çabaları Kadı Burhaneddin Ahmed ile Berkuk'un ölümlerine kadar da sürmüştü. Öyle sanıyoruz ki, Timur'un dönüşünde öteki etkenlerin yanında, bu olumlu çabaların da payı olmuştur. Bu olaylar, Anadolu ve Suriye'nin Timur tarafından ele geçirilmesini en azından on yıl geciktirmiştir.

Timur'un siyasi hegemonyasını kırma mücadelesi, Anadolu ve Suriye'de onunla işbirliği içinde olanlara karşı başlatılmıştı. Çünkü gerek bölgesel ittifaka bağlı üyeler, gerekse öteki toplulukların liderlerince bunlar, Timur için siyasî hegemonyasını yerleştirmede bir aracı olarak kabul edilmekteydi. Üstelik içlerinde Karamanoğlu Alaaddin Bey gibi, Kadı Burhaneddin Ahmed, Yıldırım Bayezid ve Berkuk'tan intikam almak için onu Anadolu ve Suriye'yi ele geçirmeye tahrik edenler vardı. Nitekim Karamanoğlu Alaaddin Bey, Timur'a Suriye'ye bir sefer yaptığı takdirde oğlu Mehmed Bey'i kendisine göndermeyi vaadetmiş, şayet Avnik'ten Kayseri - Sivas Devleti'ne ve Osmanlı ülkesine yürüyecek olursa bizzat gelip kendisine katılacağını açıkça bildirmişti. Yine bir diğer Türkmen Beyi Dulkadıroğlu Suli Bey ise Timur'a elçiler göndererek onu, Suriye'nin ele geçirilmesine teşvik edip bu bölgenin zaptı sırasında kendisine yol göstericilik yapabileceğini bildirmişti. Erzincan Emîri Mutaharten'e gelince, bizzat gelerek tabiyetini bildirmiş, bununla da yetinmeyerek Timur, Avnik'te hâkim Mısır Hoca'nın üzerine yürüdüğünde ona eşlik etmiş ve bölgenin ele geçirilmesinde birlikte bulunmuştur. Ayrıca ötekileri gibi onu Anadolu ve Suriye'nin istilasına tahriklerde bulunmuştu. Bunların yanısıra Anadolu yakasında Timur'a bağlılık gösterenler arasında yer alan Karamanoğlu Alaaddin

Bey ile Erzincan Emîri Mutahharten, o Sivas'a doğru yürüyüşe geçtiğinde, burada bulunan dörtlü savunma ittifakına dahil Kayseri-Sivas Devleti'ne karşı saldırıya geçmişlerdi.

İşte Timur yön değiştirip Gürcistan'a, buradan da Toktamış Han üzerine yürüdüğü ve Deşt-i Kıpçak'ı tekrar itaat altına alma ile uğraştığı sırada, bir yanda Berkuk, Kadı Burhaneddin Ahmed ve Yıldırım Beyazid, bölgelerinde Timur'un gelişi ile ortaya çıkan bu baskı gruplarına karşı harekete geçerlerken, öte yandan Karakoyunlu Türkmenlerin lideri Kara Yusuf ve Celayirli Ahmed, ata yurtlarına tekrar sahip olmak için Timurlulara karşı yoğun bir mücadele açmışlardı. Şimdi bunları sıra ile görelim: Anadolu yakasında Kayseri-Sivas Devleti Hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed, Timur'u ele geçirmek için tahrik eden Karamanoğlu Alaaddin ile Erzincan Emîri Mutahharten'i cezalandırmak için süratle harekete geçecektir. Timur'un Anadolu'yu ele geçirme hareketini kolaylaştıracak davranışları sırasında yani 1394 yazı sonlarında Karamanlılar Kayseri-Sivas Devleti topraklarına taarruza geçerek Kayseri'ye kadar ilerlemiş, şehri şiddetle yağma ve tahrip etmişti. İşte aynı yılın sonbaharında büyük bir ordu ile Kayseri'ye gelen Kadı Burhaneddin Ahmed, Karaman iline girmiş, Aksaray'ı hâkimiyet sahasına katarak Niğde'de Karamanlıları bozmuş ve Alaaddin Bey'i Niğde Kalesi'ne sığınmaya mecbur bırakmıştı. Zaman zaman zor durumlarda kalmasına rağmen bölgede geniş çapta bir sindirme işlemi uygulayan Kadı Burhaneddin Ahmed sonuçta, Karamanoğlu Alaaddin Bey'in bundan böyle düşmanca davranışlarda bulunmayacağını da içeren barış teklifini kabul etmiş ve Aksaray'a dönmüştü.

1395 baharında, 1387'lerden beri Timur'la işbirliği halinde bulunan ve Anadolu'da Timur devletine ait bir üs, ileri karakol durumunda olan Erzincan Emîrliği'ne karşı yürüyüşe geçmişti. Bu sefer sırasında Erzincan ilinde görülmemiş derecede yağma ve tahribat yaparak emîrliğe ait bazı toprakları ülkesine katmıştı.

Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bayezid'e gelince, bu da kendisi tarafından Sinop kolu halinde siyasî yaşantısının devamına izin verdiği Candaroğulları Beyliği'ne karşı son derece sert bir tavır takınmıştı. Timur'un Anadolu'yu istilasını hararetle bekleyenlerden biri de Beylikler Devri Anadolusu'nun renkli siması İsfendiyar Bey'di. Ancak onun, Karamanlılar, Dulkadırlılar ve Erzincan Emîrliği gibi Timur'la olan ilişki ve aktif çalışmalarına benzer devrin kaynaklarına yansıyan bir davranışını görememekteyiz. Yalnız Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bayezid'in 1390 kışında Batı Anadolu üzerine yaptığı sefer sırasında hâkimiyetlerine son verilmiş bulunan uç gazi beyliklerinden Aydın, Saruhan ve Menteşe beyliklerine sığınma hakkı tanıyan bir beylik olduğu bilinmekteydi. Üstelik bu beylerin Timur'la ilişki kurmalarına da öncülükte bulunduğuna ilişkin kaynaklarımızda açık beyanlar vardır. Herhalde bu düşüncelerle yüklü İsfendiyar Bey'in Osmanlılara ve Kadı Burhaneddin'e olan düşmanlığını açıklamak ve kayıplarını gidermek için çıkan fırsattan yararlanmak istememesi düşünülemezdi. Nitekim o, ilişki halinde bulunduğu koruyucusu Timur'un Anadolu içlerine yürüyüşe geçtiği haberini alınca herhalde Kastamonu'yu tekrar alarak beyliğinin bütünleşmesini sağlamak istemişti. Ancak Timur'un Anadolu sınırlarından çekilmesinden sonra, Yıldırım Bayezid bu yolda kendi üzerine düşen görevi yerine getirmek için, Eflak'ın Osmanlı tabiyeti altına sokulması ile sonuçlanan

Rovina zaferini kazanıp Anadolu'ya döndükten sonra İsfendiyar Bey'i Sinop'ta kuşatmıştı. Ancak kesin sonuç alamamıştı. İsfendiyar Bey'in Yıldırım Bayezid'i koruyucu tanıması ve ülkesinden bir bölümünü vermesi şartına bağlı olarak bir anlaşma imzalanmıştı. Kaynaklarımızdaki, ülkesinin bir bölümünü geri verdi, şeklindeki sözler hiç şüphesiz İsfendiyar Bey Sinop'ta yaşamını sürdürdüğüne göre, 1394'lerde yaptığı genişleme sonucu aldığı topraklar olmalıdır.

Öte yandan Anadolu içlerinde ülkesinin uzantısı bulunan Memluklu Sultanı Berkuk da aynı biçimde çalışmalara başlamıştı. Birbirine paralel ve aynı amaca yönelik bu hareketler bize müttefikler arasında yeni bir anlaşmanın var olduğunu düşündürmektedir. Daha Timur'un Arap hâkimiyeti altındaki Irak'a dahil olarak Memluklu Sultanlığı sınırlarına yakın gelmesi ile ilgili çalışmalarını hızlandıran Berkuk, bizzat ona karşı savaş için hazırlıklara başlamıştı. Hazırlıkları tamamlanınca da büyük bir ordu ile Suriye'ye gelmişti. Böylece Timur'a karşı güçlü bir rakip olabileceğini göstermişti. Ancak Timur'un Toktamış Han ile savaşmak üzere döndüğünü öğrendikten sonra bölgesindeki Timurlu kalıntıları temizleme işlemine başlamıştı. Memluklu sultanının bu yoldaki girişimlerini şöyle özetlemek mümkündür : Şam ve Halep'teki kalışı sırasında Timur'la işbirliği halinde olduklarını öğrendiği Eşrefiye Memluklarını tutuklatmış, yine onunla işbirliği içinde bölgede Timurlu yönetimi gerçekleştirmede yardımcı unsurlar olabileceğini göstermiş olan birtakım Arap oymaklarını şiddetle cezalandırmıştı. Bu arada durumlarından şüphe ettiği bir kısım büyük emîrlerin de tutuklanmasını emreden Berkuk, sınır valileri arasında da geniş çapta değişiklikler yapmıştı. Tüm bu tedbir

ve cezalandırma hareketleri, esasen her fırsatta Memluklu Sultanlığı'ndan kopma mücadelesi veren Suriye-de'ki devlete karşı unsurların bu kez de hemen Timur ile işbirliğine geçtiklerini göstermektedir. Fakat Berkuk'un bu yoldaki faaliyetleri arasında en dikkati çeken noktalardan birisi, Dulkadırlılara karşı olanıdır. Çünkü Ortadoğu'da görülen Timur'a elçi ve mektuplar göndererek, onu Suriye'ye inmeye teşvik eden ve yanında bulunup bu yörenin istilasında yol göstericilik etmek isteyen Dulkadıroğlu Suli Bey'di. Bu açık söylenti karşısında Timur tehlikesinin geçici olarak kalkmasından sonra, esasen düşmanca davranışlarından dolayı nefret beslediği Dulkadırlı Suli Bey'i kesin olarak zararsız duruma getirme kararı almıştı. Çünkü şimdiye kadar tüm kusurlu davranışlarını büyük bir hoşgörü ile karşılayan ve onu bağışlayan Berkuk, bu son davranışından sonra üzerine, Halep valisi kumandasında büyük bir kuvvet göndermişti. Nitekim ağır bir darbe yiyen Suli Bey bundan böyle Memluklu Sultanlığı'na karşı olabilecek herhangi bir davranışta bulunmamıştı. Ancak Berkuk, isyanlarından ve devlet aleyhine dış düşmanlarla ilişkilerinden bıktığı bu beyi, 1398 Mayısında oğlu Sadaka Bey aracılığıyla Maraş yaylasında öldürtecektir.

Öte yandan Arapların hâkimiyetindeki Irak ve Doğu Anadolu'da Timur tarafından cezalandırılmış ve yurtlarından kovulan Karakoyunlular ve Celayirliler de onun dönüşünden sonra korumaya çalıştıkları düzene karşı harekete geçmişlerdi. Arapların hâkimiyetindeki Irak'ta Celayirlilerin son temsilcisi Celayirli Ahmed, 1393 Eylülünde Timur'un Bağdat önlerine gelmesi sırasında ülkesini terk ederek Memluklu Sultanlığı'na sığınmıştı. Burada iyi bir kabul gören Celayirli Ahmed'in

tek isteği tekrar yurduna dönerek yönetimi ele almaktı. Bu işte de Berkuk'un yardımını elde etmeye çalışıyordu. Bunda başarıya ulaşan Celayirli Ahmed onun bölgeden uzaklaşmasından sonra Berkuk'un yardımları ile tekrar gelerek Bağdat'a hâkim olmuştu. Aslında Berkuk'un bu beyi korumasındaki amaç, kendi ülkesine yakın yerlerde Timurlu yöneticilerin bulunmamasını istemesiydi. Karakoyunlu Türkmenlerinin Kara Yusuf'un liderliğinde başlattıkları mücadelelere gelince : Atalarının yurtlarına tekrar sahip olma ve Timur izlerini yörelerinde kaldırmayı amaçlayan bu girişimlere dair Arap kaynakları ile çağdaş Ermeni kaynakları, Timur kaynaklarını aşan bilgiler vermektedirler. Kara Yusuf, Timur'un Toktamış'la uğraştığı sırada, eski yurduna dönmüş, Erciş'i almıştı. Bu haberin Timur'a ulaşmasından sonra Van ve yöresinin idaresini kendisine bıraktığı, Emîr İzzeddin Şîr, az sayıda Timurlu askerler eşliğinde harekete geçmişse de bir sonuç alınamamıştı. İzzeddin Şîr'e yardıma gelen Avnik Emîri Atlamış geri dönerken Kara Yusuf ve kardeşi Yar Ali tarafından esir alınmıştır. Karakoyunlu Kara Yusuf bu sırada bir miktar Türkmen kuvvetiyle Aladağ bölgesinde karargâh kurmuştu. Buradan Hoy üzerine yürüyecekti. Ancak, Tebriz'den gelen haberlerden sonra Emîrzade Pîr Muhammed, yanındaki emîrleriyle birlikte süratle Tebriz'e ulaşmıştı. Burada Miranşah'ın emrindeki emîrlerini de yanına alan Pîr Muhammed, Kara Yusuf'un üzerine yürümüştü. Hoy'a gelindiği zaman Kara Yusuf'un öncü kuvvetlerinin Karadere'de bulunduğuna dair bir haber alınmıştı. Ancak Timurluların geldiğini haber alan öncü kuvvetler, derhal geri çekilerek gelişmelerden Kara Yusuf'u haberdar etmişlerdi. Nihayet çekilen Kara Yusuf ve kuvvetlerini takip eden Timurlu-

lar Avnik'e kadar gelmişler, fakat Kara Yusuf'la herhangi bir temas imkânı bulamamışlardı. Bu bilgilerden iki kuvvet arasında herhangi bir çarpışma olmadığı anlaşılmaktadır. Bu görüşümüzü, ana kaynağımız olan Şerefeddin Ali Yezdî'nin eseri de desteklemektedir. Bu ifadelerle, yukarıda andığımız Arap ve Ermeni kaynaklarında verilen bilgiler, bunların doğruluğunu göstermektedir.

9. *Bölgesel İttifakı Güçlendirme Çalışmaları*

Buraya kadar anlatmaya çalıştığımız siyasî manzara sırasında dikkati çeken bir husus, dörtlü ittifaka dahil olan üyeler arasında daha önce yapılmış olan anlaşmanın yürürlükte bulunmasıdır. Üstelik 1395–96 kışında Yıldırım Bayezid'e Timur tarafından yollanan mektuptaki tehditlere rağmen, dostluk ilişkilerini daha da pekiştirdiklerine şahit oluyoruz. 1396–97 yılında Timur emîrlerinin Sivas'a müdahalesini, gönderdiği askerî yardımla önleyen Berkuk, sonra Timur'un Anadolu ile Suriye'ye ikinci bir yürüyüşe geçme ihtimaline karşı ortak savunma ve ittifakı sağlamlaştırmak amacıyla elçisini Sivas sarayına göndermişti. Mısır Memluklu Sultanı Berkuk, Kadı Burhaneddin Ahmed'le kardeşçe geçinmekte, ittifaka uymaktaydı. Berkuk'la Kadı Burhaneddin arasında sürekli olarak elçi ve mektuplar teati edilmekte, bu arada her defasında kendisine kuvvetli yarış atlarıyla kıymetli kumaşlardan oluşan hediyeler Mısır sarayından gönderilmekteydi.

1397 yılında Memlukluların Halep valisi, kıymetli hediyelerle Sivas'a bir elçi göndermişti. Elçi, Halep ordusunun emrinde olduğunu ve istenildiği zaman süratle yardımına gelebileceğini bildirerek, Şam Türkmenlerinin itaat ettiklerine, sınır bölgelerinde Kayseri-Sivas Devleti'ne karşı saldırgan girişimlerde bulunma-

yacaklarına dair Berkuk'un güvencesini getirmişti. Öte yandan Timur'un bölgesel ittifaktan ayrılmak isteğine karşılık Yıldırım Bayezid ile Memluk Sultanı Berkuk arasında dostluğu pekiştirecek yoğun bir diplomatik ilişki kurulmuştu. Nitekim tıpkı Kadı Burhaneddin Ahmed gibi hareket eden ve buhran sırasında oluşan pakta katılan Yıldırım Bayezid, Timur'un açık tehditlerine rağmen dönüşünden sonra da müttefikleriyle ilişkilerini sürdürmüştü. Kadı Zeyneddin Seferşah'ı kıymetli hediyelerle Memluklu başkenti Kahire'ye göndererek aralarındaki dostluğu pekiştirdiği gibi, 1394'lerde kurulmuş olan paktın yürürlükte bulunduğunu göstermişti. Nihayet bu yoldaki teşebbüslerin her zaman destekçisi olduğunu girişimleriyle ispatlamış olan Berkuk da, Tolumin Ali Şah'ı Osmanlı başkentine gönderecektir. Arap kaynaklarındaki bilgilerden açıkça anlaşılmaktadır ki, Berkuk bu hareketiyle Timur'un Anadolu ve Suriye üzerine yeni bir istila hareketine girişme ihtimaline karşı bölgesel dayanışma ve işbirliğini güçlendirmek istemektedir. Ayrıca burada dikkati çeken ilginç bir durumla karşı karşıya bulunmaktayız. Bölgesel ittifakın güçlendirilmesi çabalarının sürdürüldüğü sırada Kadı Burhaneddin Ahmed ve Yıldırım Bayezid ikilisine dair bu yoldaki benzer girişimleriyle ilgili herhangi bir haberin kaynaklarımızda yer almamasıdır. Her iki devletin siyasî tarihlerine bakıldığında, böyle bir teşebbüsün yokluğuna rağmen 1394'lerden sonra 1398 yazında Kadı Burhaneddin Ahmed'in ölümüne kadar ilişkilerde, görünüşte de olsa, bir dostluk havası hâkimdir. Çünkü bunun aksi bir davranış olmuş olsaydı, yerli kaynaklara yansıması gerekirdi. Nitekim Kayseri-Sivas Devleti ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkilerin 1393-94'lerden önce dostluk ve işbirliği ilkesine dayanmadığına dair kaynakları-

mızda pek çok bilgi yer almaktadır. Ancak Timur'un Ortadoğu'da görünmesi ve Anadolu'yu ele geçirmeye hazırlanması üzerine, görünüşte de olsa düşmanlık ve kuşku, yerini dostluk ve işbirliğine bırakmıştı. Buna rağmen her iki tarafın da geçmişteki tecrübelerinden ders alarak hareket ettiği apaçık ortadadır.

Ancak tüm iyi niyet ve çabalara rağmen bu bölgesel işbirliği uzun süre yaşayamamıştır. İlk kez Toktamış'ın davranışlarıyla yara almıştı. Toktamış tahtını kaybettikten sonra Litvanya'ya sığınmıştı. Litvanyalıların yardımı ile tekrar durumunu düzeltme mücadelesi verirken bir yandan Memlukluları kırmış, öte yandan da Yıldırım Bayezid'in kuvvetleriyle Tuna Nehri civarında savaşa girmişti. Bununla beraber kaynaklarımızda yer alan açık bilgilerin ışığı altında işbirliğinin bozulmasına yol açan gelişmelerin asıl Osmanlı Devleti'nden geldiğini söyleyebiliriz. Çünkü Timur gibi cihanı hâkimiyeti altına alma sevdası ile hareket eden Yıldırım Bayezid, Kayseri-Sivas Devleti hükümdarının ölümünden sonra bu devlete ait yerleri, nihayet Mısır Memluklu Sultanı Berkuk'un ölümünden sonra da sultanlığın Anadolu içindeki topraklarını hâkimiyet sahasına katarak ittifakı çökertmişti.

10. *Timurluların 1396-97'lerdeki Müdahalesi ve Yeni Gelişmeler*

Timur'un Anadolu ve Suriye'de kendisine tabi ve işbirliği halinde bulunanlara karşı izlenen bu sindirme ve kayıpların ortadan kaldırılması politikasından haberi vardı. Nitekim gerek 1395-96 tarihli mektubundaki ifadeler, gerekse 1396-97'lerde, Batı İran ve Azerbaycan'ın idaresine memur, oğlu Miranşah'ın Suriye ve Anadolu'ya yaptırdığı bir gösteri yürüyüşü, yine bu tarihlerde

Timur elçisinin Azerbaycan'da bulunması, bu konuya ait en belirgin örneklerdir. Nitekim yukarıda sözünü ettiğimiz Timurlu müttefiklerin sert çıkışları, bu tarihlerde tekrar şiddetlenmişti. Timur'un emri ile girişilen ve Miranşah idaresindeki bu hareketlerin iki yönde olduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan biri, Bağdat ve Suriye yönüdür. İkinci yön ise Sivas yönüdür. Adamları aracılığıyla Timur'un hareketlerini sürekli kontrol altında bulunduran Berkuk, bir kısım Timur emîrlerinin Erzincan'a geldiklerini öğrenince bir adamını Şam'a gönderip sefer hazırlıklarını başlatmıştı. Öte yandan Kadı Burhaneddin'in yardım çağrısına olumlu cevap veren Berkuk, Suriye ordusunu Erzincan taraflarına göndermişti. Bu sefere katılmış olan Şam Valisi Tanam ordusuyla Erzincan'a gitmiş ve pek çok ganimetle geri dönmüştü. Ayrıca Sivas'a gönderilen Memluk askeri de buradaki Moğol oymaklarının giriştikleri düşmanca davranışları zararsız hale getirmişti. Timur, dönüşünden sonra aleyhine meydana çıkan gelişmeleri ve bağımlılarına karşı girişilen hareketleri önlemek istemektedir. Hedef olarak da Kadı Burhaneddin Ahmed ile Karakoyunlular seçilmişlerdir. Çünkü bölgesel ittifakın Anadolu'daki üyelerinden en çalışkanı ve Timur'la bağlantısı olanlara karşı en sert çareleri uygulayanı Kadı Burhaneddin Ahmed'di. Karakoyunlular ise bölgelerinde Timur'a karşı amansız bir mücadele veren tek Türkmen topluluğu olarak baştan beri Timur'un antipatisini kazanmıştı.

Gerçekten de bu tehlikenin bertaraf edilmesinden sonra bir taraftan Kadı Burhaneddin Ahmed, öte yandan Karakoyunlular tekrar bölgelerinde askerî faaliyetlere geçeceklerdir. Örneğin Karakoyunlu Kara Yusuf Suriye'den geri dönerek Musul'u tekrar hâkimiyeti altına

almıştı. Kadı Burhaneddin Ahmed'e gelince, Erzincan Emîrliği ve Karamanoğulları topraklarına karşı giriştiği mücadelelerde kesin sonuçlar almayı amaçlayan hareketlere girişmişti. Timurluların Anadolu'da tekrar görünmelerinden fayda uman ve bu davranışı, muhafızlarının kendilerini unutmadığı şeklinde yorumlayan Erzincan Emîri Mutahharten, Timurluların geri dönmediği haberini yayarak Kayseri - Sivas Devleti'nin topraklarına saldırmaya başlamıştı. Ancak bu sırada Timur Semerkand'daydı ve Anadolu'ya gelmiş bulunan Miranşah'ın emîrleri de İran'a dönmüşlerdi. Bütün bunların verdiği rahatlılık içinde Kadı Burhaneddin Ahmed, Timur'a bağlı ve ona ileri karakol görevi yapan Erzincan Emîri Mutahharten'i kesin olarak ortadan kaldırmayı amaçlayan bir askerî harekâta girişmişti. Ancak Kadı Burhaneddin'in bu yoldaki çabaları oldukça eskiydi. 1394'te Timur'un Anadolu'dan ayrılmasından hemen sonra başlamıştı. İlk hamlede Mutahharten'in hâkimiyetine giren Koyulhisar'ı kuşatarak bağ, bahçe ve evlerini harap etmişti. Sonra da Şarkî Karahisar'ı kuşatmıştı. Yayla mevsimini Kösedağ'da geçiren bölgesel ittifakın güçlü üyesi, Timur'un en sadık adamı Erzincan Emîri Mutahharten'in işini bitirmek için savaş hazırlığına başlamıştı. Nihayet harekete geçen Sivas ordusu Erzincan'a girince Kemah valisi huzuruna kadar gelerek sadakatini bildirmişti. Bu kez Erzincan Emîri Mutahharten'in düşmanlıklarından bıkmış durumda bulunan Kadı Burhaneddin, onu sindirmek amacıyla harekete geçmişti. Bir ay süreyle Erzincan topraklarında yakıp yıkmadık yer bırakmamıştı. Hatta onun bu seferine Akkoyunlu Ahmed de katılmıştı. Çünkü Timur'la işbirliği yapan Erzincan Emîri Mutahharten onlara da çeşitli zararlar vermişti. Nitekim bu yürüyüşün sonunda herhalde

Erzincan Emîrliği'ni kontrol altına alma düşüncesiyle olacak, Bayburt'a kadar olan bölgeyi Akkoyunlu Ahmed Bey'e bağışlayan Kadı Burhaneddin, Sivas'a dönmüştü. Ancak çok geçmeden Timur'a arkasını dayamış olan Mutahharten tekrar harekete geçmişti. Bu kez Akkoyunlu Kara Yülük Osman Bey de kardeşi Ahmed Bey'e isyan ederek Erzincan emîri ile birlikte harekete başlamıştı. Bugüne kadar dikkatlerden kaçan bu olay, belki de Timur ile Kara Yülük Osman Bey arasındaki yakınlaşmanın başlangıcıdır. Çünkü 1398 yılında Kadı Burhaneddin'i öldürecek olan bu Türkmen beyi, Timur sayesinde Akkoyunlu Devleti'nin kurucusu olarak tarihe geçecektir. Bu yeni gelişmeler üzerine bir kere daha Erzincan çevresinde görünen Kadı Burhaneddin, 1395 Ekiminde Mutahharten'e Pulur Savaşı'nda yenilmekten kurtulamamıştı. Bu başarıdan sonra, Kadı Burhaneddin'in bölgeden çekilmesinden de yararlanan Mutahharten, Akşehir yakınlarında görünmüştü. Bu tehdit karşısında Akşehir ve Suşehri muhafızlığına atanmış olan Bozdoğanoğlu Sa'dü'l-mülk de Erzincan'a bağlı Akşehir'i boşaltıp Sivas'a çekilmişti. Ancak hiç şüphesiz Mutahharten'in bu başarılarında Miranşahlı emîrlerin Anadolu içlerine doğru harekete geçmelerinin de büyük payı olmalıdır. Çünkü bu emîrlerin çalışmalarına devam ettikleri sürece Kadı Burhaneddin Sivas'tan ayrılamamıştı. Üstelik Karamanoğlu Alaaddin Bey de bu sırada devlete karşı faaliyetlerini artırmıştı. Hatta daha da ileri giderek devleti içten parçalamak istemiş ve Kayseri Valisi Şeyh Müeyyed ile ilişki kurmuştu. Nitekim bölgesel ittifak gereği Berkuk'un yardımları ile atlatılan bu tehlikeden sonradır ki Kadı Burhaneddin yine Erzincan'a karşı yürüyüşe geçecektir. Ancak Timur yanlısı Karamanoğlu Alaaddin Bey ortağının yardımına

dolaylı olarak yetişecek ve Kadı Burhaneddin'in Erzincan için arzularının gerçekleşmesine engel olacaktır. Burada dikkati çeken bir husus da Anadolu'daki Timur'a bağlı kuruluşlar arasında da bir dayanışmanın varlığıdır. Zira Karamanoğulları ile Erzincan Emîrliği'nin davranışlarında açık bir benzerlik ve meselelere yaklaşımlarında bir ortaklık hemen göze çarpmaktadır. Her defasında Kadı Burhaneddin'in hareket serbestliğini engelleyici hareketlerde bulunmuşlardır. Şimdi de Kayseri'ye kadar ilerleyen Karamanoğlu Alaaddin Bey şehri yağma etmişti. Çok geçmeden Karamanoğulları ile birlikte hareket ettikleri anlaşılan Üçok ve Kınık Türkmenlerinin de başka taraftan Kayseri'ye yüklenip yağma ile uğraştıkları haberi Erzincan bölgesinde bulunan Kadı Burhaneddin'e ulaşmıştı. Karamanoğlu Alaaddin Bey'in bu hareketi kader birliği yaptığı dostunu Kadı Burhaneddin baskısından kurtarmaktan başka bir amaca yönelik değildi. Kayseri'yi, her ne kadar sürekli kendi hâkimiyetinin tabii bir uzantısı olarak görmekte ise de güçlü hükümdar Kadı Burhaneddin'in buna imkân vermeyeceğini tecrübe ile öğrenmişti. Süratle Kayseri'ye gelen Kadı Burhaneddin Ahmed, Timur'a tabi bu beyi cezalandırmak istedi. Ancak Kadı Burhaneddin Ahmed'in Kayseri'ye gelmesi üzerine Karamanoğulları ve Türkmenler bölgeden çekilmişti. Buna rağmen Karamanoğlu, Kayseri - Sivas Devleti'ne karşı düşmanca tutumunu sürdürmüş, bu kez de Kayseri Valisi Şeyh Müeyyed aracılığı ile devlete yeni güçlükler çıkarma yolunu seçmişti. Nihayet bu teşebbüsünde başarıya ulaşan Karamanoğlu Alaaddin Bey, Kayseri Valisi Şeyh Müeyyed'i devlete karşı ayaklandırmıştı. Bu isyanı bastırmak için tekrar Kayseri'ye gelen hükümdar, meseleyi istediği şekilde çözümledikten sonra Karaman iline girdi. Elçi aracılığıyla da Alaaddin Bey'e, kaçmayıp kesin savaşı kabul etmesini bildirdi. Ancak Karamanoğlu Alaaddin yine kaçarak Konya'ya çekilmişti. Bunun üzerine tam bir ay süreyle, Erzincan ilinde yaptığı gibi, Konya, Niğde ve Larende'yi geniş ölçüde tahrip ve yağma etti. 1396–97'deki bu hareketten sonra Karamanoğlu Alaaddin bir daha devlete karşı ciddî bir harekete girişmediği gibi yanında bulunan Moğol oymaklarından Samağarlılar, Kadı Burhaneddin'e katılmışlardı. Nihayet sıranın kendisine geldiğini gören Erzincan Emîri Mutahharten, onun Timur ittifakından ayrılmasını içeren mektubuna olumlu cevap vermek zorunda kalmıştı. Pulur Savaşı sırasında esir ettiği askerlerle her türlü eşyayı geri vermeye hazır olduğunu, her yıl hazinesine 300.000 akça ve seferlerine asker göndermek taahhüdü ile sıkı bir şekilde Kadı Burhaneddin Ahmed'in tabiyetini kabul ettiğini bildirmişti. Burada açıklıkla şu söylenebilir : Bölgesel ittifaka dahil olan Kadı Burhaneddin, Anadolu'da, Timur'la ilgisi bulunan kuruluşlara karşı sürdürdüğü korkusuzca mücadelede başarıya ulaşmıştır.

Öte taraftan Timur'la işbirliği halindeki Karamanoğulları, Kadı Burhaneddin'in ülkesine karşı giriştiği saldırılar ve devlete bir iç mesele çıkarma çabalarından bir sonuç alamayacağını anlayınca, bu defa dörtlü ittifaka dahil Osmanlı topraklarına müdahaleye başlamıştı. Emri altındaki oymakları Ankara ve Bursa yörelerine göndermişti. Hatta başlangıçta kısmî de olsa bazı başarılar kazanmıştı. Bu kuvvetler Anadolu Beylerbeyi Timurtaş'ı esir etmişlerdi. Şimdiye kadar her türlü düşmanca davranışları Yıldırım Bayezid tarafından affa uğrayan ve Mısır Memluklu Sultanı Berkuk'un da korumasını görmüş olan Alaaddin Bey, bu davranışı ile, daha da tehlikeli olmaya başlamıştı. Onun Timur'la

ilişkide olduğunu da bilen Yıldırım Bayezid için bu beyi cezalandırma zamanı gelmişti. Nihayet güçlü bir ordu ile Karaman topraklarına giren Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bayezid, Timurtaş'ın esirlik halinin kaldırılmasına rağmen yürüyüşüne devamla Akçay Savaşı'nda ona ağır bir darbe indirmişti. Bu yenilgi üzerine Konya'ya çekilen Alaaddin Bey'i esir almış, sonra da Timurtaş'a teslim edilen bu bey öldürülmüştü (1397). Nitekim öteden beri Memlukluların korumasında bulunan Alaaddin Bey'in öldürülmesi olayına Berkuk'un seyirci kalması da, taraflarca bu beye duyulan nefreti gayet açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Bu arada Mısır Memluklu Sultanı Berkuk'un da boş durmadığı ve bölgesine yakın yerlerde Timur'la ilgisi bulunan beylere karşı çaba harcadığı anlaşılmaktadır. Ancak kaynaklarımızda onun askerî faaliyetlerinden söz edilmemektedir. Bununla beraber ülkesine komşu ve Timur'a tabi Mardin Emîrliği üzerinde bir baskı kurduğu, bunun sonucu da Mardin Meliki İsa'nın onu resmen tanıdığını görmekteyiz.

11. *Kadı Burhaneddin Ahmed ve Berkuk'un Ölümleri İle Ortaya Çıkan Yeni Durum*

Kayseri - Sivas Hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed, Timur'un tehditlerine önem vermediğini her fırsatta açıklamıştı. Ancak 1394'teki bölgesel savunma paktının müessisi Kadı Burhaneddin Ahmed'in 1398 yazında Kara Yülük Osman Bey tarafından öldürülmesi, Anadolu'da yeni bir dönemi başlatmıştı. Kadı Burhaneddin 1397 yılında Osman Bey'i Melik Ahmed'in hâkimiyetindeki Şebinkarahisar dolaylarında bir kale yapmaya memur ettiğine ve o da hemen bu işe başladığına göre, Kadı Burhaneddin'in Kara Yülük Osman

Bey ile ihtilafa düşmesi ve ölümü, bu tarihten sonra olsa gerektir.

Bu olaydan iki sene önceki 1396 Niğbolu Meydan Savaşı'nda Osmanlı Padişahı Yıldırım Bayezid tarafından esir edilen ve bu olayı yakından bilen bir kişinin hatıralarındaki kayıtlar, büyük bir değer taşımakta ve bir dereceye kadar da öteki çağdaş kaynakları tamamlamaktadır. Bu kişi, Schiltberger'dir. Schiltberger'e göre Akkoyunlu Kara Yülük Osman Bey, Sivas Hükümdarı Kadı Burhaneddin'den 1398 yazında sürüleri için bir yaylak yeri göstermesini istemişti. Kadı Burhaneddin Ahmed ise kendisine sonbahara kadar olmak şartıyla bir yer vermişti. Osman Bey, buna kırılmış olmalı ki, hükümdardan izin almadan memleketine dönmek üzere hareket etmiştir. Bunu haber alan Kadı Burhaneddin, son derece kızmış ve bir miktar kuvvetle onu takip etmeye başlamıştı. Karargâhından henüz ayrılmış olan Kara Yülük Osman Bey'i emîrleriyle birlikte yakalayıp geri getirmeleri görevi ile arkasından yine bir miktar kuvvet göndermişti. Ancak takip edildiğini öğrenen Kara Yülük Osman Bey, takip edenlerden gizlenmek amacıyla sarp yerlere çekilmişti. Nihayet geceyi çevresindeki düzlüklerde geçiren Kadı Burhaneddin Ahmed'in kuvvetleri üzerine günün ağarması ile baskın yapmış ve birçoklarını öldürmüştü. Kadı Burhaneddin durumu öğrenince buna inanmak istememiş, yeniden bin kişilik bir kuvveti, durumu araştırmak için, o bölgeye göndermeye karar vermiştir. Tam bu sırada Kara Yülük ansızın saldırıya geçerek Kadı Burhaneddin'e yüklenmişti. Bu beklenmedik saldırı karşısında kuvvetleri bozulmuş, bunu gören Kadı Burhaneddin de, bir ata binerek muharebe alanından uzaklaşmak istemişti. Fakat Kara Yülük Osman Bey'in emrindeki komutanlar-

dan biri tarafından takip edilerek yakalanmıştı. Kadı Burhaneddin, bu kişiye kendisinin hükümdar olduğunu bildirmiş ve serbest bırakılmasını istemiş, buna karşılık o komutana bir kale vermeyi bile vaadetmişti. Ayrıca anlaşmanın teminatı olarak da parmağındaki hükümdarlık yüzüğünü, bu komutanın parmağına geçirmek istemişti. Ancak bu teklifi kabul etmeyen komutan, kendisini esir almış, Kara Yülük Osman Bey'in karşısına getirmişti. Daha sonra da bütün gün kaçanları izleyerek Kadı Burhaneddin'in askerlerinden birçoklarını öldürmüş olan Kara Yülük Osman Bey, yanında esir hükümdar Kadı Burhaneddin olduğu halde Sivas üzerine yürümüştü. Şehir surları önüne gelince ileri gelenlerden Sivas'ın kendisine teslimini istemiş, Kadı Burhaneddin'e de aynı teklifi tekrarlatmıştı. Ancak şehir halkı bunu reddetmişti. Bunun üzerine Kadı Burhaneddin, hayatının bağışlanması ve bırakılmasına karşılık olarak Kara Yülük Osman Bey'e Kayseri ve çevresini terke hazır olduğunu bildirmişti. Fakat buna razı olmayan Osman Bey, şehir halkının gözü önünde Kadı Burhaneddin Ahmed'in başının vurulması için emir verdi. Bundan sonra cesedini dörde bölerek her parçasını bir sırığa geçirtti.

Osmanlı kaynaklarında ise Kadı Burhaneddin'in ölümü ile ilgili olarak Kara Yülük Osman Bey'in yurdundan ayrılarak emrindekilerle Rum'a geldiği ve Kadı Burhaneddin'e sığınıp onun hizmetine girdiği kayıtlıdır. Sayısız ikram ve iltifat gören Kara Yülük, bir süre böyle yaşadıktan sonra yurduna dönmek istemiş ve ansızın hareket etmişti. Bunu haber alan Kadı Burhaneddin, kendisinden izin almadan giden Kara Yülük Osman Bey'e kızmış, yanında bulunan çok az bir kuvvetle ardına düşmüştü. Meydana gelen savaşta kahramanca savaşan

Kadı Burhaneddin Ahmed, Kara Yülük Osman Bey'e yenilerek öldürülmüştü.

Bütün bu bilgilerden çıkan sonuca göre, Kadı Burhaneddin ile Kara Yülük Osman Bey'in arası en sonunda açılmış, Sivas'ın dışında savaşa tutuşmuşlardır. Osman Bey sıkıştırılmış, nihayet cesaretli bir kararla ansızın bir baskın yaparak Kadı Burhaneddin'i gafil avlamaya muvaffak olmuş ve Kadı Burhaneddin öldürülmüştür. Bu öldürme olayında Timur'un da bir payı olsa gerektir. Tıpkı Mısır Memluklu Sultanı Berkuk'un, Dulkadıroğlu Suli Bey'i ortadan kaldırmada uyguladığı metodu, Timur da Kadı Burhaneddin Ahmed için uygulamış görünmektedir. Çünkü bu olaydan sonra da onun hep Timur'la işbirliği içinde bulunması görüşümüzü tamamen desteklemektedir. Gerçekten de bu hükümdarın ölümü Timur'a bağlı beylik ve devletlerde sevinçle karşılanmıştı. Hatta Timur'un kendisi bile bu haberden son derece memnun kalmış, adeta sevinçten uçmuştu. Ayrıca Yıldırım Bayezid'in de sonraki tutumu, onun da bu memnunlar grubuna dahil olduğunu göstermektedir. Burada şunu belirtmeliyiz ki, Timur'a karşı Anadolu Türklüğünün savunuculuğunu yapan ve Yıldırım Bayezid'in pasif tutumu yanında, aktif hareketleri ile bunu ispatlayan Kadı Burhaneddin Ahmed'in ölümü, aynı zamanda bölgesel dayanışma ve işbirliği döneminin de sonu olmuştu.

Çünkü Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bayezid, öteden beri Anadolu'nun siyasî bütünleşmesi çabalarına karşı en büyük rakip gördüğü Kayseri - Sivas Hükümdarı Kadı Burhaneddin'in siyaset alanından çekilmesi ile doğuya doğru yayılma engelinin ortadan kalktığını görerek harekete geçmişti. Bunun yanısıra Güneydoğu Anadolu'daki Memluklu Sultanlığı topraklarına sarkması, Timur'un gelişi ile başlayan, detant dönemini sona

erdirmiş, dostluk ve işbirliği yerini yeniden kuşku ve düşmanlığa bırakmıştı. Bu durumun ise, Timur'a, kolayca Anadolu ve Suriye'yi ele geçirmeye götüren yolu açtığından hiç şüphemiz yoktur. Her ne kadar siyasî gelişmelerde, Anadolu'da Kadı Burhaneddin Ahmed'den boşalan yeri Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bayezid'in doldurmak istediği görülecekse de, dostluk ve müttefiklik ilişkilerini kaybetmiş, hâkimiyet sahası içinde kendisine karşı olan unsurları barındıran Yıldırım Bayezid'in, Timur'a karşı tek başına bir şey yapamadığı görülmektedir.

İşbirliğinin devam ettiği dönemde olumlu bir hareketle 1397 yılında kazandığı Akçay Savaşı sonunda Karamanoğlu Alaaddin Bey'i yenen Yıldırım Bayezid, Konya, Larende, Develi ve Aksaray gibi Karamanoğulları Beyliği'ne ait şehirleri alarak sahile kadar ilerlemişti. Böylece Karamanoğulları Beyliği'ne son vermiş olan Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bayezid, Kadı Burhaneddin Ahmed'in öldürülmesinden sonra Danişmendiye bölgesine inerek Amasya'yı almıştı. Kara Yülük Osman Bey tarafından kuşatılmakta olan Sivas'ın yöneticilerinin çağrısı ile büyük oğlu Süleyman Çelebi'yi sayıca çok olan bir ordu ile buraya göndermişti. Bu ordu Kara Yülük Osman Bey'i yenerek Sivas'ı Osmanlı topraklarına katmıştı. Bu sefer, Kayseri - Sivas Devleti'nin sonunu getirmiş ve tüm toprakları Osmanlılar tarafından ele geçirilmişti. Giderek 1399 yılında Memluklu Sultanlığı tahtındaki değişiklikten yararlanan Yıldırım Bayezid, aradaki işbirliği ve dostluk ittifakının varlığını unutarak, Fırat üzerindeki Memluklu hâkimiyetindeki topraklara inmiş, Elbistan, Malatya, Darende ve Divriği'yi yönetimi altına geçirmişti. Burada görülüyor ki, Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bayezid, Orta Anadolu, Canik bölgesinden sonra Orta Fırat bölgesini de ülkesine katarak Anadolu'nun siyasî bütünleşmesi yolunda önemli adımlar atmıştır. Ancak bu yönüyle olumlu olarak nitelendirebileceğimiz bu gelişmeler öte yandan Timur'a karşı savunma sisteminde büyük bir boşluk meydana getirmişti. Bu sırada Timur'un Hindistan seferi ile meşgul olması biraz da Yıldırım Bayezid'e rahat hareket etmek imkânı sağlamıştı, denilebilir. Belki de o, bu ansızın oluveren katılmalarla Timur'a gücünü göstermek istemiş, bu sayede onda Türkiye veya Anadolu'ya gelme konusunda kuşkular doğabileceğine, inanmıştı.

Hiç şüphesiz Yıldırım Bayazid'in başarıları sonucu ortaya çıkmış olan bu yeni durumdan en fazla etkilenen, Timur'un Anadolu'daki bağımlıları idi. Bunlar arasında da, sözü edilen devrede, hâlâ siyasî hayatta faal rol oynayanı, Erzincan Emîrliği'ydi. Çünkü Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bayezid, yaptığı genişleme ile bu emîrliğe sınır komşusu olmuştu. Nitekim emîrliği üzerine düşen bu yeni tehdit karşısında Mutahharten'in yine koruyucusu Timur'a dayandığını görmekteyiz.

12. *Timur'un 1399–1400'lerde Ortadoğu ve Anadolu'da Tekrar Görünmesi*

Yukarıda genel hatlarıyla çizmeye çalıştığımız, siyasî panoramayı oluşturan olayların oluşmalarında, veya oluştukları sıralarda Timur, Hindistan seferini yönetmekteydi. Nitekim bu seferi başarı ile sonuçlandıran Timur, başkent Semerkand'da kısa bir süre dinlendikten sonra İran'a dönmüştü. Bazı vak'anüvisler Timur'un bu bölgede görünmesinin temel nedenlerini saklama çabası içindedirler. Bunlara göre özellikle Azerbaycan ve çevrelerine Ermeni ve Gürcü askerlerinin tecavüzlerde bulunduklarını, bunun sonucu halkın zarar gördüğünü

haber alan Timur, bu bölgelerdeki Timurlu düzene karşı girişilmiş faaliyetleri durdurmak için tekrar İran'a dönmüştü. Herhalde Karakoyunluların ve Celayirli Ahmed'in faaliyetleri de burada kapalı olarak ima edilmek istenmektedir.

Bize göre aceleyle bölgeye dönmesinin bazı nedenleri vardı :

1. Oğlu Miranşah'ın bölgede Timurlu düzeninin bozulmasına yol açan durumu.

2. Anadolu ve Suriye'yi elde etmekteki kararlılığı karşısında artık zamanın aleyhine çalışmaya başladığını görmesiydi.

Kanımızca özellikle ikinci nokta Timur için gerçekten çok fazla önem taşımaktaydı. Çünkü Kadı Burhaneddin Ahmed ve Berkuk ölmüşlerdi. Yıldırım Bayezid kendi topraklarına toprak katmalarla Anadolu'nun siyasî bütünleşmesi yolunda önemli adımlar atmıştı. Ayrıca bölgesel savunma paktı çökmüştü. Bunun yanı sıra gecikme, Memluklu Sultanlığı'ndaki hükümdar değişikliğinin ortaya çıkardığı kararsızlığı ortadan kaldırabileceği gibi, Anadolu'daki ilhakların Yıldırım Bayezid yönetimine ısınmasına yol açabilecekti.

Şimdi bu elle tutulur, gözle görülür sebepleri biraz daha açarak durumu anlatmaya çalışalım : Batı İran'ın yönetimi eline bırakılan Miranşah, 1396 sonbaharında Hoy dolaylarında attan düşmüş, bunun sonucu kuvvetli bir beyin sarsıntısı geçirmiş, durumu o günden beri normale dönmemişti. Bu dönemde moral çöküntüsü içinde kendini içki ve eğlenceye veren Miranşah, devlet meseleleriyle ilgisini kesmişti. Bunun tabii sonucu olarak da Timurlu idare mekanizması işlemez hale gelmişti. Timur daha Semerkand'da bulunduğu sırada

Miranşah'ın muhalefet düşüncesinde olduğunu, yasak ve yosunu terk ederek devlete ait mal ve hazineyi cömertçe harcamaya devam ettiği haberini almıştı. Miranşah'ın niyet ve maksatlarını aksettiren bir mektubu Timur daha Hindistan taraflarındayken almıştı. Bu mektubunda Miranşah, babası Timur'a artık dinlenmeye çekilmesi zamanının geldiğini hatırlatmaktaydı. Etraftaki yöneticiler, Miranşah'ın bu tutumu yüzünden, emirlerine uymayı bırakarak düşmanca tutum ve davranış içinde girmişlerdi. İşte Timurlu kaynakların belirttikleri Gürcü ve Ermenilerin bölgedeki hareketleri, gerçekten de Miranşah'ın bozuk düzen yönetiminin bir sonucu olduğu, yukarıdaki açıklamadan açıkça anlaşılmaktadır. Nihayet Karakoyunluların ve Celayirlilerin faaliyetlerindeki rahatlığı da buna bağlamak herhalde haksızlık olmaz kanısındayız.

Elle tutulur nedenlerden ikincisine gelince; bilindiği gibi Timur'un Anadolu ve Memluklu Sultanlığı üzerindeki emelleri 1393–94 seferi sırasında gerçekleşememişti. Yöresel bazı başarılarına rağmen bölgeden ayrılmak zorunda kalmıştı. Ancak her fırsatta buraları ele geçireceğini açıklayan, aldığı tedbirlerle de bunu ispatlayan, dünyayı kaplayan bir imparatorluk kurma mücadelesi veren Timur'un tekrar bu bölgelere döneceği tartışma götürmez bir gerçekti. Üstelik şimdi Anadolu ve Suriye'de meydana gelen radikal değişmeler Timur için gecikmeyi imkânsız hale getirmişti. Çünkü Timur kendilerinden her zaman çekindiği iki rakipten kurtulmuştu. Bunlardan biri Timur'dan korkmadığını her fırsatta açıklayan Kayseri - Sivas Hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed'di. Diğeri ise Mısır Memluklu Sultanı Berkuk'tu. Bu iki liderin ölüm haberlerini aldığında Timur'un gösterdiği memnunluğa dair kaynaklarımızda

yer alan kayıtlar düşüncemizin doğruluğunu kanıtlamaktadır. Nitekim Berkuk'un ölüm haberini getiren kişi Timur tarafından 15.000 dinar ile ödüllendirilmişti. Öte yandan Timur'un bu bölgelerle hiçbir zaman ilgisini kesmediğini gösteren kuvvetli delillere de sahibiz. Hindistan seferi sırasında Miranşah'ın Tebriz ve Irak'tan gelen elçilerinden Timur Bağdat, Şam, Anadolu ya da Türkiye ve Deşt-i Kıpçak hakkında bilgiler almıştır. Timur'a, Kutluğ Oğlan'ın Özbek topraklarında ölümüyle halkın birbirine girmiş olduğu haberi bu sırada verilmiştir. Yine Mısır ve Suriye'nin sahibi Berkuk'un ölümünden sonra devlet erkânı ve emîrlerin birbirlerine güvenemeyerek savaşa başladığı, bir kısım emîrlerin bu bunalım sırasında öldüğünü öğrenmişti. Ayrıca gözlemcilerin verdikleri bilgilere göre, Berkuk'tan sonra iktidar koltuğuna çocuk yaşta olan oğlu Ferec'in oturması sonucu sultanlıkta bir otorite boşluğu meydana gelmiş, çocuk hükümdarın elinde hiçbir nüfuz ve imtiyaz kalmamıştı.

Böylece kendisine bölgede karşı durabilecek tek hükümdar olarak Yıldırım Bayezid kalmıştı. Şurası bir gerçekti ki, her ne kadar Yıldırım Bayezid kendisi için güçlü bir rakip durumunda görünüyorsa da, gerçekte Anadolu'da silah zoruyla yapılan istilalar sonucu oluşturulan, oturmamış bir siyasî bütünleşmenin başı olarak cihanşumûl imparatorluk düşüncesini gerçekleştirmeye uygun bir ortamın sahipliğini yapmaktaydı.

İşte bu görünüm içinde bir durum değerlendirmesi yaptığına inandığımız Timur yine bölgede görünmüş ve süratle Anadolu, Irak, Memluklu hâkimiyet sahalarına ulaşmak istemiştir. Bu yürüyüş öncesi Herat'ta bulunan Şahruh'a bir emir gönderen Timur, ondan emîrlerinden bazılarını süratle Azerbaycan'a göndermesini

istemişti. Ayrıca Emîr Süleyman Şah'ın önden Tebriz'e yürümesini isteyen hükümdar, her batı seferine çıkışta yaptığı gibi, devletin doğu ucunda gerekli güvenlik tedbirlerini almıştı. Bu maksatla Ömer Şeyh'in oğlu İskender'i Endican tarafına gönderdikten başka başkentin yönetimini de Emîrzade Muhammed Şah'a bırakmıştı. Bu ön hazırlıklardan sonra 1399 Eylülünde Semerkand'dan ayrılan Timur'a Rey'e geldiğinde Şahruh da tüm kuvvetleriyle gelip katılmıştı. Nihayet babası Timur'un gelmekte olduğunu haber alan Miranşah, yönetimde gösterdiği kötü davranışlara rağmen Rey'den hareket etmek üzere bulunan hükümdara yetişmişti. Ancak iyi kabul görmedi. Üstelik hakkında tahkikat yapmak üzere Hoca Akboğa ve Celal İslâm Tebriz'e gönderildi. İnceleme heyeti devlete ait resmî kayıtları inceleyerek Miranşah'ın yönetimi sırasında keyfî bir tutumla dağıttığı hazineye ait para da toplattırıldı. Onu bu tarz bir yönetime iten ve bu yörede Timurlu düzenin sarsılmasına yardımcı olan kişiler idam edildi. Öldürülenler arasında devrin musıkî ve şiir ustalarının sayısı oldukça çoktu.

1399–1400 kışını Karabağ'da geçiren Timur'a Şeki ilinin yeni naibi Seyyid Ali'nin oğlu Seyyid Ahmed ile Şirvan Meliki Şeyh İbrahim kendisine tabiyetlerini bildirmişlerdi. Buna karşılık onlara eski görev ve itibarları geri verilmişti. Timur ilkbaharda büyük bir kurultay yapılmasını emretti. Bu kurultayda devletin iç ve dış meseleleri ile yapılması gereken işler tamamıyla tartışılmıştı. Ancak kaynaklarımız bu tartışmalar hakkında susmaktadırlar. Buna rağmen tartışmaların ana konusunu Anadolu, Suriye ve Irak'ın ele geçirilmeleri meselesi teşkil etmiş olmalıdır. Ayrıca en ince noktalarına kadar plan ve programı hazırlandığı anlaşılan istila hareke-

tinden önce, ordu içinde disiplini sağlama almak isteyen Timur, kurultayda bununla ilgili kararlar da almıştı. Genel olarak şu söylenebilir : Büyük kurultay, Anadolu ve Suriye'nin ele geçirilmesini amaçlayan seferin kusursuz, hedeflerine uygun olarak yürütülebilmesi için her türlü tedbir ve kararın alındığı bir danışma meclisi olmuştur.

Nitekim zaman kaybına fırsat vermemek için olacak, kurultay kararlarının hemen uygulama safhasına konulduğu görülmektedir. Bizzat yönetimindeki ordu ile Gürcistan üzerine yeni bir sindirme hareketine başlarken, Emîrzade Rüstem'i de İran'ın hâkimiyetindeki Irak'a gönderdi.

Bu herhalde Celayirli Ahmed'in muhtemel faaliyetlerini önlemek ve Bağdat'ı geri almak için kurultayda alınan kararın uygulama alanına konmasıydı. Timur'un komutanlarından olan Emîrzade Rüstem, Şiraz'dan Bağdat'a hareket etti. Luristan'da Sultan Celayirli Ahmed'e bağlı kaleleri işgal eden Rüstem'in daha sonra Timur'dan gelen yeni bir emirle Şiraz'a dönmesi istendi. Ancak 1399–1400'de Timur'un Anadolu ve Ortadoğu'da yeniden görünmesi ile bu bölgeler üzerine düşen siyasî tehditten esasen korku ve telaşa kapılan Celayirli Ahmed, Timurluları ansızın hudutlarına yakın görünce endişeleri daha da arttı. Çünkü Luristan bölgesinde kendisine tabi kalelerin komutanları kaçarak Bağdat'a gelmişler, onu, durumdan haberdar etmişlerdi. Bu şaşkınlık içinde şehrin kapılarının kapatılmasını isteyen Celayirli Ahmed kendisine ihanet ettiklerinden ve edeceklerinden şüphe ettiği yakınlarından birçoğunu öldürtmüştü. Ancak sorumsuzca giriştiği bu katliam şehirde kendisine karşı güçlü bir muhalefet oluşturmuştu. Yeni gelişmeler karşısında Bağdat'ta kalmayı kendi güveni açısından sakıncalı gören Celayirli Ahmed, gizlice şehri terkederek Musul'da bulunan Karakoyunlu Kara Yusuf'a sığınmıştı. Bölgesinde Timurlulara karşı gerçekten korkusuzca bir mücadele örneği vermiş olan Karakoyunlu Kara Yusuf, Celayirli Ahmed'i çok dostça karşılamıştı. Daha sonra da Emîrzade Rüstem'in Şiraz'a döndüğü haberinin alınmasından sonra da, bir süre konuğu olarak kaldığı Kara Yusuf'a birlikte Bağdat'a dönme teklifinde bulunmuştu. Onu bu iş hakkında kandırma için de çeşitli vaadlerde bulunmuştu. Sonunda yanında Karakoyunlu Kara Yusuf olduğu halde Bağdat'a dönen Celayirli Ahmed, herhangi bir güçlüğe uğramadan şehri ele geçirmişti. Musul'dayken yaptıkları vaadlerin bir sonucu olarak da Kara Yusuf'a ve Bağdat dışında ordugâh kurmuş olan Türkmenlerine son derece değerli hediyeler vermişti. Bu dereceye kadar kaderde ortaklık diyebileceğimiz bu yakınlaşma daha sonra da devam edecektir. Nitekim çok geçmeden Timur'un Anadolu içlerine yürüyeceği haberini alınca da birlikte Memluklu Sultanlığı'na sığınma kararı alacaklardır.

Öte taraftan Karabağ'dan Gürcistan içine hareket eden Timur, Berda'da konakladığı sırada Anadolu'daki en sadık bendelerinden Erzincan Emîri Mutahharten, Erzincan'dan gelerek huzuruna çıkmış, kendisine bağlılığını bir kez daha belirtmişti. Timur ise Mutahharten'e çeşitli hediyeler vermişti. Burada bu ziyaretin sebebi üzerinde durmak yerinde olur kanısındayız. Acaba Mutahharten kendi isteğiyle mi böyle bir teşebbüste bulunmuştu, yoksa Anadolu hakkında bilgi alınmak için mi, Timur tarafından yanına çağrılmıştı? Herhalde büyük kurultaydan sonra Mutahharten'in gelişi, Timur tarafından yapılan bir çağrı sonucu olmuş olmalıdır. Çünkü yaptığı hazırlıklardan sonra son bir

kez Anadolu'daki siyasî durum ve gelişmelerden haberdar olmak istemişti. Bu bilgileri de kendisine ancak Mutahharten verebilirdi. Çünkü 1386–87'lerden beri kendisine sadakatle hizmet ettiğini göstermiş olan Anadolulu tek emîr buydu. Timur ile ilgisini hiç kesmemeye özen göstermişti. Zaman zaman ona değerli hediyelerden oluşan elçilik heyetleri göndermişti. Nitekim Hindistan seferi için Semerkand'a dönen Timur, Miranşah'ın oğlu Ebubekr'i Tebriz'e uğurlarken Mutahharten'in armağanı değerli bir atı ona hediye etmişti. Bu arada Mutahharten'in Timur'un Erzincan Emîrliği'nin bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü ile ilgili davada da tamamıyla kendi yanında olduğunun, Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bayezid tarafından resmen bilinmesini sağlamaya çalıştığı da gözden kaçmamaktaydı. Nitekim daha sonraki Timur - Osmanlı diplomatik yazışmalarında Mutahharten'in hoşlandığı terimlere, Timur tarafından yer verilmesi de bu düşüncemizi doğrulamaktadır.

Nihayet Gürcistan'da durumu kendi lehine düzenleyen Timur, Avnik'e gelerek ordugâhını kurmuştu. Böylece Anadolu, Irak ve Suriye'yi ele geçirmeye başlaması için geride artık hiçbir engel kalmamıştı.

Timur 1399–1400 kışını Karabağ'da geçirmişti. Bu sırada Azerbaycan, Gürcistan ve Arapların hâkimiyetindeki Irak'ta başarılı sindirme faaliyetlerinde bulunmuş, bölgeyi terkettiği dönemde kendisine karşı oluşmuş muhalefeti de kırmış olarak Bingöl yaylasına gelmiş, Avnik'te ordugâhını kurmuştu. Bu şekilde de önceki dönemlerde olduğu gibi Anadolu ve Memluklu meseleleri ile ayrı ayrı uğraşmak için geride herhangi bir siyasî engel kalmamıştı.

Bu kez anarşi içinde bir Memluklu Sultanlığı ve Osmanlı liderliğinde siyasî bütünleşmesi gerçekleşme

yolunda dikkate değer aşamalar yapmış bir Anadolu ile karşı karşıya gelmekteydi. Anadolu'da bu işin mimarlığını da Yıldırım Bayezid yapmaktaydı. Bir Timurlu tarihçi olan Şerefeddin Ali Yezdî, bu durumu şöyle anlatmaktadır : Liderliğini Yıldırım Bayezid'in yaptığı Osmanlı Devleti, Anadolu'nun büyük bir kısmına hükmetmekteydi. Şöyle ki, Aydın, Menteşe, Germiyan, Karaman ve Candaroğulları beylikleri ve nihayet Akkoyunlu Kara Yülük Osman Bey'in Kayseri - Sivas Devleti Hükümdarı Kadı Burhaneddin'i öldürmesinden (1398) sonra da Malatya'ya kadar uzanan bu devlete ait topraklar hâkimiyet sahasına katılmıştı. Daha sonra da Mısır Memluklu Sultanı Berkuk'un ölmesinden (1399) sonra da sultanlığın Anadolu içlerindeki uzantısı olan yöreleri de siyasî sınırlarına katarak devlet sınırlarını Erzincan ve Fırat'a dayandırmıştı.

Timur, siyasî ve askerî başarılarından sonra görünüşte ilk defa kendi çapında bir rakiple karşı karşıya gelmekteydi. Ancak Osmanlı hükümdarı açısından bu görünüm bizce, şeklî olmaktan ileri bir anlam taşımıyordu. Çünkü Anadolu'da silah zoru ile gerçekleştirilmeye çalışılan siyasî birliği kurma çabası, belki bir dereceye kadar başarıya ulaşmış görünmektedir. Fakat tümü Türkmenlerin idaresinde olan yukarıda adlarını saydığımız istila edilmiş bölgelerde, henüz Osmanlı yönetimi tam anlamıyla yerleşmiş sayılmazdı. Bizce bu doğaldı. Çünkü bu bölgelerde Anadolu'nun siyasî birliğini, tıpkı Osmanlılar gibi, kendileri için de yerine getirilmesini zorunlu ilke olarak kabul eden ve politik mücadelelerini buna göre ayarlamış olan beylikler vardı. Bu tür bir düşüncenin varlığının Anadolu'da Osmanlı aleyhine geniş bir muhalefeti oluşturmakta önemli rol oynayacağı da ortadaydı. Nitekim hâkimiyet hakları ellerinden alınmış

olan beyler ve idareleri altındaki halk, yeni siyasî düzeni tanımayacak davranışlara hemen girişmişler, Anadolu'ya yapılacak dış müdahalelerden medet ummaya başlamışlardı.

Bu görünümün dışında Osmanlı devlet ricalinin dış meselelere nasıl baktıkları üzerinde de durmak gerekmektedir. Yıldırım Bayezid Osmanlı tahtına geçtiği 1389 yılından itibaren batı meselelerine büyük bir duyarlılık göstermeye başlamıştı. Ancak doğudaki siyasî değişme ve gelişmelere karşı aynı duyarlılığı göstermemişti. Nitekim imparatorluğu ile doğuda ve batıda dünyayı kaplayan bir mücadelenin karşısına çıkmaya hazırlanırken, doğuda gelişme ve büyümesini tamamlamış Timurluları ihmali, kendisi için acı bir son hazırlamıştır. Özellikle 1396 yılında Niğbolu'da Haçlılara karşı kazandığı zafer Gazi Sultan Yıldırım Bayezid'in İslâm dünyasında etki ve şöhretini en yüksek noktaya çıkarmasına rağmen, Timur ve imparatorluğunun gelişmesini adeta bir sinema seyircisi gibi izlemekten öte hiçbir şey yapmamıştır. Ancak devletinin sınırları Erzincan ve Fırat'a dayandıktan sonradır ki, Yıldırım Bayezid doğudan gelen tehlike ile yüz yüze gelmişti. Bu ise ihmal ve ilgisizliğin doğal bir sonucuydu. Her ne kadar gerek genel tarihlerde, gerekse diplomatik yazışmaların toplandığı birtakım mecmualarda yer alan belge suretlerinde 1399 yılına dek iki taraf arasında mesele yaratabilecek bir konunun varlığına rastlanmamaktaysa da taraflar arasında soğuk bir savaş havasının hüküm sürmekte olduğu hiçbir zaman unutulmaması gereken bir gerçektir. Çünkü bununla ilgili olarak 1399 yılı öncesine ait kaynaklarımızda çeşitli ifadeler yer almaktadır. Bunların ışığı altında da Timur'un Anadolu ve Suriye için kesin tavrını ortaya koyduğunu rahatlıkla söylemek mümkündür. Bu durum göz önüne

alınınca Timur'un Yıldırım Bayezid'e dostluk beslemesi de zaten beklenemezdi.

İşte bütün bu genel görünüm içinde 1399 yılına kadar Timurlular meselesine kayıtsız kalan Yıldırım Bayezid'in Timur'un Anadolu'ya çok yakın bir bölgede bulunduğu sırada Erzincan Emîri Mutahharten'in topraklarına sarkması bizce, son derece sakıncalı bir davranış olmuştur. Üstelik bu hareket Timur'a Anadolu'ya yapmayı tasarladığı istila yürüyüşü için de geçerli bir nedeni hazırlamıştır. Çünkü Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bayezid, 1386–87 yılından beri Timur'un en sadık bendesi ve ona ileri karakol görevi gören Erzincan Emîri Mutahharten'i kendi tarafına geçmeye zorlaması, ilişkilerin bozulmasına elle tutulur, gözle görülür sebep olarak bundan böyle sık sık Timur tarafından tekrarlanacaktır. Zira Timur bu tür bir davranışı, kendi hükümranlık haklarına karşı girişilmiş bir saldırı olarak nitelendirecektir.

Burada, esasen iki taraf arasında uzun süreden beri varlığı duyulan soğuk savaşın, Timur tarafından geçerli bir nedene dayandırılmak istenerek, silahlı hareket haline dönüşmesinde sözkonusu edilen Erzincan Emîrliği ile Timur arasındaki mevcut bağa kısa da olsa değinmek yerinde olacaktır. Böylece ilerideki siyasî gelişmeler daha iyi anlaşılır hale gelecektir. Erzincan Emîrliği ile Timur arasındaki ilişkilerin başlangıcı eskilere gitmektedir. Şöyle ki, 1379 yılında Erzincan'da iktidar olduğu andan itibaren Anadolu içindeki rakiplerine karşı emîrliğini yaşatma çabası içinde gördüğümüz Mutahharten, 1387 yılında bizzat varlığını tehdit eden büyük bir tehlike ile karşı karşıya gelmişti. Çünkü 1386 yılı son aylarında Batı İran'ı işgal etmiş olan Timur, 1387 kışında Karabağ'da ordugâhını kurmuştu.

Burada Doğu Anadolu'yu istila etmek için hazırlıklarını sürdürmekteydi. Giderek Timur'un Nahcivan yoluyla Anadolu'ya girdiği, Erzurum sınırına geldiği haberi emîrliğin başkenti Erzincan'da panik yaratmıştı. İşte başkentte esen bu korku fırtınası sırasında Erzincan'a gelen Timur elçisi Mutahharten'i itaate davetle, karşı gelmenin doğuracağı sakıncalardan kaçınmasını bildirmekteydi. Erzincan Emîri Mutahharten ise bu çağrıya derhal müspet cevap vererek itaat etmişti. Bu suretle başlangıçta korku ve gelecek endişesi ile taraflar arasında atılan dostluk temeli, daha sonra Anadolu içindeki düşmanlarının kendisine karşı amaçladığı imha politikasının gereği, içtenliğe dayanan bir bağlılığa dönüşmüştü. Üstelik dostça ilişkiler, kopukluk göstermeden devamlılık kazanmıştı. Nitekim Mutahharten, bu yakınlaşmanın kendi açısından değerini en iyi kavramış bir lider olarak dikkati çekmektedir. Anadolu'yu istila için deneme seferleri olarak nitelediğimiz 1386–87 yürüyüşünden sonra, 1393–94'lerde ikinci kez Anadolu yakınlarında görünen Timur'a bağlılığını hızla tazelemekten geri kalmamış, karşılığında çeşitli hediyelerle itibar kazanmıştı. Daha sonra da Timur'un bu tarihlerde Karakoyunlulara karşı giriştiği askerî harekâta bizzat katılmış olan Mutahharten, kendisinden çeşitli maddî ve manevî hediyeler almıştı. Nihayet Timur, 1399–1400 yılında Karabağ'dan Gürcistan seferi için hazırlıklarını sürdürdüğü bir sırada Timur tarihlerinde sadık kul olarak tanımlanan Erzincan Emîri Mutahharten Karabağ'a gelerek, Timur huzurunda yer öperek bir kez daha bağlılığını yenilemek fırsatını elde etmişti. Timur ise Mutahharten'i imparatorluğunun Anadolu içindeki uzantısını koruyan bir uc emîri olarak kabul etmekteydi. Mutahharten'e Delhi yağmasından sonra gönderdiği bir savaş

fili de ona olan yakınlığının görüntüsünden başka bir şey değildi.

İşte Yıldırım Bayezid'in, Timur'a iktidarı boyunca sadık bir bağımlı olarak hizmet etmiş olan Erzincan Emîri Mutahharten'e, Timur'un Bingöl yaylasında bulunduğu bir sırada elçi göndermesi, hoşgörü ile karşılanacak bir olay değildi. Çünkü Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bayezid, elçisi aracılığıyla bağlı bulunduğu Timur'a Erzincan Emîrliği'nin bağımsızlığını tehdide yönelik isteklerde bulunmaktaydı. Şöyle ki : Yine bu sıralarda Mutahharten ile Yıldırım Bayezid arasında mektuplaşmalar olmuştur. Ama bunların bir oyalama taktiği olarak görülmesi daha uygun olur. Çünkü Mutahharten'in, koruyucusu Timur'a karşı bir harekete girişeceği düşünülemezdi.

Bu sırada Timur'un gönderdiği mektuplarda yer alan ifadeler dikkatle gözden geçirildiğinde şu göze çarpar : Bu mektup kaynakların iddia ettikleri gibi hiç de nasihat havası taşımamaktadır. Çünkü, bir yandan Yıldırım Bayezid'in siyasî ve askerî yönden güçlü bir rakip olduğu nu ima ederken öte yandan Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bayezid'i küçük düşürücü sözlere mektubunda yer vermektedir. Ayrıca Yıldırım Bayezid karşısında, Türklüğün ve İslâmiyetin gerçek liderlerinin kendisi olduğunu açıklamaktadır. Nihayet iki siyasî kuruluşu karşılaştırarak, bir uc emîri seviyesinde gördüğü rakibi Osmanlı Devleti'nin Hükümdarı Yıldırım Bayezid'in büyük sürtüşme ve ihtilaflara yol açabilecek nitelikte beyanlarda bulunmaktan kaçınmasını telkin etmektedir.

Ancak Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bayezid'in, Timur tarafından yöneltilen tehditlere aldırış etmediği ve ona sert bir cevap gönderdiği anlaşılmaktadır. Cevap olarak gönderdiği mesajda Osmanlı hükümdarı, kendi-

siyle savaşmayı uzun zamandan beri düşündüğünü, şimdi bunu gerçekleştirmeye karar verdiğini, eğer kendisi üzerine gelmezse ona karşı Tebriz ve Sultaniye üzerine yürüyeceğini bildirmekteydi. Burada, karşılıklı gönderilen ilk mektupların doğruluk derecesi üzerinde durmanın yerinde olacağı düşüncesindeyiz. Her ne kadar bu yazışmaları, bugün için, öteki kaynaklarla doğrulama imkânı yoksa da, bu mektuplar gerçeği yansıtmaktadırlar. Şöyle ki, genellikle Timur aleyhine gelişen olaylarda susmayı benimsemiş olan Zafername yazarları Nizamettin Şâmi ve Şerefeddin Ali Yezdî eserlerinde Timur'un mektubuna yer verdikleri ölçüde Yıldırım Bayezid'in cevap olarak gönderdiği mektubuna da yer vermişlerdir. Çünkü Yıldırım Bayezid'in gönderdiği mektupta yer alan ifadeler de en az Timur'unki kadar tehdit havası taşımaktaydı. Burada iki ihtimal üzerinde durmak gerekir : Birinci ihtimal, Anadolu ve Suriye'yi kesin olarak ele geçirmeye karar veren Timur'un ilk hedef olarak seçtiği Anadolu'ya yapacağı bu seferini geçerli bir sebebe dayandırma yolunda Zafername yazarlarının birtakım gayretler içine girmesi, ikinci ihtimal de Müslümanlara karşı girişilecek bu harekete, "işte bakınız buna sebep idareci durumundaki hükümdarınızdır, büyüklük duygusuna kapıldı, biz de böyle davranmak zorunda kaldık" diyerek, İslâmın koruyuculuğu iddiasına gölge düşürmemektir. Nitekim Yıldırım Bayezid'in sözünü ettiğimiz cevap olarak yazılmış olan bu mektubundan sonradır ki, Timur, hareketini mümkün olduğu ölçüde çabuklaştırmıştır.

Ancak Timur'un devlet yönetiminde kural haline getirdiği, her büyük sefer öncesi idaredeki meseleleri çözümleme işini bu kez de ihmal etmediğini görmekteyiz. Çünkü, bu hayati yürüyüş için devlet ve ordu bünyesinde mevcut düzensizlikleri ortadan kaldırmak gerekmekteydi. Özellikle Anadolu ve Suriye'ye karşı girişmeye karar verdiği istila seferi öncesinde bir bölge yönetiminde yeni aksaklıklar ortaya çıkmıştı. Her ne kadar vilayetlerin Timur adına baş sorumlusu hanedana mensup kişiler idiyse de, zaman zaman belki de bölgesel güçlerin kışkırtması ve telkinleriyle Timur'a karşı hareketlerde bulunmaktan geri kalmıyorlardı. Esasen bu sıkıntılar Timur İmparatorluğu'ndaki idarî yapının bölgeselliğe kaçan bir düzen içinde yürütülmek istenmesinden gelmekteydi. Nitekim Avnik'te Anadolu ve Suriye'yi istila etmek için son hazırlıklarını gördüğü bir sırada, İran'daki Timurlu yönetimde olumsuz gelişmeler ortaya çıkmıştı. Şöyle ki, Şiraz ve çevresinin idaresi kendisine bırakılmış olan Emîrzade Pîr Muhammed, devlet otoritesini yıkıcı faaliyetlere başlamıştı. Bu haberin gerçekliği anlaşıldıktan sonra, onun cezalandırılması için bir adam Şiraz'a gönderilmişti. Burada bozulan Timurlu düzeni tekrar kurmayı başaran emîr, daha sonra emir gereği Emîrzade Pîr Muhammed'i tutuklayarak Avnik'e getirmişti. Bu kez Timur'un son derece sert hareket ettiğini görmekteyiz. Şimdiye kadar, Emîrzadelere karşı oldukça yumuşak davranan Timur, onlardan çok, Emîrzadeleri otoritesizliğe yol açan davranışlara iten yandaşlarını ağır şekilde cezalandırmayı tercih etmişti. Ancak şimdi hayatî yürüyüş sırasında çıkması muhtemel başkaldırmaları da gözönüne alan Timur, iç yapıdaki bozuklukların dışa karşı gücünü yıpratmasına engel olmak, muhalefet unsurlarına da korku vermek için sert hareket etmeyi uygun görmüştü. Nitekim zaman kaybetmeden büyük meclisi toplamış, onu sorguya çekmiş, kurulu düzeni devirmeyi amaçlayan hareketlerinden dolayı yasağ derhal yerine getirilmişti.

Böylece iç meselelerini çözümleyen Timur, Anadolu içlerine doğru yürüyüşüne başlamıştı.

İstilâ hareketinin ilk durağı Erzurum'a yaklaştığında, Erzincan Emîri Mutahharten, ordusu ile gelerek kendisine katılmıştı. Ancak Anadolu'nun Timur tarafından istila edilmesinin en hararetli taraftarlarından biri, Erzincan Emîri Mutahharten'in, Timur'un 1400 seferi sırasında ona katılması ve iltifatına nail olması olayı, kaynaklarımızda değişik biçimlerde anlatılmaktadır.

Mısır Memluklu Sultanlığı'ndan umduğunu elde edemeyen Kara Yülük Osman Bey, Mutahharten'in yanına gelmiş ve birlikte Avnik'e giderek Timur'a katılmışlardı. Böylece onun Anadolu içlerine yürümesini kolaylaştırmaya çalışıyorlardı.

Timur ile Kara Yülük Osman Bey arasında ilk temasların başlamasında Mutahharten aracı olmuştur. Ne var ki göçebe Akkoyunlu kitlelerini, millî bir organizasyona götürme gibi bir işi başarmış olan Kara Yülük Osman Bey'in de ileriyi görüşteki isabetinin bu yakınlaşmada ihmal edilmemesi gerekmektedir. Çünkü, tarihî bulgular, onun ilke olarak benimsediği millî organizasyona gitme işini gerçekleştirmede güçlü bir liderin desteğini aradığını ortaya koymaktadır. Akkoyunlu reisleri arasında uzun bir süre liderlik yapan Kara Yülük Osman Bey, bir ara Kayseri - Sivas Devleti'nin Hâkimi Burhaneddin Ahmed'in hizmetine geçmiş, bu Türkmen hükümdarını öldürdükten sonra da 1398 yılında Erzincan Emîri Mutahharten ile ilişki kurmuştu. Çünkü onun Timur ile olan dostluğunun derecesini çok iyi bilmekteydi. Üstelik Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bayezid'in, Kadı Burhaneddin Ahmed'in öldürülmesi olayından sonra, Sivas'a müdahalesi Kara Yülük Osman'ın Kayseri - Sivas Devleti'ne hâkim olma projesini de baltalamıştı.

Bunun üzerine de o, Erzincan Emîrliği'ne sığınmıştı. Bir bakıma öteki davranışları yanında Mutahharten'in Kara Yülük Osman Bey'e emîrliğinin kapılarını açması Osmanlı ve Erzincan Beyliği arasındaki rekabeti daha da körüklemiştir denilebilir. Mutahharten açısından ise bu sığınma son derece yararlı olmuştu. Çünkü, Yıldırım Bayezid karşısında tutunabilmek için ihtiyacı olan kuvvete Kara Yülük Osman Bey sayesinde kavuşmuş oluyordu. Ne var ki, Kara Yülük Osman Bey, Mutahharten' in yanında fazla kalmadı. Memluklu Sultanı Berkuk'a başvurdu. Onun hizmetine girmek istedi. Zira Mutahharten kendi isteklerini yerine getirmede gerekli yardımı alabilecek güçte bir lider değildi. Nitekim Kadı Burhaneddin Ahmed'in öldürülmesinden sonra Osmanlı Devleti'ne karşı kesin bir tavır alan Kara Yülük Osman Bey'in Memluklu Sultanlığı hizmetine girme isteği ise Berkuk tarafından olumlu karşılanmıştı. Kara Yülük Osman Bey, Kuzey Suriye'deki öteki Türkmen beyleri gibi, Memluklu Sultanlığı'nın hizmetine girmek için teklifte bulunmuştu. Bu teklif Berkuk tarafından olumlu karşılanmıştı. Buradan anlaşılan Berkuk, Kara Yülük Osman Bey'in zaman zaman, Memluklu Sultanlığı'na karşı giriştiği düşmanca davranışlarını unutmuş görünmektedir. Kara Yülük Osman Bey'i bu tür bir davranış içine iten asıl neden, bizce, Mutahharten aracılığı ile dostluğunu kazanmak istediği Timur'un, bu sıralarda Anadolu'dan çok uzaklarda bulunmasından ileri gelmelidir. İktidar ateşi ile yanan Kara Yülük Osman Bey, Yıldırım Bayezid ile bir çatışmaya girerek yıpranmak istememiş ve Memluklu Sultanı Berkuk'un yardımı ile Akkoyunluların liderliğini ele alabilme imkânlarını araştırmaya başlamıştı.

Burada yine bir noktaya değinmemiz yerinde olacaktır. O nokta da 1394'lerde Timur'a karşı kurulmuş olan dörtlü ittifakın sağlam temellere dayanmadığıdır. Çünkü dörtlü ittifak üyelerinden birini öldüren Kara Yülük Osman Bey'in ittifaka dahil diğer devletin hükümdarı tarafından korunması buna en güzel örnektir.

Ancak, Memluklu Sultanlığı'nda umduğunu bulamayan Kara Yülük Osman Bey, nihayet Timur'un 1400' lerde Anadolu'da yeniden görünmesi sonucu Memluk Sultanlığı'ndan ayrılarak Anadolu'ya dönmüştü. Bu hareket de onun asıl amacının Timur'a dayanmak olduğunun en iyi kanıtıdır. Nitekim Erzincan aracılığıyla ilişkilerde bulunduğunu kuvvetle tahmin ettiğimiz Kara Yülük Osman Bey'in ileriyi görüşteki isabetini, Mısır Memluklu Sultanlığı'nın iç yapısında baş gösteren olaylar ile daha sonraki gelişmeler, açık bir şekilde göstermeye yetmektedir.

Mısır Memluklu Sultanı Berkuk ölmüş ve yerine çocuk yaştaki oğlu Ferec, Memluklu Sultanlığı tahtına geçmişti. 1399'da çocuk yaşta bir hükümdarın başa geçmesi Memluklu sarayında iktidar boşluğu meydana getirmiş ve Memluklu devlet düzenini temelden sarsan olaylar sultanlığın topraklarında sergilenmeye başlamıştı. Bundan fayda uman Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bayezid, Memluklu Sultanlığı'nın Anadolu içindeki uzantısı olan toprakları kendi hâkimiyet sahasına katmak istemiş ve bunda da başarılı olmuştu. Böyle bir hareketse Kara Yülük Osman Bey'i huzursuz etmeye yetmişti. Bir yandan Memluklu Sultanlığı'nın iç yapısındaki kaos, öte yandan Yıldırım Bayezid'in davranışları, onu süratle Anadolu'daki tek anlaştığı kişi olan Mutahharten ile temas kurmaya zorlamış ve Erzincan'a gelerek birlikte Timur'a Avnik'te katılmışlardı. Nitekim Anadolu iç-

lerine kesin sonuca yönelik ilk ciddî yürüyüşünde Timur'a eşlik edecek olan Mutahharten ve Kara Yülük Osman ikilisi, Sivas'ın alınması ve tahribi işlemine bizzat katılacaklar, daha sonra ona Suriye seferinde yol göstericilik yaptıktan sonra 1402'de Ankara Savaşı'nda Timur saflarında yer alarak Osmanlılara karşı savaşacaklardır.

Öte yandan Erzurum'dan hareket ederek Erzincan'a gelen Timur ise, burada kısa bir süre durduktan sonra iki günlük bir yürüyüşle Sivas sınırına gelmişti

Bu sırada Osmanlı yönetimi altında bulunan Sivas'ta Emîr Mustafa'nın idaresi altında 4.000 kişilik bir yeniçeri garnizonu bulunmaktaydı. Daha önce de değinildiği gibi, Kadı Burhaneddin Ahmed'in 1398'de öldürülmesinden sonra Osmanlı topraklarına katılan Sivas, Yıldırım Bayezid tarafından oğlu Süleyman Çelebi'nin yönetimine bırakılmıştı. Ancak, Timur'un kalabalık bir askerle Sivas'a gelmekte olduğu haberini alan Süleyman Çelebi hemen Sivas'ı terkederek geri çekilmişti. Tüm bu bilgiler, bizde, Yıldırım Bayezid'in devlet idaresi anlayışı üzerinde tereddütler yaratmaktadır. Şimdiye kadar zaman zaman yaptığı diplomatik hatalara değindiğimiz Yıldırım Bayezid, bu kez idarî ve askerî yönden de kararsız bir devlet adamı görünümünde karşımıza çıkmaktadır. Doğudan gelmekte olduğunu gördüğü büyük tehlikenin varlığına rağmen, devletinin doğu sınırını güçlendirici köklü çarelere başvurmamış, tedbirler almamış ve tüm aleyhte gelişmelere rağmen Süleyman Çelebi'yi önemsiz bir kuvvetle Sivas'ta bırakmıştı. Bu umursamazlık ise bizce kendisi ve devleti için acı sonu hazırlayan nedenler zincirinin bir halkası olmuştur. Nitekim yaptığı hatanın büyüklüğünü anladığında çok geç kalınmıştı. Timur'un Sivas hududuna geldiği zaman, Süleyman Çelebi'nin, idaresindeki bölgeyi terkederek çekildi-

ğini öğrenince öteki oğlu Mehmed Çelebi ve Anadolu Beylerbeyi Timurtaş Paşa'yı büyük bir kuvvetle Sivas'a göndermişti. Ancak son derece iyi örgütlenmiş bir haber alma teşkilatına sahip olan Timur, bu haberi öğrenir öğrenmez Sivas'a gönderilen kuvvetleri karşılamak üzere Süleyman Şah, Cihan Şah, Şeyh Nureddin gibi seçkin emîrlerin idaresinde kalabalık bir orduyu yola çıkarmıştı.

Kayseri'de meydana gelen çatışmada Osmanlılar ağır bir yenilgiye uğradıktan başka, bölge Timurlu askerler tarafından yağma edilmişti. Kazanılan bu başarıyı izleyerek de Timurlu askerler, Sivas'ı kuşatma hazırlığını sürdüren merkez ordusuna katılmışlardı. Görülüyor ki, tehlikenin büyüklüğünden habersiz gibi görünen ve son derece pasif bir tavır takınan Yıldırım Bayezid, Sivas'ın savunulması için gerekli tedbirleri zamanında almış olsaydı, burada kazanılabilecek bir başarı, Timur'da çeşitli tereddütler uyandırabilirdi. Ancak burada, ısrarla sürdürülmekte olan İstanbul kuşatmasının payının da unutulmaması gerekir. Fakat bizce Yıldırım Bayezid'in bunda ısrarı da politik bir yanılgıdır.

Sivas kuşatması için gerekli hazırlıklarını tamamlayan Timur ise, şehrin kalesini, kurdurduğu savaş araç gereçleriyle şiddetli bir kuşatma altına almıştı. Bu baskı karşısında, gerçekten başarılı bir savunma örneği veren az sayıdaki Osmanlı askeri ancak on sekiz gün dayanabilmişti. Neticede kale halkının da ısrarı ile şehrin korunmasını üstlenmiş olan Mustafa Bey teslim olmuş, Timur'un huzuruna gelmişti, Timur, şehrin Müslüman halkının dışındaki azınlıkların tümünü tutsak ettirmiştir. Bunlar arasında Ermeniler çoğunlukta idiler. Ayrıca Müslüman halktan aman malı toplattıran Timur, şehri savunan 4.000 Osmanlı askerini de yok ettirmişti. Ancak

Sivas'ın kuşatması, alınması ve girişilen katliamlar hakkında geniş bilgi veren Timurlu tarihçiler, Timur'un İslamî görüşünün samimiyetine gölge düşürmemek gayreti içindedirler. Timur devri tarihçilerinden olan Şerefeddin Ali Yezdî'ye göre Sivas'ı savunan Osmanlı kuvvetlerinin çoğunluğu Ermenilerden oluşmaktaydı. Yezdî, bu suretle katledilen 4.000 askerin azınlıklara mensup kişiler olduğunu ifade etmek istemektedir. Halbuki olayların görgü tanığı Hafız-ı Ebru ve Şerefeddin Ali Yezdî'ye kaynaklık etmiş olan Nizameddin Şamî, böyle bir durumun varlığından hiç söz etmemektedir. Esasen Hıristiyan ahalinin İslam dünyasında askerlik görevinden daima uzak kaldıkları bilinen bir gerçektir. Arap tarihçileri de bu olayla ilgili olarak bize şu bilgileri vermektedirler : Timur geçen sene sonunda Sivas'ı aldı. Şimdi amacı Şam memleketini ele geçirmektir. Timur, Sivas'a Tebriz tarafından geldi. Şiddetli bir şekilde şehri kuşattı. Şehir halkına eza cefa etti. Şehirde Yıldırım Bayezid tarafından emîr tayin edilen Mustafa adında birinin emrindeki askerin sayısı oldukça çoktu. Ama bunlar da birşey ifade etmezler. Nihayet kale muhafızını yakalayarak şehri ele geçiren Timur, Sivas halkından 3.000 kişiden fazlasını katletmiş, şehrin surlarını yıkmış, herşeyini yakıp güzelliğini bırakmamıştı. Askerleri Sivas'ta kan dökmek, çocukları esir edip, kadınları ve malı mülkü yağmalamakla izahı güç kötülükler yapmışlardır. Timur orada bir aydan fazla kalmıştı.

Ortaçağ Anadolusu'nun sosyo - ekonomik ve ilmî yönden en önde gelen şehirlerinden Sivas'ın Timur tarafından istila ve işgali sonucu düştüğü acıklı durumu, çağdaş Ermeni tarihçileri tarafından da dile getirilmektedir.

Tüm kaynakların ortaklaşa verdikleri bilgilerden Timur'un Sivas olayı sırasında Anadolu ve Ortadoğu'da kendine karşı olanlara gözdağı vermek amacıyla olacak, son derece sert, haşin ve gaddar davrandığı ortaya çıkmaktadır. Hiç şüphesiz Timur'un böyle davranmasını destekleyenler bulunmaktadır. Bunlar Kara Yülük Osman Bey ile Mutahharten olmalıdır. Çünkü her ikisinin de Sivas halkına tarihsel bir öcleri olduğunu kabul etmek herhalde bir yanılgı olmasa gerektir.

Timur'un Sivas'ı işgali sırasında çözümüyle karşı karşıya kaldığı tek mesele, Dulkadır Türkmenlerinden gelmişti. Çünkü o, bu sırada Elbistan dolaylarından gelen Türkmenlerin ansızın baskınlarıyla karşılaşmış, ordusuna ait pek çok araç ve gerece el koyan Dulkadırlı Türkmenler yurtlarına geri dönmüşlerdi. Nitekim Timur Sivas'ı yönetimi altına aldıktan sonra Dulkadırlı Türkmenlerinin cezalandırılması işini ön plana almıştı. Bu hareketiyle de Timur, Sivas'tan sonra ileri harekâtına şimdilik devam etme niyetinde olmadığını da açıklamış oluyordu. Osmanlı yanında suskunluk ve hareketsizliğin devam ettiği bir dönemde Dulkadırlı Türkmenlerinin Timur'a karşı giriştikleri bu hareketin sebepleri üzerinde burada kısaca da olsa durmak gerekmektedir. Bizce bu hareket Osmanlılarla Dulkadırlılar arasında Yıldırım Bayezid zamanında kurulmuş olan dostluğun bir sonucudur. Kaynaklarımızdaki bilgilere başvurduğumuzda bu durum daha da aydınlanmış olacaktır. Suli Bey'in ölümünü takip eden dönemde oğlu Sadaka Bey, Memluklu Sultanı Berkuk'un yanına gelmişti. Bu ziyaret sırasında da Elbistan yöneticileriyle Türkmen emîrliği beratını kendisinden almıştı. Ancak bu kez amcasının kendine karşı olan birtakım hareketleriyle karşılaşmış ve bununla mücadeleye girmek zorunda kalmıştı. İşte büyük bir

ihtimalle amcasının teşvikleriyle olacak, Yıldırım Bayezid, Elbistan üzerine yürümüş ve Ağustos 1399'da burasını zaptedip Sadaka Bey'i ülkesini terke mecbur etmişti. Daha sonra da Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bayezid, Elbistan naibliği ile Türkmen emîrliğinin idaresini Mehmed Bey'e bırakmıştı. Bizce Türkmenlerin Sivas'a kadar sokulmaları Yıldırım Bayezid'e olan şükran borçlarının ödenmesi için girişilmiş bir hareket niteliğinde görünmektedir.

13. *Timur'un Suriye Harekâtı*

Acaba Timur, Osmanlı Devleti'nin Sivas'taki savunma gücünü kırdıktan sonra istila hareketinde bir yön değişikliğine niçin gerek görmüştü? Burada somut sebep olarak hemen akla gelen Memluklu Sultanlığı'nın siyasî durumudur. Çünkü, Anadolu'yu istila hareketine devam ettiği takdirde, Ferec'in tahta geçmesiyle başlayan merkez ve taşra çekişmesi sonucu bozulan iç barış ve düzensizlikten yararlanma imkânı ortadan kalkabilirdi. Sultan Berkuk devrinde olduğu gibi ciddî bir buhran haline dönüşen çekişmeler sonucu Suriye, yine Memluklu Sultanlığı'ndan kopma tehlikesi ile karşı karşıya gelmişti. Nitekim bu durum Arap kaynaklarından Aynî'nin eserindeki bilgilerden açıklığa kavuşmaktadır. Bu bilgilere göre, bu yıl içinde Sultan Ferec kendisine başkaldıran beyleri cezalandırmak için Şam'a gitmişti. Emîr Ayıtmış, sultana isyan etmiş, ancak başarıya ulaşamayınca Şam'a kaçmış, orada Şam veya Dımaşk, Halep ve Hama naibleriyle birleşmişti. Bu suretle Şam kıtası Sultan Ferec'e başkaldırır hale gelmişti. İşte Sultan Ferec, bu isyancıları cezalandırmak için bizzat sefere çıkmıştı.

Burada üzerinde durulması gereken husus, zayıf bir ihtimal dahi olsa, şudur : Timur'un Anadolu'yu istila hareketini sürdürürken Memluklu Sultanlığı ordusu ta-

rafından arkadan vurulması ihtimali gözönüne alınmalıdır. Yine burada Memluklu Sultanlığı'nın iç yapısındaki huzursuzluk kesin şekliyle gözler önüne serilmektedir. Bunun gerçekleşmesi uzak bir ihtimal olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Hele 1394'lerde Timur'a karşı oluşturulan dörtlü ittifakın son derece zayıf temeller üzerine oturduğu ve bu ittifakın oluşmasında büyük çabaları görülen Kadı Burhaneddin Ahmed, Berkuk ve Toktamış'ın şimdi hayatta bulunmamaları bu ihtimali daha da zayıflatmaktadır.

Böyle bir ihtimal oldukça uzak görünmektedir. Çünkü, Berkuk'un ölümünden sonra ortaya çıkan buhranlı dönemde Suriye, Memluklu Sultanlığı'ndan kopma tehlikesiyle karşı karşıya gelmişti. Bu sorunu halletmek için Suriye'ye gelen Ferec, buradaki huzuru ve düzeni geri getirmeye muvaffak olmuştu. Merkeze karşı direnişe geçen Suriye'deki taşra yöneticileri itaat altına alınmıştı. Suriye'den Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bayezid'e elçi gönderen Ferec, ondan, aldığı yerleri geri vermesini istemişti. Bu işlemler yerine getirilmediği takdirde savaş açacağını bildirmişti. Ancak elçisiyle gönderdiği ve yerine getirilmesi istenen hususları içeren mektubuna olumlu bir cevap gelmediği halde Suriye'den başkent Kahire'ye dönmüştü.

İşte bütün açıklığıyla ortada olan bu görünüm, sağlam bir haber alma örgütüne sahip Timur için yön değiştirmenin nedenini gün ışığına çıkarmış olmaktadır kanısındayız. Üstelik Yıldırım Bayezid'in İstanbul kuşatmasına devam etmekteki kararlılığı, yine Sivas'ta onda tereddütler yaratabilecek nitelikteki sağladığı başarı, Timur'da, güneye inmesinin hatalı bir hareket olmayacağı düşüncesini kuvvetlendirmeye yetmişti. Çünkü Memluklu Sultanlığı'nın Ortadoğu parçası Suriye'ye karşı

uygulanacak istila hareketi sonunda, burası Timurlu yönetim altına girecek, bu ise maddî ve moral yönünden kendisine büyük bir güç sağlayacaktı. Ayrıca istila kesin bir yönetime geçme şekline dönüşmese bile bunun oluşturacağı sorunlar Ferec'i uzun zaman uğraştırmaya yetecek boyutlara ulaşacak gibi görünmekteydi. Bu da Memluklu Sultanlığı'nın dışa dönük bir politika izlemesine yol açacak, daha açık bir deyişle gerisinde Timur'a karşı muhtemel bir harekette bulunması ihtimalini ortadan kaldırmış olacaktı. Sonra da Anadolu istilasına devam daha da kolaylaşacaktı ki, gerçekten de bu böyle olmuştur.

Esasen Timur'un Memluklu Sultanlığı topraklarına inmesi için kendi açısından geçerli nedenler hazırdı. Bu meseleye aşağıda yeri geldiğinde değinilecektir.

Timur'un Dulkadırlı Türkmenlerini cezalandırma girişimi güney harekâtının ilk durağı olmuştu. Bu harekâta başlamadan önce de Sivas'ın kuşatma ve alınmasında kendisine eşlik etmiş olan ve Osmanlı Devleti'ne karşı olduğunu, Timur'un yandaşları arasına katılarak daha önce açıklamış olan Mutahharten'in memleketine dönmesine izin vermişti. Ayrıca yeni sınırın korunması görevini de kendisine bırakmıştı. Akkoyunlu Kara Yülük Osman Bey ise yanında kalarak güney harekâtı boyunca Timur'a rehberlik yapacaktır. Sivas kuşatmasının devam ettiği bir sırada Dulkadırlı Türkmenlerinin yaptıklarını karşılıksız bırakmak istemeyen Timur, Şahruh kumandasında öncü kuvvetleri üzerine yollamıştı. Yanında tecrübeli kumandanlardan Emîr Süleyman, Şah Bahadır olduğu halde hareket eden Şahruh, Elbistan'a yetiştiğinde, Timurluların gelmekte olduğunu öğrenen Dulkadırlılar yerleşme sahalarını terketmişlerdi.

Dağılmış Türkmenleri takip eden Şahruh yönetimindeki öncü kuvvetler ise, onları ağır bir yenilgiye uğratmakla kalmayarak, bol miktarda ganimet elde etmişlerdi. Daha sonra da Timur'a katılmışlardı.

Timur, Dulkadırlı Türkmenlerine karşı girişilen, başarı ve yanı sıra çok sayıda maddî gelir sağlayan bu hareketten sonra Malatya'ya yönelme kararı almıştı. Elbistan'dan bu şehre haberci göndermiş ve halkını kendi emirlerine uymaya çağırmıştı. Bu sırada, Berkuk'un ölümünden sonra Yıldırım Bayezid tarafından Osmanlı sınırlarına katılmış olan Malatya'da, Sivas muhafızı Mustafa Bey'in oğlu yönetici olarak bulunmaktaydı. Ancak, Malatya'ya Timur'un emirlerine uymaya çağırdığı mektubunu getiren elçinin Osmanlı bölge hâkimi tarafından tutuklanması üzerine, Timurlu ordu şehir üzerine yürüyüşe geçmişti. Başlangıçta direnme kararı alan şehir hâkimi Timur'un gelmekte olduğu haberini duyunca bu kararından vazgeçmiş, yanına Osmanlı askerlerini de alarak Malatya'dan uzaklaşmıştı. Böylece başsız ve savunmasız kalan şehir ise kolayca Timur'un işgali altına girmişti. Şehrin hâkimlerinden şehri teslim alan Timur, Müslüman halktan cezalandırmak amacıyla bir miktar mal aldıktan sonra Hıristiyan unsuru esir ettirmişti. Daha sonra da Malatya çevresinde geniş çapta bir sindirme harekâtını başlatmıştı. Cihan Şah ile birlikte birçok kale komutanı bu işte görev almış, Kâhta Kalesi'ne kadar tüm bölge üzerinde tam bir kontrol mekanizmasını kuran kuvvetler bol ganimetlerle Malatya'daki ordugâha dönmüşlerdi. Bu olay yine bir gerçeğe dayanmaktadır ki, o da, Osmanlı ülkesine katılan Anadolu içindeki topraklarda görülen oluruna idare düzenidir. Sivas'tan sonra Malatya'da gördüğümüz bu durum düşüncemizin açık kanıtıdır. Çünkü, her iki vilayet de Osmanlı topraklarına yeni katılmış yerlerdi. Demek oluyor ki, bu toprakları kendi topraklarına kattıktan sonra buradaki Osmanlı düzeni, göstermelik olma esasına göre kurulmaya çalışılmış, sınır bölgesi olan yerler adeta kendi kaderine terk edilmiştir. Bu da daha önce oturmamış bir siyasî teşkilatın başı olarak tanımlamaya çalıştığımız Yıldırım Bayezid hakkındaki görüşümüzün haklılığını bir kez daha ortaya koymaktadır.

Öte yandan bölge içinde köklü tedbirler almayı ihmal etmeyen Timur, buranın idaresini Avnik'ten beri yanında bulunan ve Sivas'ın işgaline katılmış olan Kara Yülük Osman Bey'e bırakmıştır. Böylece ortaçağda Suriye ile Anadolu arasında sınır bölgesi olarak kabul edilen yörelerin Timur'un hâkimiyet sahasına girmesinden sonra Suriye'nin işgali için önde hiçbir engel kalmamış oluyordu.

Sivas'tan sonra Osmanlı hâkimiyet sahasına dahil Malatya bölgesinde Timur tarafından elde edilmiş olan bu başarıların Osmanlı padişahınca nasıl bir değerlendirmeye tabi tutulduğu hakkında kaynaklarımıza herhangi bir bilgi yansımamıştır. Bu bize Sivas'ta olduğu gibi Malatya'nın işgal altına alınması olayında da devlet başkanı ve hükümet seyirci kalmaya devam etmiştir, gibi bir düşünce vermektedir. Hatta Elbistan'dan Sivas'a gelerek Timurlu askere ait araç ve gereçleri yağmalama cesaretini göstermiş bulunan Dulkadırlıların davranışları bile Osmanlıların harekete geçmesine sebep olamamıştır.

Yukarıda da anlatmaya çalıştığımız gibi aslında tarihî ilişkilerdeki gergin durum, Memluklu Sultanlığı topraklarına girmesi için Timur açısından haklı nedenleri hazır hale getirmişti. İşte bu sebeple kısa da olsa, 1394'lerden bu tarihlere kadar Timur ile Memluklu

Sultanlığı arasındaki ilişkilere değinmekte yarar görüyoruz.

Timur, 1394'lerde Arapların hâkimiyetindeki Irak'a sahip olduktan sonra Bağdat'a hâkim olan Celayirli Ahmed'i koruyan Berkuk'a Şeyh Save'nin başkanlığında kalabalık bir elçilik heyeti göndermişti. Timurlu tarihçiler tarafından bilgin ve saygı duyulan bir kişi olarak tanımlanan Şeyh Save, Mısır Memluklu Sultanı Berkuk'a beraberinde birçok değerli hediyeler de getirmişti. Timur, elçilik heyeti aracılığıyla, "şimdi biz üzerimize düşen görevi yerine getirdik. Bize düşen görev bu komşuluk hakkını gözeterek dostça yaşamaktır. İki taraftan elçiler gidip gelsin, iki ülkenin tüccarları serbestçe birbirleriyle ticaret yapsınlar. Bu, halklarımızın emniyet ve refahına sebep olsun" demekteydi. Ancak bu elçilik heyeti Rahba'da Berkuk'un emriyle tutuklanmış, içlerinden bir kısmı da öldürülmüştü. Arada henüz su yüzüne çıkmış bir düşmanlık yokken elçilik heyetinin karşılaştığı bu durum Timur'u fazlasıyla üzmüş ve kızdırmıştı. Bunun yanısıra aradaki düşmanlığa ve Suriye üzerine yürümeye ikinci sebep olarak şu olay gösterilmektedir : Timur, Arapların hâkimiyetindeki Irak ve Azerbaycan'ı itaat altına aldıktan sonra, Deşt-i Kıpçak, Rus, Çerkes diyarı ile öteki kuzey memleketleri üzerinde de aynı durumu gerçekleştirme kararı almıştı. Bu iş için Anadolu'dan ayrılırken de Avnik'in korunması görevini Atlamış'a bırakmıştı. Timur, Gürcistan seferiyle uğraşırken, Karakoyunlu Kara Yusuf tekrar eski yurduna dönerek Atlamış'la yaptığı savaşta bu emîri esir alarak başarı sağlamıştı. Bununla da yetinmeyen Kara Yusuf, Timur'a karşı duyduğu kin ve garazın bir görüntüsü olarak Atlamış'ı Memluklu Sultanı Berkuk'a göndermiş, o da Atlamış'ı Kahire'de hapsetmişti. Timur'un tüm ısrarlarına rağmen Memluklu Sultanlığı Atlamış'ı geri vermeye bir türlü yanaşmamıştı. Bunlardan başka iki taraf arasında ciddî bir mesele haline gelen bir öteki mesele de Celayirli Ahmed'in geri verilmesiydi. Çünkü 1394 yılında Timur Bağdat'ı istila ettikten sonra Celayirli Ahmed, Mısır Memluklu Sultanlığı'na sığınmış ve iyi kabul görmüştü. Ne var ki, Bağdat hâkimiyetini elinde bulunduran kişinin kendisine teslimi konusunda yapılan çağrılara Berkuk tarafından hep ret cevabı alınmıştı. Şimdi Sivas'ın alınmasından sonra Ferec'e yazılan mektupta da ikinci kez, bu defa, kendi yanına sığınmış olan Celayirli Ahmed'in kendisine teslimi istenmişti.

İşte bütün bu görünüm kendi açısından Memluklu Sultanlığı topraklarına inmesi için haklı sebeplerin varlığını ortaya koymaktadır. Nitekim Malatya sınırından Mısır Memluklu Sultanlığı başkenti Kahire'ye yeni bir elçi göndermişti. Elçisi aracılığıyla da Sultan Ferec'e, "ben Suriye bölgesine yabancı asker getirmek istemiyorum. Siz daha fazla direnmeden Atlamış'ı derhal gönderin, böylece topraklarınıza askerî müdahaleden vazgeçeyim." demekteydi. Timur tarafından Sultan Ferec'e gönderilen sözü edilen mektupta Timur, aradaki düşmanlığın kalkması için yerine getirilmesi gerekli olan isteklerini sıralamakta, Atlamış'ın iadesini ısrarla istemekte ve Celayirli Ahmed'le Kara Yusuf'un korunmaması ve yakalanarak kendisine teslimini, bunlar yerine getirildiği takdirde Suriye'ye yürümekten vazgeçeceğini bildirmekteydi. Bu mektupla ilgili olarak Arap kaynaklarındaki bilgilere göz atarak şöyle toparlayabiliriz : "Geçen yıl Rahbe'de elçimizi öldürenden öcümüzü almak için Halep ülkesine niyetlenip Irak'a vardığımızda Berkuk'un öldüğünü ve Hind'in duru-

munu öğrendik. Önce fesat içinde bulunan Hindistan'a yöneldik. Allahın izniyle onları yendik, sonra Gürcistan'a döndük ve allahın izniyle orada da galip geldik. Sonra şu Yıldırım Bayezid çocuğunun edepsizliğini öğrenip kulağını çekmek istedik. Sivas ve öteki yerlerde, yani Malatya'da sizin de duyduğunuz şeyleri yaptık. Mısır'a mektupları göndeririz, cevap gelmez. Size akrabamız Atlamış'ı göndermenizi bildiririz. Bunu yapmazsanız, Müslümanların kanının vebali sizin boynunuzdadır, bunu böylece bilin''.

Görünüşte Timur, istekleri yerine getirildiği takdirde eski olayları unutacağını söyleyerek, barıştan yana olduğunu ilân etmektedir. Bunun yanısıra Ferec'i, Yıldırım Bayezid'in başına gelenleri anlatarak, gizli gizli tehdit etmekten de geri kalmamaktadır. Buna rağmen mektup genel havasıyla yumuşak ifadeler taşımaktadır, dersek yanılmamış oluruz. Nitekim aşağıdaki anlatacaklarımızdan bu yumuşak ifadelerin sebepleri ortaya çıkacaktır. Çünkü daha önce Semerkand'a dönüşün somut sebeplerinden biri olarak açıklamaya çalıştığımız emîrler ve askerler arasında patlak veren bunalım 1400'lerdeki Suriye seferi sırasında yeniden ve aynı özelliklerle ortaya çıkmıştı.

Yukarıda sözü edilen mektubu getiren Timur'un elçisi, Halep'e gelmiş; ancak gerekli saygıyı görmemişti. Sultan Ferec, babası Berkuk gibi davranmış ve elçiyi Halep Kalesi'ne hapsettirmişti. Sultan Ferec'in bu davranışı kendisine ulaşan Timur, çok kızmış, "Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bayezid de aynı şekilde davrandığı için cezasını bulmuş, Sivas ve Malatya elinden alınmıştır" diyerek Memluklu Sultanlığı üzerine yürümeye karar vermiştir. Timur Behisni'de Halep'e gönderdiği elçilerin getireceği

cevabı almak için beklemekteydi. Ancak Kahire'den Halep'e gelen askerlere komutan tayin edilmiş olan Sudun'un, Halep Naibi Demirtaş'tan Timur'un Behisni'yi kuşatmakta olduğunu öğrenmesi üzerine, elçisini yakalayıp boynunu vurdurduğunu duyunca çok kızarak Antep'e yöneldi. Oraya vararak şehri yakıp yıktı, hisarının burçlarını yerle bir etti. Burada iki gün durakladıktan sonra askerleriyle beraber ayrılarak Halep'e yöneldi.

Ne var ki, Suriye üzerine yürüme kararı komutanlar arasında pek rağbet görmemişti. Ordu komutanları arasında olumsuz bir hava esmekteydi. Memluklu Sultanlığı topraklarına yürüme kararının alındığı haberi duyulunca ileri gelen emîrler, vezirler bu karara karşı çıktılar. Devlet erkânına göre, Hindistan'a büyük bir sefer yapılmıştır. Bunu izleyerek hemen İran'a dönülmüş ve Gürcistan'ın fethi tamamlanmıştır. Daha sonra da Anadolu'ya girilerek Sivas ve Malatya alınmış ve Halep sınırına kadar olan yerler Timurlu yönetim altına girmiştir. Şimdi de askerlerinin çokluğu ve kalelerinin sağlamlığı ile meşhur olan Suriye ve Mısır üzerine yürünmek istenmektedir. Bu, biraz acelece alınmış bir karar gibi görünmektedir. En uygun davranış, ordunun dinlenmesini izleyerek bu kararın uygulamaya konmasıdır. Şimdilik ordu mensuplarına izin verilmeli, onlar yurtlarına dönerek bir süre dinlendirilmelidir. Ayrıca sözü edilen memleketleri kolayca alabilmek için gerekli yeni silahlarla ordu silahlandırılmalıdır. Bütün bu ihtiyaçların yerine getirilmesinden sonra askerî harekâta devam edilmelidir. Timur'un aldığı karara karşı çıkan devlet erkânının ortaya koydukları gerekçelerin, yukarıda belirtilen mektuptaki yumuşak ifadeye sebep olduğu da bir gerçektir. Çünkü kaynaklarımızdan bildiğimiz, öğrendiğimiz bilgiler, uzun ve yorucu savaşlar dizisinin asker arasında

bir hoşnutsuzluk yarattığını vurgulamaktadır. Hiç şüphesiz, uzun süreden beri yurtlarından uzak bölgelerde sefer yöneten emîrlerin bu uyarısı, yönetimleri altındaki askerin baskısının tabii bir sonucudur. Bu ise bir bakıma ordudaki tek merkezden yönetilen otoriteye alt yapıdan gelen bir direniştir de denilebilir. Bununsa Timur gibi hünerli bir devlet adamı tarafından hissedilmemesi imkânsızdı. Ancak, kaynaklar, bu karşı koyma ve uyarıların Timur tarafından nasıl bir değerlendirmeye tabi tutulduğu konusunda susmayı tercih etmekte ve sadece hükümdarın buna karşı çıkarak askerî harekâta devam etme kararında ısrar ettiğine değinmektedirler.

Bu verilen bilgiler arasında şimdiye kadar dikkati çekmemiş bir konu üzerinde burada durmak istiyoruz. O da Timur'un mutlak surette yarıda kalmış olan Anadolu'nun istilasını tamamlayacağına dair almış olduğu tarihî kararın bir kez daha vurgulanmasıdır. Şöyle ki, Sivas ve Malatya'nın alınmasından sonra Memluklu Sultanlığı ile hudut komşusu olan Timur'un Suriye'ye yürüme kararı verdiği zaman emîrlerinden gelen tepkilerin açıklanması yapıldığında, istilası söz konusu olan memleketler arasında Anadolu'nun da adı bir kez daha geçmektedir. Bu da göstermektedir ki, daha önce de yaptığı beyanlara rağmen, Suriye seferi bir paravan seferdir. Esas hedef Anadolu'nun ele geçirilmesidir. Nitekim bu da olmuş, Timur Suriye'den sonra Memluklu Sultanlığı içlerine yürümemiş, Anadolu'ya dönerek Ege kıyılarına kadar burayı işgal altına almıştır.

Bu açıklamalardan sonra, buraya kadarki olayların Timur ve Yıldırım Bayezid açısından bir değerlendirmesinin yapılmasının yerinde olacağı düşüncesindeyiz.

Acaba Timur'un belirttiğimiz istekleri Ferec tarafından kabul edilmiş olsaydı yine de Suriye'yi işgale girişecek miydi? Bu sorunun cevabı hiç kuşkusuz evettir. Çünkü Timur için asıl hedef Anadolu'nun ele geçirilmesini gerçekleştirebilmek için moral kazanmaktı. Bunu da ancak Suriye'de elde edeceği başarıyla sağlayabilirdi. Zira bu sefer, yorgun askerin, ellerine geçecek maddî imkânlar sayesinde, yorgunluğunu unutturabilecek nitelikteydi. Bizce aslında onu Sivas'tan öteye götürmeyen baş neden de budur. Emîrlerin Suriye yürüyüşüne karşı çıkarken ileri sürdükleri gerekçeler Timur'ca bilinmekteydi. Bu durum ise Sivas'tan içerilere değil, başsız Suriye topraklarına yapılacak yürüyüşle sağlanabilirdi. Düzenli bir Memluklu ordusundan söz edilemezdi; ama Yıldırım Bayezid'in pasif davranışlarına rağmen düzenli bir Osmanlı ordusu ile karşı karşıya gelmek ihtimali her zaman mümkündü.

Bütün bu yaptığımız açıklamalardan sonra diyebiliriz ki, Timur yerinde bir kararla Sivas'tan sonra yön değiştirme ihtiyacını duymuştur. Nitekim bu görüşlerimizin doğruluğunu, Suriye seferini izleyen günlerden sonra tekrar Anadolu'da görünen Timur'un kazandığı başarılar ispatlamaktadır. Üstelik bundan sonra, kaynaklara göre, Timur ile ordu arasında olumlu bir diyalog da başlamıştır.

Yıldırım Bayezid'e gelince burada da siyasî gafletinin devam ettiği dikkati çekmektedir. Çünkü Timur ve ordusu hakkında yeterli bilgiye sahip olsaydı, onu tekrar Anadolu içlerine dönmede tereddüde düşürebilecek olumlu bir hareket yapması gerekirdi. Çünkü şartlar, Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bayezid için son derece elverişli bir ortamın varlığını göstermektedir. Kaldı ki,

olumlu bir hareketi Ankara yenilgisini de engelleyebilirdi. Fakat Yıldırım Bayezid yaptığı bu hatalı hareketlerle de yetinmemiş, Timur'un güneye inmesini, onun artık Anadolu ile ilgisini kestiği şeklinde yorumlayarak muhtemel gelişmelere karşı da hiçbir olumlu tedbir almamıştır.

Timur'un, Suriye içlerine yönelik askerî yürüyüşünün ilk durağı Behisni olmuştur. Şahruh kumandasında gönderilen öncü kuvvetler şehrin kalesini şiddetle kuşatmaya başlamışlardı. Son derece sağlam bir kaleye sahip olan Behisni geçici bir süre için direnebilmişse de sonunda teslim olmuştu. Şehir ileri gelenlerinin Şahruh'a yaptıkları ricalar sonucu Timur kale komutanını cezalandırmamıştı. Elde edilen bu başarıdan sonra şehir, adına hutbe okunarak para bastırılması şartlarını kabul ederek tabiyyeti altına girmişti. Buna karşılık Arap kaynakları ise Timur'un şehri bir ay kadar süreyle yağma edip, yakıp yıktığını, ancak kalesini alamadığını iddia etmektedirler. Nitekim aynı kaynaklara göre Timur, buna rağmen Behisni'deki kalışını uzatmamış, Halep'e doğru yürüyüşüne devam etmiştir. Aslında burada bir ay kalışını Halep'ten gelecek haberleri beklemesine bağlayan bu kaynaklara göre Timur, Halep şehrinin ileri gelenleri ve büyüklerinin yanına gelerek kendine bağlılıklarını bildireceklerini sanmaktaydı. Öte yandan Behisni'nin işgali ve çevresinin kontrol altına alınmasıyla Memluklu Sultanlığı hâkimiyet sahasına fiilen girilmiş oluyordu. Buradan beklediği haberleri alamayan Timur, Antep'e yönelmişti. Ancak Timurlular şehre yetişmeden zenginler ve ileri gelenler Antep'i terketmişlerdi. Şehirde kalan halk ise kale kapılarını kapayarak savunma tedbirleri almışlarsa da başarı sağlayamamışlardı. Antep'i harabederek hisarların burçlarını yıktıran Timur, kısa

sürede buraya hâkim olmuştu. Ancak burada Arap kaynaklarındaki haberlere dönerek, Timur'un güneye gitmesi ve Memluklu Sultanlığı hâkimiyet sahasına girmesi sonucu ortaya çıkan yeni durumun açıklamasını yapmak gerekmektedir. Çünkü Timur, sultanlığa yakın bölgelerde görünmesi ile Suriye'yi ciddî bir bunalımla karşı karşıya getirmişti. Nitekim Arap kaynakları bu sırada Suriye'nin tam bir kaos içine düştüğünü samimi bir dille ifade etmekten çekinmemektedirler. Şöyle ki Timur, Behisni'de bulunduğu sırada Suriye şehrindeki halk ve özellikle tehlikenin yakınında bulunan Halep halkının ileri gelenlerini, yani âyan ve eşraf tabakasını büyük bir korku ve gelecek endişesi kaplamıştı. Değerli eşyalarını uzak ülkelere ve erişilmesi imkânsız yüksek yerlere taşımaya başlamışlardı. Halkın köylü kesimi ise kendilerini yakın tehlikeden koruyabilecek yer olarak kaleyi seçmişler ve yanlarına alabilecekleri eşyaları ile birlikte bu korunma yerine sığınmışlardı. İçlerinden bazıları burayı yeterince emin bulmadıklarından kişisel ve taşınabilen mal varlıklarını Antakya yakınlarındaki dağlık bölgelere taşımayı tercih etmişlerdi. Nitekim tehlikenin doğal sonucu ortaya çıkan göç sırasında nakil aracı olarak kullanılan katır ve deve fiyatlarının alabildiğine yükselmesi, Halep halkındaki şehri bir an önce terketme eğiliminin ne kadar fazla olduğunun en iyi delilidir. Ayrıca bu esnada Halep şehri tehlikenin çok yakınında bulunan, yurtlarını terk etmiş köylüler tarafından adeta istilaya uğramış bir şehir görünümü almıştı. Bu haliyle de Halep, Timur'un işgaline adeta hazır bir hale gelmişti, demek yanılgı olmaz kanısındayız. Her ne kadar şehirde naib olarak Demirtaş görev başında idiyse de bu kaosu önleme imkânına sahip olmadığı, verilen bu bilgilerden sonra açıkça ortaya çıkmaktadır.

Arap kaynaklarının verdikleri bu bilgilerin yanında, bazı kaynaklar da, Timur ordusu Behisni'ye geldiği zaman Demirtaş ve Halep halkını büyük bir korku kaplamıştı, diyerek anlamlı bir tarzda kısaca durum hakkında bilgi vermektedirler.

Suriye'de tehlike eşiğinde ortaya çıkmış olan sosyo-ekonomik ve siyasî bunalımın başkent Kahire'deki yankılarına gelince : Timur'un Memluklu Sultanlığı topraklarına girmesini izleyen günlerde Halep'ten başlamak üzere tüm Suriye şehirlerini ele geçireceği yolunda haberlerin doğruluk kazanmasından sonra, memleketteki şehirlerin naibleri kurtuluşu yine Kahire'den gelecek yardıma bağlamışlardı. Bu tür uygulamalara Berkuk devrinde de sık sık başvurulduğu bilinmektedir. Ancak bunun Memluklu Sultanlığı'nın yönetim sisteminin tabii bir sonucu olduğuna da işaret etmek gerekmektedir. Süratle ikinci vezir emîr Temir'i başkent Kahire'ye gönderen Halep Naibi Demirtaş, Timur'un Halep'e gelmekte olduğunu haber vererek bölge halkının içinde bulunduğu kötü durumu Sultan Ferec'e iletmiş ve ondan acele yardım isteğinde bulunmuştu. Bu çağrıdan sonra Ferec'in Suriye'deki topraklarını, Timur'un işgalinden korumak için hazırlıklara başladığını görmekteyiz. Mısır Memluklu vezirinin Halep'e askerî yardım sağlaması amacıyla, Halep ve Şam bölgelerine gitmesi için ferman çıkartmıştı. Ayrıca el - Mühanne Araplarının Önderi Nuayr'a yazılan fermanı da alan Esenboğa Türkmen beyleri ve kale komutanlarına verilmek üzere elli çift işlemeli kadife hil'at ve askerlerin yiyip içeceklerinin giderinin karşılanması amacıyla yanına çokça Mısır altını alıp yola çıkmıştı. Bu ilk hazırlıklarla ilgili olarak bilgi veren Timur kaynakları da Sultan Ferec'in yardım çağrısını alır almaz Şam, Antakya, Trablus, Hama, Humus, Baalbek, Safed

ve Rum Kalesi gibi Halep'e komşu ülkelerin yöneticilerine emirler göndererek Naib Demirtaş'a yardım için Halep'te toplanmalarını istediğini bildirerek, Arap kaynaklarına olan yakınlıklarını dile getirmektedir.

Bunların yanısıra Kahire'de halife, kadılar ve emîrleri davet ederek meclisi toplayan Ferec, Timur meselesini mecliste hazır bulunanlara açmış ve onlarla tartışmıştı. Mecliste tartışılan konulardan biri ordunun araç ve gereç ihtiyacının karşılanabilmesi için yeterli kaynak bulma meselesi olmuştur. Sultan Ferec, babası Berkuk'un devrinde yaptığı gibi, Timur'un Memluklu Sultanlığı için büyük bir tehlike teşkil ettiğini toplantıya çağrılan mecliste belirtmiş ve askerî giderleri karşılamak için iki kaynak önermişti. Bunlardan biri, tüccardan mallarının bir kısmını almak, ikincisi de vakıf gelirlerini bu işe ayırmaktı. Ancak tüccar mallarının yarısı veya üçte biri ile vakıf gelirlerine el koymak teklifine baş kadısı karşı çıkmıştı. Bunun üzerine meclis hiçbir karara varmadan dağılmıştı. Fakat tehlikenin önemini göz önünde bulunduran öteki bilginler, Ferec'in ileri sürdüğü düşüncelerinin haklılığını kabul etmelerinden sonra uygulamaya geçilmişti. Kahire'de sözünü ettiğimiz hazırlıklar sürdürülürken Halep Naibi Demirtaş da şehrini, imkânlarının elverdiği ölçüde, savunmaya elverişli duruma getirmek için çalışmalara başlamıştı. Ancak Sultan Ferec'in Suriye'yi Timurlulara karşı savunmak için hemen harekete geçmesinin beklendiği bir sırada, onun son derece yavaştan aldığı ve işin ciddiyetini anlamadığı kaynakların ortaklaşa dile getirdikleri bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatta zaman zaman Suriye'den gelen haberlerin kendisini iktidardan uzaklaştırmak için girişilen bir tertip gibi değerlendirildiğini de görmekteyiz. Ne var ki, merkezî otoritenin başında

dikkatsizliğin ve umursamazlığın hâkim olduğu Kahire'nin aksine bölgedeki komutanların, Halep'in yardımına gelmeleri yolunda yapılan çağrı olumlu sonuç vermişti. Çünkü merkez emrine uyan Suriye şehirlerinin hâkimleri Halep'e yardım için harekete geçmişlerdi. Başta Şam şehrini korumakla görevli komutan Sudun, askerleri ile Halep'e gelerek Demirtaş'a katılmıştı. Bunu takiben de Hama, Humus, Antakya, Trablus, Nablus, Baalbek, Gazze, Remle, Kadis, Kerek, Safed'in hâkimleri de askerleriyle Halep'e gelmişlerdi. Böylece kısa bir süre içinde Halep'te, Timur ordusuna karşı, Suriye topraklarını savunmak için çok sayıda asker toplanmıştı. Yalnız ihtiyatlı kişiliğe sahip bir idareci olan Demirtaş, Timur'a karşı yürüme kararından önce kendisine katılan Suriye şehirlerinin korumasıyla görevli kişilerle bir danışma meclisi toplamayı uygun görmüştü. Böylece izlenecek ortak askerî politikayı tespit etmek konusunda bir karar almayı sağlamak istemiş, tek başına karar vermekten kaçınmıştır. Ne yazık ki, Arap kaynakları bu danışma meclisi hakkında herhangi bir bilgi vermekten kaçınmışlardır. Bazı kaynaklarda da parça parça bilgiler bulunmaktadır. Bu parça parça bilgiler, ilk bakışta Timur korkusunun bulunduğunu bize açıklamaktaysalar da yine bize Suriye'de hâkim olan havayı yansıtmaktaydılar. Ancak Halep şehri halkıyla çevresindeki toprakları korumakla görevli Demirtaş'ın başkanlığını yaptığı meclis, Timur'a direnme kararı almıştı. Böyle bir kararın alınmasında Şam Naibi Sudun'un büyük katkısı olduğu ana kaynaklarımızın verdikleri bilgilerden anlaşılmaktadır. Çünkü aynı kaynaklarca tecrübesiz ve bazı gururlu kişilere önderlik yaptığı ilan edilen Sudun ve yandaşları ilk görüşe karşı çıkmışlar "kim korkarsa zarar eder" prensibinden hareket ederek Suriye'de 60.000 köy ve kasabanın varlığını savunarak her yerden bir tek asker alınsa 60.000 kişilik bir ordunun toplanabileceğini ileri sürmüşlerdi. Sonuçta savaş taraftarı kişiler ağır basınca savaş için gerekli hazırlıklara süratle başlanmıştı. İyi çalışan bir haber alma örgütü sayesinde Memluklu emîrleri arasında başlayan görüş ayrılığından haberdar olan Timur'un son derece ileriyi düşünerek hareket ettiği gözden kaçmamaktadır. Çünkü o bir savaş taktiği olarak Memluklu ordusunun kaleden çıkarak bir meydan savaşını kabul etmesini istemekteydi. Devrin kaynaklarının da ortaklaşa dile getirdikleri gibi sağlam bir kalesi olan Halep önünde kuşatma savaşı vermek, aslında yorgun olan Timur'un ordusu için bir bozgunla sonuçlanabilirdi. İşte bu düşüncelerin ışığında ileriyi düşünerek hareket etmeyi tercih eden Timur, Halep yakınına gelerek ordugâhını kurmuş, fakat şehre saldırıya geçmemişti. Gerçekten de çok geçmeden bu taktiğin olumlu sonuçları alınmaya başlamıştı. Timur ordusunun durakladığını gören Memluklular, şehir dışına çıkarak savaş hazırlığı görmeye başlamışlardı. Kesin sonuçlu savaştan önce iki taraf arasında bir seri çatışma olmuştu. Arap kaynaklarına göre, bu sırada Şam naibi sağ kolda, Halep naibi sol kolda, geri kalan naibler ise orta kolda yani merkezde olarak Memluklu ordusu savaş düzeni almıştı. Ünlü komutanların yönettikleri, daha çok bir gövde ve kuvvet gösterisi niteliğini taşıyan öncü savaşlarında, göze görünür bir başarı elde edilememiştir. Sonuçta Timur, ordusunu mükemmel bir tarzda savaş tertibine soktuktan sonra harekete geçmişti. Bu genel taarruz karşısında Memluklu ordusu tutunamamış ve ağır kayıplar vermişti. Bu orduya kumanda eden Halep Naibi Demirtaş ile Şam Naibi Sudun'un genel saldırı önünde tutunamayarak ka-

leye çekilmeleri, askeri büsbütün ne yaptığını bilmez hale düşürmüş ve Halep şehri sokakları ölülerden geçilmez olmuştu. Başsız kalan ve Demirtaş'a yardıma gelen öteki Suriye şehirlerinin askerlerinden canlarını kurtarabilenler de Şam tarafına doğru süratle çekilmeye başlamışlardı. Halep şehrini kontrolü altına alan Timur ise kaleyi ele geçirmek için gerekli planları hazırlamış, bunu izleyerek de kaleyi çepeçevre kuşatma altına aldırmıştı. İşte Hicaz'a gitmek üzere Halep'e gelmiş bulunan Nizameddin Şamî Timurlular tarafından esir edilmiş, ancak Timur adına bir eser yazdıktan sonra serbest bırakılmıştır. Nizameddin Şamî Suriye'deki Timur öncesi esen korku fırtınası ve Halep şehrinin alınması ile kalenin kuşatılmasını bizzat görmüştür. Öte yandan şiddetli kuşatmaya rağmen Halep Kalesi'ni savunmaya devam eden Demirtaş ve Sudun'a hitaben bir mektup gönderen Timur, bunlara nasihatlerde bulunarak direnmeden vazgeçmelerini istemişti. Sonuçta başka bir çıkar yol göremeyen Memluklu yöneticileri, kalede bulunan şehrin ileri gelenlerini de yanlarına alarak Timur'a teslim olmuşlardı. Timur, Demirtaş ve Sudun'un zincire vurularak derhal tutuklanmasını emretmişti. Daha sonra da Halep Kalesi'nde Timur adına güvenlik sağlanmış, hazinenin tümü de naibler meclisinin eline geçmişti. Arap kaynakları Timur'un Halep'te bir ay kaldığını, bu süre içinde köylerde yağmanın sürdüğünü, ölülerin çokluğundan şehir ve etrafındaki bölgelerin koku ile kaplandığını bildirirler. Bu olaydan sonra Timur, Ferec'e bir mektup yazarak Demirtaş ve Sudun'un esirleri olduğunu, Halep şehri ve kalesinin ellerine geçtiğini, Avnik Kalesi'ni korumakla görevli iken Karakoyunlu Kara Yusuf tarafından esir alınarak Kahire'ye gönderilmiş olup halen yanlarında tutukluluk hali devam eden Atlamış'ın salıverilmesi halinde esirleri olan Memluklu emîrlerinin hemen serbest bırakılıvereceklerini bildirmişti.

Ancak Suriye'nin tamamını işgal kararı almış bulunan Timur, Halep'e bir grup idareci bırakarak şehrin dışında ordusuna çeki düzen vermişti. Sonra, birkaç emîrinin birlikte Hama'nın zaptına gitmelerini sağlamıştı. Hama'ya yetişen kuvvetler şehri hemen işgalleri altına almışlar fakat kalesini ele geçirememişlerdi. Bu haber Halep yöresinde dinlenmekte olan Timur'a ulaştırılınca buradan hareket eden hükümdar, Hama şehrinde ordugâhını kurmuştur. Kaleyi savunmayla görevli Memluklu askerleri ve halk, Timurluların sayıca çokluğu karşısında direnmenin bir yarar getirmeyeceğini anlayarak onların emirleri altına girmeye karar vermişlerdi. Bu karardan sonra şehrin ileri gelenleri ağır hediyelerle kaleden dışarı, ablukayı sürdürmekte olan emîrlerin yanına gelerek afta aracılık yapmalarını istemişlerdi. Bu istekleri emîrler ve oğulları aracılığı ile Timur'a iletilmiş ve onun tarafından uygun görülmüştü. Hama'dan elde edilen bütün gelirler de emîrler arasında paylaşılmıştı. Ancak Hama'nın işgali tamamlandıktan sonra Timur'un sefere devam arzusu, ordu içinde yeni bir muhalefeti ortaya çıkarmıştı. Şöyle ki, kısa bir dinlenmeden sonra Hama'dan Şam üzerine yürümek isteyen ve kararını komutanlarına açıklayan Timur, sert bir tepki ile karşılaşmıştı. Karara karşı olan komutanlar, askerin iki yıla yakın bir süredir hareket halinde olması nedeniyle, asker arasında hoşnutsuzluğun başladığı, savaş yapma isteğinin azaldığını ileri sürerek Trablus deryasında bu kışı mutlaka dinlenmekle geçirmeleri gerektiğini ve baharda dinlenmiş bir ordu ile Suriye üzerine yürümenin daha uygun olacağı görüşünü savunmuşlardı. Düşüncemiz

odur ki, kumanda heyetinin bu istekleri asker arasındaki huzursuzluğun en açık habercisidir. Ne var ki, bu haklı görünen direnmeden olumlu bir sonuç alınamamıştı. Çünkü Timur, kararında ısrar etmişti. Yalnız bu direnişin kırılması yolunda yapılmış bir işlemin varlığından şüphe etmediğimiz halde, her nedense kaynaklarımız, Timur bu isteği kabul etmedi diyerek değindiğimiz konuda susmayı tercih etmektedir. Şam yönündeki yürüyüşün ilk durağı Humus olmuş ve bunu Baalbek'in işgali izlemişti. Daha sonra da mevsimin kış olması sebebiyle burada fazla zaman kaybetmeden Şam üzerine yürünmüştü.

Bu ana kadar tutumunda bir değişme görülmeyen Ferec'in Şam üzerine düşen bu tehlikeden sonra, aktif bir davranış içine girdiğini görmekteyiz. Artık Timur, kazandığı başarıdan sonra Suriye'nin Memluklu Sultanlığı'ndan kopmasının yakın olduğuna geç de olsa inanmaya başlamıştı. Zira Halep kuşatmasına seyirci kalan ve öteki şehirlerden gelen kuvvetlerle Timur'un ilerlemesinin durdurulabileceğine inanan Ferec, bu kez tehlikenin ağırlığını hissetmiş olacak ki, Kahire'den bizzat bölgeye gelme ihtiyacını duymuştur. Bize göre, Sultan Ferec'in tıpkı Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bayezid gibi, tüm olup bitenleri Kahire'den oluruna yönetmeye kalkışması Timur'un Suriye istilasını kolaylaştıran sebeplerden sadece biri olmuştur. Daha Halep öncesi gelen haberleri büyük bir umursamazlıkla karşılayan genç sultanı, ancak Timur'un Şam'a yürüdüğü haberi biraz olsun harekete geçirebilmişti. Fakat yine de Şam'dan gelen ilk haberlere inanmayan ve bunları şüphe ile karşılayan Ferec, ancak özel habercisinin Kahire'ye gelerek Halep, Hama ve Humus'un Timur'un eline geçtiği haberini getirmesinden sonra ona karşı savunmaya karar verdiğini ilan etmiştir. Halep'i savunmaya memur edilen kuvvetlerin Timur

karşısında tutunamayıp ağır kayıplar vererek Şam'a çekilmeleri üzerine başkent Kahire'ye baskılar daha da artmıştır. Suriye'deki idareciler bizzat sultana tutumunu yeren mektuplar yazarak Şam'a gelmesinin gerektiğini, böylece halkın korkusunu gidermesi lazım geldiğini bildirmişlerdi. Bu ısrarlı istekler karşısında kalabalık bir ordu ile Kahire'den hareket eden Sultan Ferec, Şam'a gelmişti. Burada olayların yakın görgü tanığı kişilerin verdikleri bilgilere göre, Timur önünden kaçanların da kendisine katılmalarıyla gittikçe artan bir kalabalıkla Gazze üzerinden Şam'a gelmiş olan Ferec, şehir ve kalenin kendisini koruyacak yerlerini kuvvetlendirmeye koyularak şehri savunmaya hazır hale getirmek istemiştir. Bu sırada Timur, Baalbek'i henüz terketmiş ve Şam'a doğru yola çıkmıştı. Bu haberin alınmasından sonra Ferec, Timur'a üç kişiden oluşan bir elçi heyeti göndermişti. Ancak Timur devri tarihçilerinin iddia ettiklerine göre bunlar bir elçi heyeti olmaktan çok, Timur'u öldürmek için eğitilmiş ve yanlarında zehirli hançerler taşıyan gerillacı bir gruptu. Bunlar ne yazık ki, görevlerini başaramamış, Timur'un huzuruna kadar çıkamamışlardı. Nihayet Yüce Divan önünde yapılan yargılama sırasında suçlarını kabul eden bu kişilerden biri, baş sorumlu görülerek cezası verilmiş, öteki ikisinin ise Şam'a dönmesine izin verilmişti. Şam önlerine gelen Timur ise güneyde Mısır yolu üzerindeki bir düzlüğe ordugâhını kurmuştu. Buradan Memluklu sultanının davranışlarını izleyen Timur, sağ, sol ve orta kollardan öncüler çıkartmıştı. Bu kuvvetlere bilgi toplama görevi vererek muhtemel Memluklu saldırılarını önlemelerini istemişti. Emîrzade Rüstem ve Seyyid Hoca, Şeyh Ali'nin idaresindeki kollara ait askerlerin Memluklularla yaptıkları ilk savaşlarda başarı

Timurlularda kalmıştı. Ancak bu sırada Timur için ağır bir olay meydana gelmişti. Emîrzade Hüseyin, emrindeki emîrler ve Tacik askerleri olduğu halde Memluklu Sultanı Ferec'e sığınmıştı. Bu olay, Timur'u son derece kızdırmıştı. Ancak bu tip hareketler daha Sivas'ın işgalinden hemen sonra ortaya çıkmıştı. Ordu içinde esasen muhalif unsurlar vardı, fırsat kollamaktaydılar. Nitekim Emîrzade Hüseyin'in bu hareketi de hemen ortaya çıkmış bir hareket niteliğinde değildir. Bizce, askerde savaşa karşı bir bıkkınlığın belirdiğini söyleyerek Humus'tan ileri gidilmemesini isteyen gruba önderlik yapmış olan kişi de, Emîrzade Hüseyin olmalıdır.

Bu sığınma olayı Memluklularca büyük bir sevince sebep olmuştu. Bunlar Emîrzade Hüseyin'e olağanüstü bir itibar göstererek onu hükümdar gibi karşılamışlardı. Hatta Sultan Ferec kendisini bizzat kabul ederek ikramlarda bulunmuştu. Timur ise bu yeni gelişmeler karşısında Ferec'e yeni bir elçi göndererek eski isteklerini tekrarlamış birçok defa Atlamış'ın geri verilmesini istediğini, her defasında başka başka bahaneler ileri sürerek Atlamış'ın kendisine gönderilmediğini bildirerek, "bununla beraber sonucun daha kötü olmasından korkar, Atlamış'ı bize gönderir, hutbe ve sikkede adıma değiştirme yapmayı kabul ederseniz, hakkınızda hayırlı iş yapmış olursunuz. Böylece eşiniz, dostunuz ve akrabanız da büyük bir tehlikeden kurtulur. Aynı zamanda aramızda bir dostluk da kurulur, ırz, mal ve mülkünüz bizim ordumuzun zararından uzak kalmış olur" demişti. Bu kez Memluklular, Timur elçisini alışılmışın dışında parlak bir törenle karşılamışlardı.

Ferec, görüşmelerin tamamlanmasından sonra, Timur'un elçisini geri göndererek yanına kendi elçisini de katmıştı. Memluklu Sultanı Ferec elçisi ile gönderdiği

cevap teşkil eden mektubunda "emrine girmeye hazır olduğunu, Atlamış'ı 5 güne kadar geri göndereceğini, elinden geldiğince her isteğini karşılamaya çalışacağını" bildirmekteydi. Şam önlerinde taraflar arasında karşılıklı olarak verilen mektuplarla ilgili olarak Arap kaynakları, devir olarak aynı zamanları anlatan öteki kaynakları doğrulamaktadırlar.

İki ayrı gruba mensup çağdaş kaynaklardaki bilgilerden çıkan sonuç şudur : Taraflar arasında savaş çıkmaması için meseleye barışçı bir hal çaresi aranmaktadır. İki taraf arasındaki var olan anlaşmazlıkların ortadan kaldırılması için barışçı bir çözüm yolu bulunduğu sırada Timur'un ordusunda başgösteren erzak sıkıntısı sebebiyle ordugâh değiştirme zorunluluğu birdenbire gerginliği yeniden artırmıştı. Yurtçuların isteklerine uyan Timur, Atlamış'ın geri verilmesi için verilen 5 günlük süreden yararlanarak orduyu Şam'ın güneydoğu taraflarına nakletmişti. Ne var ki, Timur ordusunun yeni bölgeye intikalini değişik şekilde yorumlayan Ferec, onu arkadan çevirme amacıyla Şam'dan dışarı çıkmıştı. Ancak askerlerini süratle savaş düzenine sokan Timur, karşı saldırıya geçmeyi başarabilmişti. Memlukluları Şam'ın dağlık bölgesine kadar geri çekilmeye mecbur bırakan Timur, tam bir başarı kazanmıştı. Bütün Şam halkının da silahlanarak Memluklu Sultanı Ferec'in yanında yer almasına rağmen bozgun büyük olmuş, çok sayıda insan kaybedilmişti. Bu çarpışmada Mısır Memluklu ordusunun sol kolunda Timurlulara karşı savaşan Emîrzade Hüseyin, Şahruh ve Miranşah'a karşı savaşmıştı. Nihayet büyük bozgun sırasında esir düşmüş ve Şahruh'un karşısına getirilmişti. Bu haber Timur'a ulaştırıldığında tutuklu olarak yanına getirilmesini emretmişti. Asi Emîrzade Hüseyin yasağın yerine getirilmesine kadar eli kolu bağlı olarak

hapsedildi. Ancak bir süre sonra Şahruh'un sürekli ricaları sonucu yasağın uygulanmasından vazgeçildi. Bunu takiben de kendisine hediyeler verilerek ödüllendirildi. Emîrzade'nin kendi otoritesini sarsabilecek boyutlara ulaşması muhtemel sığınma hareketi ve Timurlulara karşı savaşmasından sonra Timur'un ona karşı takındığı tavır gerçekten ilginçtir. Bizce, Timur'un önce cezasını kaldırması, sonra da sanki hiçbir şey olmamışçasına onu ödüllendirmesi, ordu içindeki kendine karşı olanlar yanında sempati kazanmak istemekten başka bir şey değildi. Çünkü sert hareketlerin havayı yatıştırmaktan çok daha da sertleştireceğini tecrübe ile görmüştü.

Timurlular, Ferec'e karşı kazandıkları bu ilk başarıdan sonra Şam şehri önlerine gelerek savaş tertibi almışlardı. Memluklu ordusu sayı, savaş araç ve gereçleri yönünden büyük bir üstünlüğe sahip olmasına rağmen bozgunun tesirlerini henüz üzerinden atmış değildi. Memluklu Sultanı Ferec son kararını vermeden önce komutanları ile bir kez daha bir araya gelmek istemişti. Toplanan komutanlar meclisinde içinde bulunulan olağanüstü güç durumdan kurtulma çareleri hakkında karşılıklı görüşler ileri sürülmüştü. Şam'da toplanan bu emîrler meclisinin çalışmalarına dair Arap kaynakları, toplantıda "emîrler arasında durum tartışma konusu yapıldı" diyerek konuyu geçiştirmektedirler. Buna karşılık Timurlu tarihçiler, eserlerinde bu konuya geniş yer ayırmaktadırlar. Timurlu tarihçilere göre : Mısır Sultanı Ferec, emîrlerin katılmasıyla bir meclis toplamıştır. Durumun genel bir değerlendirmesini yapan emîrler, "uğranılan yenilgiye rağmen henüz Şam şehri ve kalesi kontrolümüzden çıkmamıştır. Bu sebeple tekrar toplanarak Timurlulara karşı Şam ve kalesinin savunmasını yapalım" önerisinde bulunmuşlardı. Yine toplantıya katılan emîrlerden bir grup

da "elverişli şartlarla yapılan çevirme harekâtından alınan sonuçlar ortadadır. Timur, Şam'ı kesin olarak işgali altına almaya karar vermiştir. Sultan Ferec Kahire'ye dönsün, Şam halkı kendi geleceğini kendi belirlesin" şeklinde bir görüş bildirmişlerdi. Asıl kaynaklarımızda yer alan bu bilgilere göre toplantıya katılan üyelerin temayüllerinin iki grupta toplandığı anlaşılmaktadır. Bir yanda Timur ile savaşa devam etme görüşünü benimseyen grup, öte yanda ise Timur karşısında daha fazla yıpranmaması için Ferec'in Kahire'ye dönmesini isteyen grup. Sonra gelişen olaylar Memluklu Sultanı Ferec'in ikinci grubun görüşünü benimsediğini doğrular niteliktedir. Nitekim aynı tarihçilere göre, Mısır'a dönmek için ortamı uygun hale getirmek isteyen Ferec, elçisini Timur'a göndererek zaman kazanma yolunu seçmişti. Ferec elçisi aracılığıyla "bu olayların çıkmasına biz sebep değiliz. Birtakım cahiller ve ayak takımıdır. Yoksa biz verdiğimiz sözü tutuyoruz; eğer emîr hazretleri (Timur) emrederse bize yarına kadar izin versin, her ne isterse yerine getirelim. Şimdiye kadar iki taraf arasında anlaşmazlık konusu olan sorunları da barış yoluyla ortadan kaldırmaya hazırız" diyordu. Gerçekten de elçisi yalan sözlerle hükümdarı adına Timur'u oyaladığı bir sırada, Sultan Ferec bizzat kendisi önde olmak üzere emîrleri ve devlet erkânı ile birlikte Şam'ı kendi kaderi ile başbaşa bırakarak kaçarcasına gece yarısı Mısır'a doğru yürüyüşe geçmişti. Ancak Arap kaynakları Timur korkusundan kaçma olayını, daha başka bir deyişle Suriye'yi Timur'a bırakmanın açık delili olan Mısır'a dönüşü, değişik biçimde nakletmektedirler. Olayların en yakın gözlemcisi İbn Haldun, Sultan Ferec ve yakın emîrleri, bir kısım Memluklu emîrlerinin başkent Kahire'ye dönerek kendi aleyhine isyan çıkarmayı planla-

dıklarını, bunun öğrenilmesi üzerine de Ferec'in Kahire'ye dönme kararı aldığını söyleyerek koruyucusunun korkaklığını örtmek istemektedir.

Memluklu Sultanı Ferec'in Şam'ı daha açık deyişle Suriye'yi, kendi kaderi ile başbaşa bırakarak ülkeyi terk ettiği haberini alan Timur, arkalarına takipçi kuvvetler göndermişti. Ayrıca iki emîrini şehre giriş çıkışı kontrolle görevlendirdi. Takipçi orduya kumanda eden emîrler Ferec'i yakalayamamışlar, fakat geride kalan ve kaçmakta olan Memluklu askerlerine ağır zarar verdirmişlerdi. Başsız şehre saldırıya geçen Timur ise Şam'ın dış mahallelerini kontrol altına almıştı. Bu sırada Şam'da büyük bir korku fırtınası esmekteydi. Sonuçta şehrin ileri gelenleri, kadılar, imamlar, Timur'a boyun eğmekten başka bir çıkar yol olmadığını kabul etmişler ve huzuruna bir elçilik heyeti gönderme kararı almışlardı. Bu iş için görevlendirilen kimseler arasında Tunuslu büyük bilgin İbn Haldun da bulunuyordu. Heyet Timur'a gelerek aman malı vermeye hazır olduğunu bildirmiş ve şehrin anahtarlarını teslim etmişti. Ancak aman malının teslimi için kendilerine iki üç günlük bir sürenin tanınmasını istemişlerdi. Bu aman malının toplanması için de Timur'dan bazı adamlarını görevlendirmesini istemişler, Timur da bu istekleri kabul ederek adamlarından bazılarını bu işle görevlendirmişti. Halktan bu yolla, komutanları da dahil olmak üzere, oldukça büyük miktarda aman malı toplanmıştı (10.000.000 dinar).

Böylece Şam şehrini tamamen kontrolü altına alan Timur için halledilmesi gereken tek sorun Şam Kalesi kalmıştı. Çünkü yapı itibariyle ülkenin en güçlü kalelerinden biri olan Şam Kalesi'nde Timurlulara karşı örnek bir direnme sürdürülmekteydi. Ok, mancınık, arrade ve neft şişeleri kullanılan bu direnmede Memluklular kale yakınlarına hiç kimsenin sokulmasına izin vermiyorlardı. Verilen ağır kayıplara rağmen kuşatma çemberini daraltma kararı alan Timur, Miranşah ve Şahruh'un yanındakilerle ileri hatta faaliyet göstermelerini istemişti. Bu sırada şehirde çıkan bir yangın Şam'ın büyük bir bölümünü etkisi altına almıştı. Çok sayıda insanın da ölümüne yol açan bu yangın sırasında büyük Emeviye Camii de, içine sığınan binlerce insanla birlikte yanmıştı. Görgü tanıklarınca yangının bu şekilde büyümesine gösterilen neden, yapıların ahşap olmasıdır. Yangının çıkış nedenleri üzerinde kaynaklarımız susmaktadırlar. Ancak büyük bir ihtimalle kale üzerindeki baskıyı artırmak düşüncesiyle yangının Timurlular tarafından çıkarılması muhtemeldir. Nitekim kuşatmaya devam eden Timur, çok geçmeden kaledeki savunma sistemini çökertmeyi başarmıştı. Kale yöneticileri direnmeyi bırakarak anahtarlarını Timur'a teslim etmişlerdi. Şam'ın bütün hazinelerini kendine ait Yüce Divan'ın eline geçiren Timur, kalede bulunan Habeş, Hind, Çerkes kölelerini de toplatarak emîrzadeler ve emîrler arasında bölüştürmüştü. Geri kalan bütün kale halkını esir almış, esnaf ve sanatkârları da toplatarak başkenti Semerkand'a götürmeleri için emîrleri arasında paylaştırmıştı. İşlemlerin tamamlanmasından sonra da Şam'ın alındığı haberini Semerkand ile İran ve Turan ülkelerine duyurmak üzere fetihnâmeler yazılmasını emretmişti.

Bundan sonra da Miranşah ve Şahruh'un emîrlerinin Akka'ya kadar akınlar yapmalarını istemişti. Bu iş için kendilerine görev verilen emîrlerden Cihanşah ve Süleyman Şah Akka'ya kadarki kıyı bölgesinde geniş çapta bir sindirme hareketi uygulayarak bölgeyi verilen emirlere uyacak duruma getirmişlerdi.

Şam'dan ayrılmadan önce kısa süreli bir hastalık geçiren Timur, 7 yıllık bir sefer olarak tanımlanan bu yürüyüşünde başlıca iki gayeyi amaçlamaktaydı : Bunlardan biri Suriye'nin öteki ise Anadolu'nun işgali idi. Şam'ın alınması ile gayelerden birine böylece erişilmiş olunuyordu. Şam, Timur tarafından istila edildikten sonra, bölgede birçok malın sıkıntısı başlamış, bulunan mallar da değerlerinden çok fazla para karşılığı alınabilir hale gelmiştir.

14. *Timur'un Suriye'den Dönüşü*

Memleketi terke karar veren Timur, Şam'dan hareket ederek Humus'a gelmişti. Şehirde Timur'a karşı herhangi bir karşı koyma olmadığı için halka karşı ceza uygulanmamıştı. Burada toplanan savaş meclisinde yeniden bir durum değerlendirmesi yapan Timur, birtakım kararlar almıştı ki, bunların uygulanmasına hemen başlanmıştı. Dört seçkin emîri Timur tarafından iki bin kişilik bir kuvvetle Tedmir taraflarına gönderildiler. Çünkü bu sırada Dulkadırlı Türkmenler bölgede yağma ve talan yapmaktaydılar. Öte yandan seçkin iki emîr kumandasında 5.000 kişilik bir kuvvet de Antakya tarafına yollanmıştı. Merkezdeki kol da başlarında komutanları olduğu halde, 15.000 kişilik bir kuvvetle Köpeklû Türkmenlerinin cezalandırılmasına memur edilmişti. Bu Türkmen topluluğu Fırat kenarında Antep yakınlarında oturmaktaydı.

Tedmir tarafına Dulkadır Türkmenlerini cezalandırmaya giden kol, şehir çevresine konmuş bulunan Dulkadırlıları dağıtarak 20.000 koyun ele geçirmişlerdi. Türkmenler de bu baskı karşısında kaçarak Mekke'ye sığınmışlardı. Antakya bölgesine giden kol ise Asi Nehri boyunca bu şehrin yakınlarına kadar ilerlemişti. Bölgede tam anlamı ile bir cezalandırma ve yağma işlemi uygulayan bu kol sonra Halep yolu ile merkez kolda bulunan

Emîrzade Halil Sultan'a katılmışlardı. Birlikte Fırat kenarında Rum Kalesi'nde bulunan Köpeklû Türkmenlerine yetişmişlerdi. Türkmenler başlangıçta Timurlulara karşı parlak bir direnme örneği göstermişlerse de sonuçta çekilmek zorunda kalmışlardı. Savaş sırasında Köpekoğlu Şeyh Hüseyin ölmüş, öteki kardeşleri de yanındakilerle güç bir durumda çöle kaçabilmişlerdi. Yakalanan Türkmenlerin tümü Timur taraflarından öldürülmüştü. Türkmenlerin yurtlarından uzaklaşırken bıraktıkları büyük yekûn tutan her cins eşyaları Timurluların eline geçmişti. Bu işleri gören birlik geri dönerken Antep'e bir kez daha girerek şehri yağmaladıktan sonra Timur'a katılmıştır. Merkez kolda görevini tamamlayan Halil Sultan da Halep'te Timur'a katılacaktır. Bu yapılan işler bize, Humus'ta toplanan savaş meclisinde alınmış olan kararların amaç olarak bölgede yaşayan Türkmenlerin cezalandırılmasını öngördüğünü göstermektedir.

Öte yandan Halep'e doğru yürüyüşüne devam eden Timur'un, Şam'ın kuşatılması sırasında işgaline karşı muhalefet gösteren Hama'ya tepkisi sert olmuştu. Şehri yakıp yıkan Timur, halkını esir alarak mallarını yağmalattırmıştı. Yol boyundaki bütün şehir ve kasabalarda da aynı yolu izlemişti. Halep'e girerken daha önce buranın kendi adına yönetimine memur bıraktığı üçlü yönetim grubu, yanlarında öteki Timurlu asker ve sivil yöneticiler olduğu halde, gelerek huzurda yeri öpmüşlerdi. Halep şehrinin ayakta kalan kısmını yaktıran ve kalesini kullanılamaz duruma getiren Timur, Fırat Nehri üzerindeki Bire (Birecik) Köprüsü'nden geçerek şehre girmişti. Birecik'in yönetiminden sorumlu olan Naib Emîr Nasreddin Muhammed b. Şöhrî birtakım hediyelerle Timur'a gelerek onun emrine uyacağını bildirmişti. Herhangi bir

direnme göstermeden emrine girdiğini gören Timur, halkına da zarar verdirmemişti. Timur'un Halep'te almış olduğu ganimetleri korumak için buraya bıraktığı kuvvet 3.000 kişiydi. Bunlar da dönüşte Timur'un Halep'e gelmesinden sonra şehri ve kalesini tahrip ederek ona katılmışlardı. Timur, Birecik'te bulunduğu sırada, Sivas ve Malatya'nın alınmasında kendisine eşlik eden, sonra da Malatya ve çevresinin yönetimine Timur tarafından bırakılan Kara Yülük Osman Bey gelerek tabiyetini yenilemişti. Burada vurgulanması gereken önemli bir nokta vardır; o da uzun senelerden beri Anadolu'nun güney ve doğu bölgelerinde göçebe hayatı yaşayan Akkoyunlu Türkmenlerinin millî bir organizasyona gidebilmek için ele geçirdikleri fırsatı iyi kullanmak istemelerine olan inançlarıdır. Lider Kara Yülük Osman, hâkimi olduğu topluluğun geleceği açısından Timur'un hiddetini üzerine çekecek davranışlardan kaçınmanın gereğine inanmıştı. Bu düşünceyle yerinde bir hareketle Birecik'te bulunan Timur'a gelmiş, ona bağlılığını sunmuştu. Daha açık bir deyişle projelerinin gerçekleşmesi için zamanın lehine çalıştığı bir sırada kendisi ve topluluğu için Timur'da bazı kuşkuların uyanmasına fırsat vermek istememiş ve Birecik'te ona kulluğunu tazelemişti. Timur devrinde yaşamış Şerefeddin Ali Yezdî'nin verdiği bilgiye göre, Timur'un Suriye yürüyüşü sırasında Kara Yülük Osman ve oğullarının, onun yanında bulundukları bilinmektedir. Ayrıca Halep önlerindeki savaşlarda Kara Yülük'ün oğlu İbrahim Bey'in büyük yararlıklar gösterdiğine değinen Şerefeddin Ali Yezdî, bundan son derece memnun kalan Timur'un onu ödüllendirdiğini haber vermektedir. Şerefeddin Ali Yezdî, Şam savaşlarına katılan Kara Yülük Osman Bey'in başarılarından söz etmektedir. Bir kısım tarihçilere

göre Kara Yülük, Timur'a Suriye dönüşü Birecik'te katılmıştır. Bize göre mantıklı olanı da budur. Çünkü gerek Mutahharten, gerekse Kara Yülük Osman Bey, Timur tarafından Anadolu'da bırakılmışlardı. Kara Yülük Osman Bey, Timur'un Suriye seferine oğullarını göndermiştir.

İşte Birecik'ten yanında Kara Yülük Osman Bey olduğu halde hareket eden Timur, Urfa üzerinden Mardin'e gelmişti. Timur bu bölgede bulunduğu sırada Hısn-ı Keyfa ve Erzen ve öteki bölge hâkimleri gelerek bağlılıklarını kendisine bildirmişlerdi. Ancak Mardin Hâkimi Melikü'z-zahir Mecdeddin İsa bunlara katılmamıştı. Bunun nedenlerini iyi anlayabilmek için Mardin Hâkimi Melikü'z-zahir Mecdeddin İsa ile Timur arasındaki ilişki ile siyasî çekişmelere değinmek yerinde olacaktır. Mardin Hâkimi Melikü'z-zahir Mecdeddin İsa daha önce esir edilerek uzunca bir süre Sultaniye'de tutuklu kalmıştı. Sonra da Timur tarafından bağışlanmış, eski topraklarına gönderilmişti. Buna karşılık da Mardin Hâkimi Melikü'z-zahir Mecdeddin İsa hiçbir surette verilen emirlerin dışına çıkmayacağı, hükümdarla bağlarını gevşetmeyeceği, ordusunun hareketi esnasında istenilen yere geleceği konusunda Timur'a teminat vermişti. Buna rağmen Suriye seferi sırasında hareketsiz kalmış, çağrılara olumlu cevap vermemişti. Bu türlü bir davranış içinde bulunması nedenine gerekçe olarak da komşularının korkusunu göstermişti. Ne var ki, Timur için geçerli bir mazeret olarak, bu gösterilemezdi. Çünkü en azından oğulları veya kardeşlerinden birini Suriye seferine gönderebilirdi. Mardin Hâkimi Melikü'z-zahir Mecdeddin İsa'nın bölgede Timur'a karşı direnebilen tek yönetici olduğu bu bilgilerden açığa çıkmaktadır. Bizce bu türlü davranışının temelinde Mısır Memluk-

lu Sultanlığı ile var olan dostluğu yatmaktadır. Çünkü bu dostluk daha Memluklu Sultanı Berkuk devrinde kurulmuştu. Berkuk kendisine hâkimlik beratı ve hediye olarak H. 801 yılında 30.000 dinar göndermişti. Daha sonra Memluklu Sultanlığı tahtına geçen Ferec devrinde de taraflar arasındaki ilişkilerde bir bozulma meydana gelmemişti. Bundan da destek alan Mardin Hâkimi Melikü'z-zahir Mecdeddin İsa uzun zamandır bölgede bütün şiddeti ile kendini hissettirmekte olan Timur baskısına karşı direnmeye devam etmekteydi. Mardin Hâkimi Melikü'z-zahir Mecdeddin İsa, Timur kendisine yaklaştığı sırada bile tutumunda herhangi bir değişiklik göstermemişti. Üstelik ona karşı olduğunu, giriştiği hareketlerle de kanıtlamak istemişti.

Timur, bütün bu olup bitenlere rağmen Mardin'e geldiğinde, kalesinin sarplığına güvenen ve düşmanları ile işbirliği halinde bulunan kale komutanı Mecdeddin İsa'ya, anlaşma çağrısında bulunmuştu. Ancak kaleye çekilen ve Timur'a karşı direnmeye karar vermiş olan Mardin Hâkimi Melikü'z-zahir Mecdeddin İsa, bu çağrıya hiçbir cevap vermemişti. 20 gün kadar kale önünde kalan Timur, arzu edilen bir sonuç alamayacağını anlayarak buradan ayrılmak zorunda kalmıştı. Ancak burayı terkederken ikiyüzlü bir kişi olarak nitelediği hâkime kızgınlığını şehri yakıp yıkarak alamak istemiş, Mardin'in binaları, pazarı ve diğer yerlerini tahrip ederek ve ettirerek oturulamaz duruma getirmişti. Arap kaynaklarında Mardin'in yakılıp yıkılmasıyla ilgili olarak yer alan haberlerde "Timur, Mardin'e varınca şehre saldırıp kaleye sığınmış olan hâkimden kaleyi terketmesini istedi. Hâkim Melikü'z-zahir Mecdeddin İsa, bunu duymazlıktan gelip ona hiçbir haber göndermedi. Timur orada 20 gün kadar kaldı. Sonra oradan ayrılırken Timur, şehrin tahrip edilmesini emretti. Hemen şehri tamamıyla yerle bir edip, eserlerini mahvedip, ağaçlarını söktüler, altını üstüne getirdiler" denmektedir. Bu bilgiler Timur kaynaklarında yer alan bilgilerin doğruluğunu bir kez daha vurgulamaktadır.

Çağdaş gözlemciler, Timur'un Mardin ve çevresi hâkiminin direnme kararından sonra Mardin Kalesi'ni alması işinin uzun zamanı gerektirdiğini anladığını, bu sebeple de kuşatmayı kaldırdığını iddia etmektedirler. Ayrıca Timur'un aldığı kararın doğruluğuna gerekçe olarak da, Mardin'in çorak bir alanda olması, yiyecek ve ot azlığının burada uzun süre kalmayı engelleyebileceğini ileri sürmektedirler. Ancak bu çekilme, Timur için 7 yıllık sefer sırasında almış olduğu ilk yenilgi olarak nitelenebilir. Zira başarısızlık sonucu Mardin'den çekildiği bir gerçek olan Timur'un hareketi bir kısım vak'anüvisler tarafından ustaca örtbas edilmektedir. Fakat buna rağmen bir konuya değinmek gerekmektedir. O da, Timur'un Mardin'de uzun süre harcamasının sakıncalı olduğunu kabullenmesidir. Çünkü onun için, hedeflerinden ikincisi, yani Anadolu'nun ele geçirilmesi meselesi, zaman kaybına hiç gelmeyen bir konuydu. Üstelik zaman zaman ordu içindeki huzursuzluk ve rahatsızlıklar da göz önüne alınırsa Timur'un Mardin'de daha fazla oyalanmamakta haklı olduğu ortaya çıkmaktadır.

Ne var ki, yine de Mardin'den ayrılmadan önce şehrin kalesinin sürekli abluka altında tutulması için gerekli tedbirleri almayı ihmal etmemişti.

Timur'un düşüncesi, bu sırada yanında ve idaresi altındaki yörenin sınırı Mardin Kalesi yakınlarına kadar uzanan Akkoyunlu Kara Yülük Osman Bey'e burayı ilave olarak vermektir. Buna karşılık da Kara Yülük Osman

Bey'den Mardin Kalesi'ne giriş ve çıkışı yasaklaması ve sürekli abluka altında tutmasını isteyecektir. Kara Yülük Osman Bey bu görevi hakkıyla yerine getirmiştir. Timur, Arapların hâkimiyetindeki Irak'a yürüdüğü ve Bağdat'ı tahrip ettiği sırada Kara Yülük Osman Bey, sürekli abluka altında tuttuğu Mardin Hâkimi Melikü'z-zahir Mecdeddin İsa'yı yenmeyi başarmış ve onu başka bir kale vermek suretiyle barışa razı etmişti. Ayrıca bölgesinde Timur adına çalışmalarını sürdüren Kara Yülük Osman Bey, oğlu İbrahim'i Hısn-ı Keyfa'ya göndererek buranın hâkimi Süleyman Eyyubî'yi vergi vermeye ve asker göndermeye mecbur bırakmıştı.

Burada Timur'un Arapların hâkimiyetindeki Irak'taki askerî ve siyasî çalışmalarına değinmeden önce tarihçi Aynî'nin Suriye seferi ve sonucu ile ilgili olarak verdiği son derece ilginç tabloyu ortaya koymak ve dikkatlere sunmak istiyoruz. Çünkü bu haberinde Aynî, ele geçirmenin şekline göre bir gruplandırma yapmaktadır. Ayrıca verilen bu bilgilerin ilginç olan bir diğer yanı da zafernâme adı verilen Timur tarih yazarlarının eserlerini doğrulamasıdır. Aynî'de verilen tablo şöyledir :

I. grup, harap edilen şehirlerin adlarını içermektedir. Bu şehirler Malatya, Elbistan, Zıbarta, Kâhta, Hısn-ı Mansur, Behisni, Rum Kalesi, Antep, Tell Bâşir, Kilis, Halep, el-Bâb, Şermin, Hama, Baalbek ve bütün Dımaşk (Şam).

II. grupta ise, eşyalarının alınıp halkına bin türlü sıkıntı çektirilen şehirlerin isimleri yer almaktadır. Bunlar da Safed, Sayda, Beyrut, Humus, Bire (Birecik) ve Darende'dir.

III. grupta ise, halkı tarafından terkedilen şehirlerin adları bulunmaktadır. Bunlar Gerger, Râvendân, Teyzîn, Cârım, Şeyzar, Kerek Nuh, Trablus, Kudüs, Aclun, Beysan ve Nablus'tur.

Bu tablo Suriye'de Timur'un uyguladığı harp stratejisini bütün açıklığıyla gözler önüne sermekte, bununla birlikte bir gerçeğin daha ortaya çıkmasına yardımcı olmaktadır. O da, Timur'un hiçbir şekilde Suriye'de kendi yönetimini yerleştirmek istemediği, sadece yürü, işgal et, yağmala ve yık prensibine bağlı kaldığı gerçeğidir. Nitekim Timur'un Suriye'den çekilmesinden hemen sonra Kahire'nin buradaki eski idarî düzeni yerleştirmesi de bu düşüncemizi desteklemektedir.

Böylece Suriye için yapmayı düşündüklerini gerçekleştiren Timur, Mardin'den Arapların hâkimiyetindeki Irak'a yönelmişti. Timur'un hemen Anadolu'yu ele geçirmeye girişmeyerek bu bölgeye yürümesinin sebebi de açıklanmaya muhtaçtır. Bizce gerisinde güçlü muhalif kalmasını istemeyen Timur'un Anadolu'yu ele geçirmeye dinlenmiş bir ordu ile başlamak düşüncesi bu yön değişikliğinde ağır basan husus olmuştur. Üstelik bu yol üzerinde, idarecisi Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bayezid tarafından korunan ve Anadolu'da oturmasına izin verilen Bağdat'ın da yakılıp yıkılması gerçekleşmiş olacaktı. Çünkü sürekli olarak Arapların hâkimiyetindeki Irak bölgesinde Timur'a güçlük çıkaran Celayirli Ahmed bir türlü ele geçirilememişti. Her defasında Timur bu bölgede göründüğünde, onun düşmanlarıyla işbirliğine giren Bağdat ve çevresinin hâkimi bazen Memluklu Sultanlığı, bazen de Karakoyunlularla birlikte kendisine karşı direnmesini sürdürebilmişti. Şimdi de yine Memluklu Sultanlığı'na yanaşmak istemiş, ancak bunda başarı sağlayamayınca Osmanlı memleketine sığınmak suretiyle düşmanca davranışlarının bir yenisini sergilemişti. Bütün bu sebeplerledir ki, Timurlu tarihçilere göre

kin ve nefret duyduğu, fakat bir türlü ele geçiremediği Celayirli Ahmed'in memleketini, dinlenme ihtiyacını yerine getirmek üzere Karabağ'a dönerken yerle bir etmek istemişti. Böylece de onun bölgesinden her çekilişinde yurduna dönerek güç kazanması imkânını da ortadan kaldırmış olacaktı. Bu düşüncelerle hareket ettiğini kuvvetle tahmin ettiğimiz Timur, bölgeye seçkin komutanların emrinde öncü kuvvetler göndermişti. Bunlardan Bağdat'a vardıklarında bölgenin durumu ve halkın tutum ve davranışları hakkında kendisine bilgiler ulaştırmasını istemişti. Öncü ordu Bağdat'ın doğu tarafına konmuştu. Bağdat ve çevresinin hâkimi Celayirli Ahmed çok önceleri kaçarak Osmanlı memleketine sığındığı için onun adına hâkim olarak, Celayirli boyundan ve sürgündeki hükümdarın akrabası Ferec bulunmaktaydı.

Bağdat'ta bu sırada Türkmen ve Arap oymaklarından oluşan kalabalık bir topluluk bulunmaktaydı. Ayrıca bölgede perakende durumda pek çok da asker vardı. Hemen değinmek yerinde olacak ki, aslî kaynaklarımızda yer alan bu bilgiler bize bu kalabalığın Timur'un Suriye seferinin neticelerinden biri olarak görünmektedir. Öyle anlaşılıyor ki, Timur tehlikesi karşısında sığınacak yer arayan Suriye'deki göçebe unsurlar, emin yer olarak seçtikleri Bağdat ve çevresine gelmişlerdi. Nitekim bu davetsiz misafirlerin çokluğundan cesaret alan ve Bağdat'ı Celayirli Ahmed adına yöneten Ferec, Timurlulara karşı direnmeye başlamıştı. Fakat iyi bir tarzda koordine edilemeyen bu kuvvetler, ilk hamlede ağır bir yenilgi almışlardı. Buna rağmen Ferec'in direnme kararında bir değişme olmamıştı. Bağdat'ta böyle bir direnmeyle karşı karşıya kalabileceğini hiç düşünmemiş olan Timur ise Bağdat'a uğramadan Tebriz'e geçme kararı vermişti.

Nusaybin ve Musul'u işgal eden Timur, Bağdat'ta direnmenin devam ettiğini öğrenince bu şehre yönelmek zorunda kalmıştı. Hatta Şahruh'a haberciler göndererek onun da Bağdat'a gelmesini istemişti. Bağdat'a yetiştiğinde burayı çepeçevre abluka altına alan Timur, şehri maddî ve manevî kaynaklarını zedelemeden ele geçirmek istemişti. Bu şiddetli abluka karşısında şehir ancak 40 gün direnebilmişti. Nihayet şehir işgal edilerek halkı geniş çapta bir katliama uğramıştı. Şehirdeki bütün mimarî abideler yıktırılmış ve Bağdat şimdiye kadar görülmemiş şekilde tahrip edilmişti. Bu olay 1401 yılı Temmuzunda olmuştu. Bu arada Gürcistan meselesi ile de ilgilenme fırsatı elde etmişti. Çünkü Timur'a bağlı olan Gürcistan'da görülen bağlılık bağlarını gevşetici çalışmalar yeni meseleler açabilecek boyutlara ulaşmıştı. Özellikle Gürcistan ve çevresinin hâkimi VII. Georgi'nin, kuşatması devam etmekte olan Alıncak'a her türlü yardımı yaptığı gibi, bizzat kuvvetleriyle bölgeye gelerek Timurlularla çatışmaya girmek istediği yolunda alınan haberler bardağı taşıran son damla olmuştu. Kalabalık bir komutanlar grubu eşliğinde Gürcistan'a bir ordu gönderilmişti. Bunlara aynı zamanda uzun süreden beri kuşatma altında tutulmakta olan Alıncak meselesini halletme görevi de verilmişti. Ancak ordu Avnik'e geldiğinde Sivas, Malatya ve Suriye'nin istilası süresince kuşatması sürdürülen Alıncak Kalesi'nin teslim olduğu haberini almıştı. Miranşah'ın komutanlarından Şeyh Muhammed ile Şahruh'un emrindeki Firuzşah'ın ve zaman zaman da Timur tarafından buraya yardıma gönderilen kuvvetlerin yönettiği bu işlem sonunda esir edilen Alıncak Kalesi Kumandanı Seyyid Ahmed tutuklanarak hükümdara gönderilmişti.

Öte yandan Bağdat'ın alınması ve tahribinden sonra Tebriz'e gelen Timur ise burada kısa bir süre duraklayarak memleket ve halkın işleriyle meşgul olmuştur. Bizce İran'daki Timurlu yönetimde görülen aksamalar Timur'un Tebriz'e gitmesini gerekli hale getirmiştir. Nitekim kaynaklarımızda ifade edilen halk ve memleket sorunlarından anlatılmak istenilen bu olmalıdır. Hele Sultan Mahmud Han ve Emîrzade Halil Sultan'ın beraberlerinde kalabalık bir emîrler grubu olduğu halde Meşhed'e kadar bir kontrol yürüyüşü yapmaları, bu konudaki düşüncemizi daha da güçlendirmektedir. Nihayet memleket sorununu halletmek için kaldığı Tebriz'den hareket eden Timur ise, süratle daha önce Gürcistan'a gönderilmiş olan orduya yetişmek isteyecektir. Yol üzerinde uzun bir kuşatmadan sonra alınabilen Alıncak'ı da ziyaret eden hükümdar, Şemkûr'da konaklamıştı. Burada Gürcistan hâkiminin elçilerini kabul etmişti. Kardeşi olan elçisi aracılığı ile VII. Georgi, Timur'dan şu isteklerde bulunmaktaydı : "Eskiden olduğu gibi ülkelerinde yaşamalarına izin verilsin. Haraç ve verginin hazineye gönderilmesinde aksamaya meydan verilmeyecektir. Sefer yapılmaya karar verildiği zaman istenildiği kadar asker yahut cizye gönderilecektir". Timur'a ulaştırılan bu isteklerden de anlaşılacağı üzere Gürcistan bağlı bir devlet sıfatıyla yerine getirmesi gerekli yükümlülükleri ihmal etmiş görünmektedir. Bu teklifleri kabul eden Timur, Gürcistan'dan bir daha yükümlülüklerini unutmamasını ve yolların sürekli açık tutulmasının sağlanmasını istemişti. Böylece Gürcistan sorununu hallederek burada arzuladığı düzeni sağlayan Timur, Karabağ kışlağına geçmişti. Yıl 1401-1402, mevsim kıştı.

Şimdi Timur'un Ankara Savaşı öncesi Anadolu, Suriye ve Arapların hâkimiyetindeki Irak ile Gürcistan'a karşı uyguladığı istilâ politikası ve sonuçları hakkında çizmeye çalıştığımız bu panoramada Osmanlılarca izlenen politikayı açıklamaya çalışalım. Daha başka bir deyişle, Sivas'ın alınmasından Timur'un Karabağ kışlağına gelişi süresince Yıldırım Bayezid nasıl bir tutum içinde olmuştur? Bunu göstermeye gayret edelim. Bizce, kaynaklarımızdaki bilgilerin dikkatle değerlendirilmesi sonucu yukarıda çizdiğimiz siyasî görünüm, Yıldırım Bayezid'in daha önceki Timur'un iki yürüyüşünde olduğu gibi pasif tutumunun devam etmekte olduğunu vurgulamaktadır. Timur da yeniden Anadolu'da görünmesini engelleyebilecek bir düşünceyi yaratacak herhangi bir çaba göstermemiştir.

Sivas ve Malatya'nın işgaline seyirci kalan Yıldırım Bayezid, Timur'a karşı bizzat silahlı bir harekette bulunma cesaretini gösterememişti. Sadece memleketindeki vilayetler işgal altına alınırken Memluklu Sultanlığı ile dostluğu yeniden kurarak bunların yardımını sağlamak istemişti. Ne var ki, bu arzu Memluklu başkenti Kahire siyasî çevrelerinde haklı gerekçeler ileri sürülerek, iltifat görmemişti. Buna rağmen Yıldırım Bayezid'in, Timur'un Suriye dönüşü Bağdat'ı tahribinden sonra yine Memluklu Sultanlığı'yla temasa geçtiğini görmekteyiz. Kaynaklarımızda açık ifadeler olmamasına rağmen, Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bayezid'in bu sırada da Timur'a karşı yardım, birlikte hareket etme ve dostluğu kurmayla hayalî diyebileceğimiz meselelerle zaman harcadığı gözden kaçmamaktadır. Buna ilişkin Arap kaynaklarında yer alan haberler de şöyledir : "Temmuz 1401 yılında uclar hâkimi Yıldırım Bayezid'in elçileri geldiler. Bu elçilerin başkanı Emîr Ahmed denilen biri olup Yıldırım

Bayezid'in büyük beylerindendi. Onları hüccâb ve kılavuzlar karşılayıp Barkiye kapısındaki Emîr Kustemiş el - Mansûrî'nin evine indirdiler. Elçiler yanlarında 10 köle, 10 at, 10 gümüş kupa, 10 gümüş tabak ve emîrler için gönderilmiş çeşitli hediyeler getirmişlerdi. Yıldırım Bayezid tarafından gönderilen mektup ayın yirmisinde okunmuştu".

Buradaki bilgiler yukarıda değindiklerimizi doğrulamaya yeter, kanısındayız. Ancak buna Memluklu Sultanı Ferec'in nasıl bir karşılık verdiğine dair herhangi bir bilgimiz yoktur. Bizce bu da isteğin, bir önceki gibi dikkate alınmadığının doğal bir sonucu olmalıdır. Çünkü Sivas'ın alınmasından sonra eski yaptıklarını unutarak Mısır'a dostluk çağrısında bulunduğu zamanki şartlarda herhangi bir değişme meydana gelmiş değildi.

Ancak bu süre içinde Yıldırım Bayezid'in yaptığı en olumlu iş, Timur'un 1400'lerde kendilerine yakın gelmesi üzerine memleketlerini terk ile önce Memluklu Sultanlığı'na sığınmaya karar veren, fakat bunda başarıya ulaşamayınca çıkar yolu Osmanlı memleketine sığınmada gören iki Timur düşmanı, Celayirli Ahmed ve Karakoyunlu Yusuf'u, koruması altına almak olmuştur.

15. *Anadolu'daki Siyasî Gelişmeler ve Sonucu*

Şöyle ki, Timur'un Anadolu içlerine yürüyeceği haberini Arapların hâkimiyetindeki Irak'ın ün yapmış idarecisi Celayirli Ahmed ile Karakoyunlu Türkmenlerinin önderliğini yapan Kara Yusuf'un tedirginlikleri artmıştır. Çünkü Timur'un uygulayacağı bir çevirme hareketi her ikisinin de sonunu getirebilirdi. Bu hükümdara düşmanlıklarını her fırsatta göstermiş olan Celayirli Ahmed ve Kara Yusuf bir süredir kader arkadaşlığı yapmaktaydılar. Nihayet bu iki arkadaş yeniden beliren Timur tehlikesi karşısında çıkar yolun memleketlerini terketme

olduğuna karar vererek sığınmak amacıyla Memluklu Sultanlığı'nın Suriye topraklarına girmişlerdi. Bu olayla ilgili olarak Arap kaynaklarında özellikle Aynî'deki bilgiler şöyledir : "Timur'un Suriye'ye karşı giriştiği hareketin başlangıcı 1400 yılındadır. Bunun sebebi şu idi : Bağdat ve Tebriz'i idare eden Sultan Ahmed, kötü davranışları nedeniyle beylerden ve halktan bir kısmını öldürmüş ve kendisine bağlı halka zulüm yapmaya başlamıştı. Beylerden geri kalanı ve halk birleşerek Sultan Ahmed'i Bağdat'tan çıkarmışlardı. Bundan sonra da Şiraz'daki Timur idarecisine haber göndererek gelip Bağdat'ı teslim almasını istemişti. Bunun üzerine Timur'un Şiraz'daki hâkimi gelerek Bağdat'ı teslim almıştı. Ahmed de Musul'da bulunan Türkmen Kara Yusuf'un yanına kaçmıştı. Onunla birlikte Bağdat üzerine yürümüş ve Şiraz'dan gelenlerle birleşen Bağdatlılara yenilerek Halep yakınlarına kaçmışlardı".

Ancak Timurlu tarihçiler ise bu sığınma olayını daha geniş bir şekilde vererek açıklık getirmektedirler. Bunlara göre, 1400'de Timur'un Anadolu ve Ortadoğu'da yeniden görünmesi Celayirli Ahmed'in korku ve telaşını artırmıştı. Daha sonra Timur'un Emîrzade Rüstem'i Bağdat üzerine gönderme kararını alması ise Bağdat hâkimi Celayirli Ahmed'i, telaşa kapılması sonucu, sorumsuzca davranışlara itmişti. Luristan bölgesinde kendisine bağlı yerlerin Emîrzade Rüstem tarafından birbiri arkasından alındığı haberi üzerine Bağdat'a kapanan Celayirli Ahmed kendisine ihanet ettiklerinden ve edebileceklerinden şüpheye kapıldığı yakınlarından birçoğunu öldürmüş ve halka zulmetmeye başlamıştı. Ancak sorumsuzca giriştiği bu öldürme olayları şehirde kendisine karşı güçlü bir muhalefet oluşturmaya yetmişti. Yeni gelişmeler karşısında Bağdat'ta kalmayı güvencesi bakımından sakıncalı gören Celayirli Ahmed,

gizlice şehri terk ederek Musul'da bulunan Karakoyunlu Kara Yusuf'a sığınmıştı. Kara Yusuf, Celayirli Ahmed'i dostça karşılamıştı. Emîrzade Rüstem'in Şiraz'a döndüğü haberinin alınmasından sonra da bir süre konuğu olduğu Kara Yusuf'a birlikte Bağdat'a dönme teklifinde bulunmuştu. Sonuçta yanında Kara Yusuf olduğu halde Bağdat'a dönen Celayirli Ahmed, herhangi bir güçlüğe uğramadan şehre hâkim olmuştur.

Bağdat'a gelişlerinden sonraki olayları tamamlar nitelikte bilgiler veren bir başka Timurlu tarihçi olan Hafız-ı Ebru sığınma kararı ve buna neden olan olayları şöyle açıklamaktadır : "Casusları aracılığıyla Timur'un hareketlerini izleyen her iki liderden Kara Yusuf, Timur'un Azerbaycan'a gelerek buradan ayrıldığını öğrendi. Bunun üzerine komutanları ve topluluğu ile vatanından ayrıldı. Oradan Diyarbekir'e geldi. Sultan Ahmed de Timur'un Gürcistan'ı kontrol altına aldıktan sonra Bingöl'e geldiğini öğrenince endişesi arttı. Bağdat'ta kalmayı sakıncalı görerek yerine Ferec'i bıraktı. Kendisi Musul'a yöneldi. Kara Yusuf, bunu duyunca onu karşıladı, birlikte oturdular konuştular. Timurluların Sivas'ı almak üzere hareket ettiğini, buradan Şam'a inerse kaçacak yollarının kapanacağını düşünerek Anadolu'ya sığındılar. Böylece Yıldırım Bayezid'e yetişmeye karar verdiler. Her ikisi de askerlerini düzene sokarak Hît'e geldiler. Fırat üzerine bir köprü yapılması için Sultan Ahmed emir verdi. Buradan yönetimleri altındaki 7.000 askerle geçtiler".

İlk bakışta iki kaynak grubu arasında büyük bir farklılık olmadığı, bir iki istisna ile benzer şekilde naklettikleri olaylardan hemen göze çarpmaktadır. Ancak ayrıldıkları nokta, Memluklu Sultanlığı'na sığınma şeklidir. Arap kaynakları Kara Yusuf'la birlikte Bağdat'a yürüyen Celayirli Ahmed'in Şiraz'dan gelenlerle birleşen Bağdat halkı ile yaptığı savaşta yenildiğini ve birlikte Halep'e kaçtıklarını söylemektedirler. Timurlu tarihçiler ise Bağdat'a Celayirli Ahmed'in tekrar sahip olduğunu bildirerek Arap kaynaklarından ayrılmaktadırlar. Öyle anlaşılıyor ki, bu ayrılma Arap tarihçilerinin her zaman yaptıkları gibi aynı sene içinde olan ayrı olayları birlikte sıralamak alışkanlığından ileri gelmektedir. Çünkü bunlar Sultan Celayirli Ahmed'in Bağdat'ı terk edişi, Kara Yusuf'a Musul'da katılışı ve tekrar birlikte Bağdat'a gelişleri olayı ile bunların Memluklu Sultanlığı'na sığınmaya karar verip Halep'e gelme olayını birlikte mütalaa etmektedirler. Bizce bu iki olay birbirinden ayrıdır. Bu sebeple de Timurlu tarihçilerin verdikleri bilgiler daha sıhhatli ve doğru görünmektedir. Yukarıda görüşlerinin bir kısmını verdiğimiz Timurlu tarihçi Hafız-ı Ebru şöyle devam etmektedir : "Memluklu Sultanı Berkuk öldüğü için yerine tahta geçmiş olan Sultan Ferec'e birlikte elçi gönderme kararı verdiler. Ondan yardım istemeyi düşündüler. Çünkü Halep yakınlarına gelmişlerdi. Buraya geldiklerinde henüz elçileri Kahire'den dönmemişti. Halep Valisi Demirtaş'tı. Askerini toplayarak onlara karşı çıktı. Sultan Ahmed ve Kara Yusuf'la savaştı. Arap komutanları da Demirtaş'la birlikteydiler. Sultan Ahmed'in yanında, Şehzade Mutasım ile komutanlardan Ali Paşa, Siyavuş, Şahin, Melik Ferruh, Mahbub, Ak Buğa ve Şökürcü, Kara Yusuf'un yanında da Pîr Hüseyin Sa'd, Busat, İlyas, Yar Ali Birader, Emîr Yusuf, Pîr Ömer, Kasım, Karaçuk gibi emîr ve sultanlar bulunmaktaydı. Savaş sırasında Halep naibi yenildi. Sayısız mal Sultan Ahmed ve Kara Yusuf'un eline geçti. Yenik düşen Memluklular Halep'e çekildiler. Ancak Sultan Ahmed ve Kara Yusuf'un Halep'i alabilecek kuv-

vetleri yoktu. Sultan Ahmed doğru yolun Anadolu'ya yönelmek olduğunu ileri sürdü. Her ikisi bu konuda anlaşarak Anadolu tarafına hareket ettiler. Behisni'ye geldiklerinde bilinmeyen nedenlerle bir anlaşmazlık çıktı. Kara Yusuf geri kaldı. Celayirli Ahmed yoluna devam etti. Malatya, Elbistan, Sivas, Ankara yoluyla Aksaray'a vardı. Yıldırım Bayezid, Sultan Ahmed'in memleketine geldiği haberini aldı. Onu karşıladı. Sultan Yıldırım Bayezid'den Frenklerle yaptığı savaşlar hakkında bilgi aldı. Kütahya dirlik olarak Sultan Ahmed'e verildi. Sultan Ahmed, Kütahya'da iş ve eğlenceye koyuldu. Yıldırım Bayezid Bursa'ya gitti. Sultan Ahmed'i Bursa'ya davet ederek ikramda bulundu. Bu sırada Kara Yusuf da Timurlu askerlerin önünden kaçarak Anadolu'ya gelmiş, Yıldırım Bayezid'e sığınmıştı. Buna da Aksaray dirlik olarak verilmişti" demektedir. Arap kaynakları da sığınma olayı sırasında iki arkadaşın karşı karşıya kaldıkları olayları, az önce verdiğimiz bilgileri doğrular ve destekler biçimde nakletmektedirler. Arap kaynaklarında yer alan bilgilere göre : "Halep yakınında bulunan iki arkadaş, bu şehrin naibine mektup yazarak durumlarını Sultan Ferec'e iletmelerini istemişlerdi. Ayrıca Sultan Ahmed Ferec'e mektup yazarak yanına gelmesine izin verilmesi teklifinde bulunmuştu. Fakat Halep Naibi Demirtaş, Kara Yusuf ve Ahmed'in esas niyetlerinin Halep'i ele geçirmek olduğunu sanarak korkmuş ve yanında Hama Naibi Dokmak olduğu halde az sayıda bir kuvvetle bunlara karşı gelmişti. Taraflar arasında meydana gelen çarpışmada Ahmed - Kara Yusuf ikilisi galip gelmişlerdi. Sayısız ganimetler ele geçirmişlerdi. Çarpışma sırasında Halep Atabeyi Emîr Canibek el-Yahyavî ve Emîr Nasreddin Muhammed b. Toktemir el-Gulbavî ve Emîr Battih öldürülmüşlerdi. Demirtaş'ın yenik düştüğü bu

savaşta ayrıca Hama Naibi Dokmak, Bire (Birecik) Naibi Emîr Nasreddin b. Şöhrî de esir edilmişlerdi. Daha sonra 100.000 dirhem kurtuluş akçeşi ödeyerek esirlikten kurtulmuşlardı". Nihayet bir başka Arap tarihçisi İbn Tagribirdi, bu savaştan sonra Kara Yusuf ile Sultan Ahmed ikilisinin ikinci defa Memluklu Sultanı Ferec'e gönderdikleri mektuptan söz etmekte ve içeriğini şöyle vermektedir : "Biz buraya savaş için değil, kendimizi kurtarmak için geldik. Demirtaş, bize ansızın saldırdı, kendimizi savunduk, yoksa öldürülecektik". Yine aynı kaynakta şöyle devam edilmektedir : "Devletin ileri gelenleri, bu mektuba iltifat etmeyip Şam naibine mektup yazarak, Şam askeri ile Kara Yusuf ve Sultan Ahmed'in üzerine yürümesini ve onlarla savaşıp yakalayarak Mısır'a göndermesini emretmişlerdi" demektedir. Ancak gurbetzedeler kazandıkları ilk başarıdan sonra Halep naibi ile Nuayr birleşerek Celayirli Ahmed ve Kara Yusuf'a tekrar saldırmışlar, bu defa zafer Memluklularda kalmış ve Sultan Ahmed'in hilafet kılıcı olduğu söylenen bir kılıçla sancak ele geçirilmişti. Ayrıca ağırlıkları da yağmalanmıştı.

Bütün bunlardan anlaşılmaktadır ki, iki arkadaş bu olaydan sonra yön değiştirmek zorunda kalmışlar, Anadolu'ya geçerek Yıldırım Bayezid'e sığınma kararı vermişlerdi. Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bayezid de bunlara karşı iyi davranarak ülkesinde kalmalarına izin vermişti.

Ancak burada bir Timurlu tarihçi, Şerefeddin Ali Yezdî'nin bu konuya aydınlık getiren bir kaydına da değinmek istiyoruz. Çünkü Hafız-ı Ebru, iki arkadaşın Memluklu memleketinde başlarına gelenlerden sonra onların hemen Anadolu'ya girdiklerini ve Yıldırım Bayezid tarafından kendilerine dirlikler verildiğini kaydetmek-

tedir. Buna karşılık Yezdî ise Celayirli Ahmed ile Kara Yusuf'un Memluklu Sultanlığı'na sığınmaları kabul edilmeyince geri Bağdat'a döndükleri ve burada gelişmeleri izlediklerinden söz etmektedir. Yine aynı yazara göre Sivas'ın alınmasından sonra Timurlular Elbistan'a karşı yürüyüşe geçtikleri sırada Bağdat'tan Anadolu'ya sığınmak için ayrılmışlardır. Burada Memluklu Sultanı Ferec'in davranışı üzerinde de durmak gerekmektedir. Bizce, onu babası Berkuk'un aksine bir davranışa iten bir takım sebepler vardır. Çünkü Halep naibinin memleketlerine sığınmak için gelen kişilere karşı takındığı olumsuz tutumdan haberdar olmamasını düşünmek yanlıştır. Halep naibinin bu hareketi Ferec'in emriyle yapılmıştır. Nitekim ilk başarıdan sonra Kara Yusuf ve Sultan Ahmed'in Ferec'e gönderdikleri mektuba Kahire'nin bu defa onların yakalanmaları için Şam naibine emir verilmesi bu görüşümüzü en açık şekilde doğrulamaktadır. Öyle anlaşılıyor ki, onu bu tür harekete iten asıl neden, Timur korkusudur. Çünkü bu iki arkadaş hakkında Timur'un ne gibi duygular beslediği Ferec tarafından iyi bilinmekteydi. Bu nedenle de Memluklu Sultanlığı'na karşı duygularında bir yumuşama olur düşüncesi ile bunlara memleketine sığınma hakkını tanımamıştır.

Ancak Yıldırım Bayezid'in memleketine sığınmak için hareket eden bu iki lider, Kara Yusuf ile Celayirli Ahmed, yolda yine de Timur engeli ile karşı karşıya gelmekten kurtulamamışlardır. Ana kaynaklarımızdan biri olan Yezdî, Timur'un bunların Anadolu'ya gelmekte olduklarını haber alınca üzerlerine kuvvetler gönderdiğini kaydetmektedir. Nitekim bu engelci kuvvetler karşısında ağır yenilgiye uğramışlardı. Sultan Celayirli Ahmed'in büyük kız kardeşi Sultan Dilşâd ile karı ve kızları da esir düşmüşlerdi. Celayirli Ahmed ise güçlükle canını

kurtarabilmiş ve Yıldırım Bayezid'in yanına gelmişti. Öyle anlaşılıyor ki, Kara Yusuf bu yenilgiden önce Celayirli Ahmed'den ayrılmış olduğu için burada ismi geçmemektedir. Zaten o da bir süre sonra Yıldırım Bayezid'e katılmıştır. Nitekim eserini Farsça yazmış olan Moğol asıllı tarihçi Hafız-ı Ebru "çok geçmeden de, Timur'un Suriye'ye indiğini gören Kara Yusuf emrindeki kişilerle birlikte gelerek Osmanlı memleketine girmiş, Yıldırım Bayezid'e katılmıştı. Sultan Ahmed'e gösterdiği misafirseverliğin aynını Kara Yusuf'a da göstermekten geri kalmayan Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bayezid, kendisine Aksaray'ı da dirlik olarak vermişti" demektedir.

Böylece Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bayezid'in ilk kez Timur'a karşı bir hareketine tanık oluyoruz. Üstelik bu iki Timur düşmanına ülkesinde yer veren Yıldırım Bayezid'de bir kıpırdanma da başlamıştı. Hiç şüphe yok ki, bu hareketlenmede en büyük pay memlekete gelen bu iki idareciye aittir. Çünkü ülkeleri sık sık Timur tarafından saldırıya uğramış olan bu kimseler, olup biteni bütün açıklığı ile Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bayezid'e anlatmışlardı. Nitekim bunların etkisi ile olacak ki, Sivas ve Malatya'nın işgaline seyirci kalan Yıldırım Bayezid, şimdi Erzincan yönünde harekete geçmeye karar vermişti. Böylece Sivas dahil bölgedeki Timurlu yönetime son verilmiş olacaktı. Ancak bu karar biraz acele fakat geç alınmış bir karar gibi görünmektedir. Çünkü, Suriye seferini başarıyla tamamlayan ve Bağdat'ı alarak Gürcistan işlerini yoluna koyan Timur, Karabağ'da kışlamaya hazırlanmaktadır. Bu kadar lehine gelişen siyasî şartlar içinde Anadolu'daki yeni gelişmeleri rahatlıkla izleyebilecek ve anında müdahalesini yapabilecek bir avantajı da elinde tutmaktaydı. Gerçekten

de bu, düşündüğümüz gibi olmuş, Yıldırım Bayezid, Kara Yusuf ve Celayirli Ahmed'in kışkırtmaları ile yaptığı ve oldukça kazançlı Erzincan yönündeki yürüyüşünden sonra Timur'a yeniden taviz verir hale düşmüştü.

Şöyle ki, Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bayezid, yanında Kara Yusuf ve Celayirli Ahmed olduğu halde çok sayıda askerle hareket etmişti. Sivas'taki Timurlu yöneticileri yenerek şehri tekrar Osmanlı yönetimine katan müttefikler Erzincan'a yetişince derhal şehri kuşatmışlardı (1401). Erzincan Emîri Mutahharten ile yapılan savaşta Mutahharten'in komutanı Mukbil, Kara Yusuf'un adamları tarafından esir alınmıştı. Nihayet Mutahharten' in yönettiği Erzincan ordusundaki çözülme şehir halkını Yıldırım Bayezid'den af dilemek zorunda bırakmıştı. Bunun üzerine Sultan Celayirli Ahmed de Yıldırım Bayezid'e gelerek Erzincanlılara karşı şiddetle hareket edilmemesini rica ederek bağışlanmaları isteğinde bulunmuştu. Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bayezid ülkesinde misafir ettiği bu iki dostunun ortaklaşa yaptıkları yukarıdaki ricalarını kabul ederek Erzincan'ı, kendisini tanıması, emirlerini dinlemesi ve yerine getirmesi şartları ile Timur'un Anadolu'daki en sadık dostu Mutahharten'e geri vermişti. Ancak ailesi ve akrabalarını esir alarak Bursa'ya göndermişti. Ne var ki, Erzincan'ı sürekli kendi topraklarının bir parçası sayan Timur, Yıldırım Bayezid'in Erzincan önünde olduğu haberini alınca Şahruh'a bir kısım komutanlarla Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bayezid'i cezalandırmak için bu bölgeye hareket etmesi emrini vermekte gecikmemişti. İşte bu haber taviz verici politikaya dönmek için yetmişti. Çünkü bu gelişmeler karşısında Erzincan'da kalmayı sakıncalı gören Yıldırım Bayezid, bölgeden süratle geri dönmüştür. Bununla da yetinmemiş Erzincan Emîri Mutahharten'i

özür dilemede aracı olarak tayin etmiştir. Kendisini cezalandırmak için yola çıkmış olan Şahruh, Avnik'ten geçtiği sırada yolda Erzincan Emîri Mutahharten'in yakını ile karşı karşıya gelmişti. Erzincan elçisi, Yıldırım Bayezid'in özürlerini Timur'a getirmekteydi. Bursa'da tutuklu olarak bulunan Mutahharten'in ailesinin de kendisine gönderileceğini bu elçi aracılığıyla iletmekteydi. Bu haberin Timur'a erişmesinden sonra da Şahruh'a geri dönmesi emredilmişti.

Şerefeddin Ali Yezdî ve Hafız-ı Ebru'nun eserlerinde yer alan bu bilginin bugün için başka kaynaklarla doğrulanması imkânından yoksunuz. Ancak bu eksiklik, verilen bilginin doğru olmayacağı anlamına da gelmemelidir. Çünkü Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bayezid askerî harekâtına devam etse veya en azından tüm gücü ile Timur'u bölgede beklemiş olsaydı, kaynağa belki de şüpheyle bakmakta haklı olabilirdik. Fakat onun hemen Erzincan'ı terk etmesi, Timur'dan korktuğunu açıkça kanıtlamaktadır. Böyle bir tutum içinde olan Yıldırım Bayezid'in, Timur'un hiddetini daha fazla üzerine çekmek istemeyerek yatıştırma yolunu seçmiş olması doğal görünmekte ve sözü edilen kaynaklara da doğruluk getirmektedir. Nihayet Karabağ'a geçerken Alıncak'ı görmeye gelen Timur'u burada ziyaret eden Erzincan Emîri Mutahharten, ona olan bağlılığını tezelemiş ve Yıldırım Bayezid'in acizliğini ve kusurlarının bulunduğunu, kendisiyle barış yapmayı arzuladığını bildirmişti.

Kaynakları dikkatle gözden geçirerek vermeye çalıştığımız bu görünüm içinde Yıldırım Bayezid'in çekingen tutumu bütün açıklığıyla ortaya çıkmaktadır. Nitekim çok geçmeden Celayirli Ahmed'in Arapların hâkimiyeti altındaki Irak'a gitmesini uygun görmekle taviz verici politikasına yeni bir örnek vermiş olacaktır.

İşte Karabağ kışlağında Anadolu, Suriye ve Arapların hâkimiyetindeki Irak'taki gelişmeleri izleyen Timur'un tehdidinin kalıcı olduğu sırada, Sultan Celayirli Ahmed Anadolu'da tam bir sürgün hayatı yaşamaktaydı. Ne var ki, Timur'un tekrar Anadolu'ya yürüyeceği haberi yayılınca Sultan Celayirli Ahmed, Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bayezid'in kendisine dirlik olarak verdiği Kayseri'den izinle ayrılarak Arapların hâkimiyetindeki Irak'a dönmüştü. Timurlu tarihçi Şerefeddin Ali Yezdî'nin hiçbir yorum yapmadan verdiği bu bilginin yanısıra bir başka Timurlu tarihçi Nizameddin Şamî "Timur'un Anadolu'ya yürüyeceği duyulunca, Yıldırım Bayezid, Timur ile arasındaki düşmanlığı biraz olsun azaltabilmek için Sultan Celayirli Ahmed'in Arapların hâkimiyetindeki Irak yönüne gitmesini uygun gördü" diyerek gerçeği bize yansıtmaktadır. Burada akla hemen şöyle bir soru gelmektedir : Celayirli Ahmed, Arapların hâkimiyetindeki Irak taraflarına Timur'u uğraştırması için Yıldırım Bayezid tarafından gönderilmiş olamaz mı? Ancak zafernamelerin aksine böyle bir düşünceyi kabule imkân yoktur. Çünkü aslî kaynaklarımızdaki bu bilgilerin doğruluk derecesi hakkında bizi şüpheye düşürebilecek herhangi bir bulgu, bugün için elimizde bulunmamaktadır. Üstelik Timur ile Yıldırım Bayezid arasında gönderilen mektuplarda da bu koruma konusunun aradaki düşmanlığı derinleştirdiğine sık sık değinilmesi, zafernamelerde de bu olaya dair Yıldırım Bayezid'in tutumu ile ilgili bilgilerin doğruluğu ihtimalini artırmaktadır.

Öte yandan Arapların hâkimiyetindeki Irak'a yani Bağdat'a dönmek üzere Yıldırım Bayezid'den izin alan Celayirli Ahmed süratle buraya yetişmek istemişti. Şerefeddin Ali Yezdî'ye göre Rum Kalesi yolundan Fırat kıyısını takip ederek Hît'e gelmiş, buradan da Bağdat'a yetişmişti. Bağdat bu sırada yıkık ve terk edilmiş bir şehir görünümündeydi. Celayirli Ahmed'in burada eski düzenini kurması uzun zaman alacaktı. Buna rağmen kendi güvenliği açısından gerekli, dağınık askeri toplamakla işe başlamıştı. Bunun yanısıra şehri oturulur hale getirme çalışmalarına da devam etmekteydi. Ancak Celayirli Ahmed'in yeniden Bağdat'ta eski düzenini kurmaya çalıştığı haberi Timur'a getirilmişti. Bu haber ise Timur'u son derece hiddetlendirmiş ve gerekli tedbirleri hemen aldırmıştı. Çünkü Anadolu'da yapacağı hayatî önemi haiz yürüyüşün askerî hazırlıklarını yaptığı bir sırada, Celayirli Ahmed'in Bağdat'ta kalmasını sakıncalı görmekteydi. Bu nedenle devlet ileri gelenlerini kurultaya, devlet işlerinin görüşüldüğü büyük meclise çağırarak meselenin vakit geçirilmeden halledilmesi için gereken çarelerin alınmasını istemişti. Sonuçta kurultay Anadolu yürüyüşünden önce Arapların hâkimiyetindeki Irak ile İran'ın hâkimiyetindeki Irak'a bir sindirme yürüyüşü yapılması kararını almıştı. Ancak tarihçi Hafız-ı Ebru, Celayirli Ahmed'in Bağdat'a hâkim olmasını daha ayrıntılı, fakat olayları kronolojik açıdan karıştırarak vermektedir. Bu kaynağa göre Celayirli Ahmed'in Yıldırım Bayezid'den izin alarak Bağdat'a dönmesi Timur'un Suriye seferi dönüşüne rastlamaktadır. Bizce bu imkânsızdır. Çünkü Timur'un bölgeye yakın yerlerde bulunduğu sırada Sultan Ahmed gibi son derece kurnaz bir politikacının böyle bir iş yapması imkânsızdır. Bütün bu nedenlerle de tarih itibariyle kendinden önce kaleme alınmış eserlerin bilgileri daha sağlıklı görünmektedir.

Öte yandan kurultayda alınan kararın ışığında bu işle görevli ordu, dört kol halinde hareket edecektir. Şöyle ki, birinci kol Emîrzade Pîr Muhammed Ömer Şeyh kumandasında Luristan, Huzistan ve Vasıt yolunu izle-

yerek gidecekti. Emîrzade Ebubekr'in yönetimindeki ikinci kol doğruca Bağdat üzerine yürüyecekti. Emîrzade Hüseyin ve Emîrzade Halil Sultan da idarelerindeki üçüncü kol ile Bağdat'ın dışında Arapların hâkimiyetindeki Irak şehirlerine gidecekti. Nihayet Emîr Burunduk yönetimindeki dördüncü kol El - Cezire bölgesinde görev yapacaktı. Emîrzade Ebubekr yönetimindeki ordu zaman kaybetmeden Bağdat'a gelmişti. Burada yeniden iktidarını kurma çalışmalarını sürdüren ve Bağdat'taki Timurlu idareciyi yenerek kaçıran Sultan Celayirli Ahmed, Timurluları ansızın karşısında görünce büyük korkuya kapılarak şehri derhal terketmiş ve Şat suyunu geçmişti. Burada kalmayı da sakıncalı bulduğundan oğlu Sultan Tahir ve birkaç yakın adamı olduğu halde Hille tarafına çekilmişti. Timurlular onun Hille tarafına çekildiğini haber alınca takibe başlamışlardı. Ancak Hille Köprüsü'nün yıkıldığını görerek karşı tarafa geçememiş orada konaklamışlardı. Bu işlem bir raporla Karabağ'daki Timur'a ulaştırılmıştı. Emîrzadelerden Sultan Hüseyin ve Halil, Mendeli'ye gelmişlerdi. Buranın hâkimi Celayirli Ahmed'in kabilesinden Ali Kalender'di. İstila ordusu karşısında tutunamayan Ali Kalender, Şat suyunu geçmiş ve Dicle'nin karşı kıyısında tekrar toplanarak karşı koymaya yeltenmişse de üzerine gönderilen kuvvetlere yenilmekten kurtulamamıştı. İran hâkimiyetindeki Irak bölgesine gitmiş olan öteki kolların tümü de görevlerini yerlerine getirmişler, kışı Arapların hâkimiyetindeki Irak'ta toplanarak geçirdikten sonra ilkbaharın başında Bağdat bölgesinde Sultan Celayirli Ahmed'in yakalanması ile uğraşan kuvvetlerle birleşerek Karabağ'a geri dönmüşlerdi.

Timur, 1401-02 kışını Karabağ'da geçirdi. Hiç şüphe yok ki, burada kaldığı sürece Timur, bütün zamanını Anadolu'ya yapacağı kesin sonuçlu sefere hazırlık ve düşünme ile geçirmiştir. Çünkü bu kararını uygulamaya koymak için şartlar olgunlaşmıştı. 1400 seferi sırasında Sivas'a kadar yürümüş ve Yıldırım Bayezid'den herhangi bir tepki görmemişti. Bilahare Suriye'ye dönerek burada kendi adına kontrolu tesis etmiş ve Karabağ'a geçmişti.

Artık ezeli rekabetin çözüm zamanının geldiğine inanan Timur, yine de sözde barışçı tutumunu sergilemekten geri kalmıyordu. Nitekim 1402 Martından itibaren taraflar arasında elçi ve mektup teatisinin çoğaldığını görmekteyiz. Timur mektuplarında yine eski iddialarını tekrar etmekte ve şöyle demektedir : Eğer iki taraf arasında barışın sağlanması isteniyorsa, Mutahharten'e karşı düşmanca davranışlara bir son verilmelidir. Bursa'da bulunan ailesi geri gönderilmelidir. Kara Yusuf ve Celayirli Ahmed'e Anadolu'da sığınma hakkı tanınmamalıdır. Bu istekler yerine getirilmediği takdirde Erzincan'dan ileri yürünecektir. Bu arada eski iddialar arasına yenilerini de ilave etmişti. Bu da Yıldırım Bayezid'in 1390 - 91 Batı Anadolu seferi ile hâkimiyetlerine son verilen Aydın, Saruhan, Menteşe, Germiyan Teke, Hamid ile Candaroğulları beylikleri topraklarının eski sahiplerine iadesiydi. Hiç şüphe yokki, Timur'a sığınmış olan bu beyliklerin eski sahipleri de birer harp tahrikçisiydiler. Ne var ki, Yıldırım Bayezid bu isteklerin hiçbirine olumlu bir cevap vermemiştir. O da bu tutumu ile iki taraf arasında savaşın artık kaçınılmaz olduğuna inanmış görünmektedir, kanaatindeyiz.

Ancak bizce bunlar Anadolu'ya yürümek için hep zahiri sebepler olarak görünmektedir. Asıl sebep Ti-

mur'un, cihanşumûl bir imparatorluk kurma emelini gerçekleştirmek istemesidir.

Nitekim hazırlıklar sırasında batılı devletlerle teması da ihmal etmediği gözlenmektedir.

Nihayet dinlenmiş ve moral kazanmış ordusu ile Timur'un 1402 Haziranında harekete geçtiğini görmekteyiz. Erzurum, Erzincan, Kemah yolunu takiben Kayseri'ye kadar gelmiş ve Ankara yönüne hareketine devam ederken, Yıldırım Bayezid de Sivas taraflarına gelmişti. Bilahare de Timur'un Ankara Kalesi'ni muhasara ettiğini öğrenerek Ankara'ya hareket etmişti. Bunu haber alan Timur kuşatmayı kaldırmış ve Çubuk Ovası'na geçerek ordusuna savaş düzeni verdirmişti. Kaynaklarımıza göre bu savaş sırasında Osmanlı ordusu 70.000 kişiydi. Buna karşı Timur ordusunun mevcudu ise 160.000 kişiydi. Neticede iki ordu 28 Temmuz 1402'de Çubuk Ovası'nda karşılaştı ve yapılan savaşta Osmanlı ordusu mağlup oldu; Yıldırım Bayezid esir düştü.

Zafer, fetihnâmelerle duyuruldu. İşte bunlardan biri Timur'un Ankara zaferine ait başta Semerkand'da bulunan torunu Emirzâde Ömer olmak üzere devlet erkânına yazdığı fetihnâmedir. Bu fetihnâmede Yıldırım Bayezid ile savaş kararı, savaşın cereyanı ve sonuçları hakkında son derece ehemmiyetli bilgiler vermektedir. "Yüce Allaha istihâreden sonra, Rum (Anadolu) ülkesine yürümeğe karar verilip, Erzincan yöresine konuldu" diye devam eden fetihnâmede olaylar özetle şöyle anlatılmaktadır : "Bazı komutanlar tarafından bir kısım askerle Kemah Kalesi kuşatıldı. Sonunda kale ele geçirildi. Kale ele geçirildikten sonra Sivas tarafına yönelip ve bu bölgedeki bazı kaleler ele geçirildi. Ordu bundan sonra Kayseri'ye doğru harekete geçti. Bunun da ardından Ankara'ya doğru gidilmeye karar verildi. Yıldırım Bayezid Timur'un Ankara üzerine hareketini öğrenince derlenip toplanarak yaklaşık 70.000 atlı ve yayadan oluşan ordusuyla Ankara'ya geldi. İki ordu arasında Ankara'nın doğusunda büyük bir çarpışma oldu. Sabahın erken saatlerinden ikindi vaktine kadar iki taraf da büyük çaba sarfetti. Timur ordusunun düzenli saldırıları sonucu Osmanlı ordusu merkez ve sağ kanadı dağılmaya başladı. Timur ordusunda bulunan tüm komutanların üstün çabalarının devamlılık göstermesi üzerine, Osmanlı ordusunun sol kanadı da bozuldu. Yıldırım Bayezid bu durum karşısında biraz daha direndi. Ancak sonunda yakınındaki bir dağ tepesine çıktı. Timur kuvvetleri Yıldırım ve yanındaki kuvvetleri takip ederek bozguna uğrattılar. Bunun üzerine Yıldırım kendisinin Osmanlı Padişahı Yıldırım Bayezid olduğunu açıklayarak, canlı olarak Timur'un karşısına götürülmesini istedi. Yıldırım elleri bağlı olarak Timur'un huzuruna getirildi. Timur'dan affedilmesini istedi. Timur, Yıldırım'ı bağışladı. Oğulları Mustafa ve İsa da Timur tarafından bağışlandılar. Ancak bazı komutanlar ile askerleri kılıçtan geçirildiği gibi bazıları kaçmaya muvaffak oldular. Bunları takip edenler bir süre sonra merkeze döndüler. Timur'un komutanları da bu çarpışmaları önemsiz, sözü edilemeyecek kadar az kayıplarla savuşturdular."

Böylece Timur-Osmanlı rekabeti, Anadolu Türklüğünün aleyhine bir sonuçla noktalanmış oluyordu. Zaferden sonra bir yıl Anadolu'da kalan Timur, bu sürenin çoğunu Batı Anadolu'da geçirmiş, istilâlarını en uc noktalara kadar götürmüştür. Bu arada Hıristiyanlardan İzmir ve Foça zaptedilmiştir. 23 Temmuz 1403'te de Anadolu'yu terk ederek Gürcistan'a dönmüştür.

Ankara Savaşı'nın Timur'un zaferi ile sonuçlanması gerçekten Anadolu için bir talihsizlik olmuştur. Hiç şüphesiz bu savaşın önemli sonuçlarından biri yıkılmak üzere olan Bizans'ın bir müddet daha yaşamasına imkân hazırlamış ve İstanbul'un fethini yarım yüzyıl geciktirmiş olmasıdır. Ayrıca Rumeli'deki Osmanlı sınırlarında da büyük bir gerileme meydana getirmesidir. Bizce en önemlisi Anadolu'yu millî birlik içinde toplamayı hedef alan Yıldırım Bayezid'in elde ettiği başarılı sonuçları bir anda yok etmiştir. Anadolu Türklüğünü Fetret Dönemi'ne itmiştir. Dönerken bıraktığı parçalanmış bir Anadolu'da huzursuzluk, bir yüzyıldan fazla sürmüştür.

BİBLİYOGRAFYA

Abdullah Hâtifî, *Timur-nâme*, A. S. U'sha nşr. Madras 1958.

Âşık Paşa-zâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*. Âli Bey nşr. İst. 1332.

Aurel Decei, Etablissement de Aktav de la Horde d'or dans l'Empire Ottoman au temps de Yıldırım Bayezid. *Z. V. Togan Armağanı*, İst. 1950–55.

Aynî, *İkdu'l-Cumân* XIX, Veliyyüddin Ef. Ktp. Nr. 2395–6.

Aziz b. Erdeşîr-i Esterâbâdî, *Bezm u Rezm*. Kilisli Rif'at nşr. İst. 1928.

Clâvijo, *Embajada à Tamorlan*. Francisco Lopes Estrada nşr. Madrid 1943.

Devletşah Tezkeresi. E. Browne nşr. Leiden 1901.

Dizfûli Münşeâtı. Veliyyüddin Ef. Ktp. Nr. 2735.

E. Blochet, *Introduction à l'histoire des Mongols de Fadl - Allan Reshîdeddîn*. Leiden 1910.

Ebû Bekr-i Tihrânî, *Kitâb-ı Diyâr-ı Bekriyye*. I., N. Lugal-F. Sümer nşr. Ankara 1962.

Faruk Sümer, *Karakoyunlular*. Ankara, 1967.

Feridun Beğ, *Münşeâtü's-Selâtin*. I, İst. 1247.

G. M., *La Syrie a l'epoque mameloux d'après les auteurs Arabes*. Paris, 1923.

Hâfız-ı Ebrû, *Zübdetü't-tevârih*. Fatih Ktp. Nr. 4370-1.

Hrand D. Andreasyan, XIV. ve XV. Yüzyıl Türk Tarihine Ait Ufak Kronolojiler ve Kolofonlar. *Tarih Enstitüsü Dergisi*. 3 (1973).

Hrandşâh el-Hüseynî, *Zafernâme*. Fatih Ktp. Nr. 4428.

Hüseyin Nevaî, *Esnad ve Mükâtebât-ı Tarih-i İran*. Tahran, 1321.

İbn Arabşah, *Acâibü'l - makdûr*. Mısır, 1285.

İbn Dokmak, *Mecmu'a*. III. Ahmed Ktp. Nr. 2984.

İbn Hacer, *Inbau'l - gumr*. IV., Muhammed Ali Abbasi nşr. India 1969.

İbn Hacer, *Inbau'l - gumr*. I., Veliyüddin Ef. Ktp. Nr. 2340-41.

İbn Kadı Şuhbe, *Düvelü'l - İslâm Zeyli*. II, Paris Bibl. Nat., Nr. 1599.

İbn Sasra, *Durru'l-Mudia*. I, II. William M. Brinner nşr. Berkeley. 1963.
İbn Tagribirdî, *en-Nucûmu'z-zâhire fî mülûki Mısr ve'l-Kahire*. VI., William Popper nşr. California 1915–1923.
İbnü'l-Furat, *Tarihü'd-duvel ve'l-mülûk*. IX, Zureyk nşr. Beyrut 1936.
İsmail Aka, Timur'un Ankara Savaşı (1402) Fetihnâmesi. *TTK Belgeler*. 15 (1981–86).
İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihi Takvimler. Osman Turan nşr. Ankara 1954.
J. Aubin, Comment Tamerlan prenait les villes. *Studia Islamica* XIX (1963).
J. Aubin, Tamerlan à Bagdad. *Arabica*. IX (1962).
K. Sanjian, *Colophons of Armenian Manuscripts, 1301–1480*. Cambridge, Mass. 1969.
Mahmud-i Kutbî, *Tarih-i Âl-i Muzaffer*, Abdulhüseyn-i Nevâî. nşr.
Makrizî, *Kitabü's - sülûk*. III/2, Said A. F. Ashour nşr. Kahire 1970–72.
Makrizî, *Kitabü's-sülûk*. III, Fatih Ktp. Nr. 4379.
Muhyî Çelebî, *Tevârih-i Âl-i Osman*. Ali Emiri Ktp. Nr. 17.
Muinüddin-i Natanzî, *Müntehabü't-tevârih-i Muînî*, J. Aubin nşr. Tahran. 1336.
Mükrimin Halil Yinanç, I. Bayezid madd., *İA*.
Mükrimin Halil Yinanç, Dulkadırlılar madd., *İA*.
Netayicü'l-efkar münşeâtı. Üniversite Ktp. Nr. 399.
Nizameddin Şâmî, *Zafernâme*. F. Tauer nşr. Praha. 1937.
Oruç, *Tevârih-i Âl-i Osman*. Fr. Babinger nşr. Leipzig. 1927.
Ruhî Çelebi, *Tevârih-i Âl-i Osman*. (Fotoğraf).
S. Ali Mü'eyyed Sâbitî, *Esnâd ve nâmehâi tarihî*. Tahran. 1967.
Sarı Abdullah Efendi, *Münşeat*. Esad Ef. Ktp. Nr. 3333.
Şehabeddin Tekindağ, *Berkuk Devrinde Memlûk Sultanlığı*. İst. 1967.
Şehabeddin Tekindağ, Karamanlılar madd., *İA*.
Şerefeddin Ali Yezdî, *Zafernâme*, Muhammed Abbasî nşr. I, II., Tahran. 1336.
Şikarî, *Karamanoğulları Tarihi*. Mesud Koman nşr. Konya 1946.
Şirin Beyanî, *Tarih-i Âl-i Celâyir*. Tahran. 1345.

Tacü's- Selmânî, *Tarihnâme*, Çev. İsmail Aka, Ankara 1988.
Thomas de Medzoph, *Exposé des guerres de Tamerlan et de Schah-Rokh dans l'Asie Occidentale*. Terc. F. Neve, Bruxelles 1860.
W. Barthold, *Uluğ Bey ve Zamanı*. Çev. A. Nimet Kurat, İst. 1930.
Walter J. Fischel, *Ibn Haldun and Tamerlane*. California. 1952.
Yakubovski, *Altın-Ordu ve İnhitatı*. Terc. Hasan Eren. İst. 1955.
Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*. I. Çoban-oğulları, Candar-oğulları, Ankara 1988.
Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar* II. Eretna Devleti, Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti, Mutahharten ve Erzincan Emirliği, Ankara 1989.
Zahireddin-i Mar'aşî, *Tarih-i Taberistan ve Ruyan ve Mâzenderan*. Muhammed Hüseyn-i Tesbihî nşr. Tahran. 1345.
Zeki Velidî Togan, Temür Bek'in İslâmiyete Bakışı. *Atsız Mecmuası*, Sayı 13 (1932).

D İ Z İ N

A

89. 06. Y. 0152. 78

№ 005741 **Fiyatı : 3500 Lira**